

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIKTA VE MİMARLIK EĞİTİMİNDE AKTİVİZM

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İbrahim Emre GÜNDOĞDU**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimari Tasarım

HAZİRAN 2011

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIKTA VE MİMARLIK EĞİTİMDE AKTİVİZM

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İbrahim Emre GÜNDOĞDU
(502081019)**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 06 Mayıs 2011

Tezin Savunulduğu Tarih : 06 Haziran 2011

**Tez Danışmanı : Doç. Dr. Nurbin PAKER
KAHVECİOĞLU (İTÜ)**

**Diğer Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Hülya ARI (İTÜ)
Doç. Dr. Bülent TANJU (YTÜ)**

HAZİRAN 2011

Ölçek 1/1 ekibine,

ÖNSÖZ

Yüksek lisans dönemim boyunca gösterdiği tüm sabır ve tezimin oluşmasına katkılarından dolayı Doç. Dr. Nurbın PAKER KAHVECİOĞLU'na ve bu süreç boyunca desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Bu çalışmayı, dünyayı daha güzel bir yer haline getirmeye çalışan tüm 'iyi yürekli'ler' nezdinde, Ölçek 1/1 grubuna armağan ediyorum.

Haziran 2011

İbrahim Emre Gündoğdu

Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı	4
1.2 Tezin Kurgusu	5
2. TOPLUMSAL BAĞLAMDA MİMARLIK VE MİMARLIK EĞİTİMİ.....	9
2.1 Toplumsal Bağlamda Mimarlık	10
2.2 Toplumsal Mimarlığın Mimarlık Eğitimine Yansımaları	19
3. AKTİVİZM VE MİMARLIK.....	27
3.1 Aktivizmin Ortaya Çıkış Süreçleri, Tanımı ve Bileşenleri	28
3.1.1 Aktivizmde proaktiflik	32
3.1.2 Aktivizm ve yerellik.....	36
3.1.3 Aktivizmde katılımcılık	39
3.1.4 Aktivizmde gönüllülük ve kurumsallaşma	41
3.2 Mimarlıkta Aktivist Çabalar.....	42
4. ÜNİVERSİTE ÇIKIŞLI AKTİVİST MİMARİ OLUŞUMLARA	
   İKİ ÖRNEK	49
4.1 Rural Studio.....	49
4.1.1 Rural Studio'nun ortaya çıkış süreci	50
4.1.2 Rural Studio'nun yapısı	53
4.1.3 Rural Studio projelerinin seçim, tasarım ve uygulama süreci	54
4.1.4 Rural Studio projelerinin kaynakları.....	56
4.1.5 Rural Studio projelerinden konut örneği: Haybale/Bryant Evi.....	57
4.1.6 Rural Studio işlerinden toplumsal yapı örneği: Thomaston Çiftçiler	
Marketi	60
4.1.7 Rural Studio'nun Samuel Mockbee sonrası ve güncel durumu.....	62
4.2 Ölçek 1/1	63
4.2.1 Ölçek 1/1'in ortaya çıkış süreci	63
4.2.2 Ölçek 1/1'in yapısı	64
4.2.3 Ölçek 1/1 Hiu projesi	66
4.2.4 Ölçek 1/1 Zefre projesi	70
4.2.5 Ölçek 1/1'in projeler sonrası ve güncel durumu	77
5. ÜNİVERSİTE ÇIKIŞLI AKTİVİST MİMARİ OLUŞUM ÖRNEKLERİNİN	
   BİR ARADA DEĞERLENDİRİLMESİ	79
6. SONUÇ VE ÖNGÖRÜLER	85
KAYNAKLAR	91

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFH	: Architecture For Humanity
EPA	: US Environmental Protection Agency

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Le Corbusier Dom-ino Evi Şeması	13
Şekil 2.2 : Hassan Fathy Yeni Gourni Köyü Planı	15
Şekil 2.3 : Bauhaus Atölye Çalışmaları	22
Şekil 2.4 : Rural Studio'nun kullandığı farklı yapı malzemelerinden araba camı örneği.....	24
Şekil 3.1 : Rosa Parks	28
Şekil 3.2 : Ordu'lu aktivist Enis Ayar	31
Şekil 3.3 : Joseph Beuys	32
Şekil 3.4 : Tenderloin semti.....	33
Şekil 3.5 : Walker Evans'ın objektifinden bir Hale County ailesi	37
Şekil 3.6 : 1990'larda Hale County'nin merkezi	Error! Bookmark not defined.
Şekil 3.7 : Rural Studio'nun duvarlarını halıdan inşaa ettiği Lucy House	39
Şekil 3.8 : Tayvan Kuo-Hsin köyünde öğrenciler ile köylülerin beraber göleti inşaa	41
Şekil 3.9 : Yenilendikten sonra Bayview köyü	45
Şekil 3.10 : "Mad Housers"ın uygulamalarından bir örnek	46
Şekil 4.1 : Samuel Mockbee	51
Şekil 4.2 : Samuel Mockbee'nin "kırsal mitoloji" çizimlerinden bir örnek	52
Şekil 4.3 : Haybale/Bryant Evi'nin eski ve yeni hali.....	58
Şekil 4.4 : Haybale/Bryant Evi'nin verandasında Rural Studio öğrencileri.....	59
Şekil 4.5 : Sigara Evi	59
Şekil 4.6 : Thomaston Çiftçiler Marketi yapım aşaması	60
Şekil 4.7 : Thomaston Çiftçi Marketi inşaatında kaynak yapan öğrenciler.....	61
Şekil 4.8 : Ölçek 1/1 grubunun logosu	64
Şekil 4.9 : Hacıbrahimuşağı köyü ilkokulu ve öğretmen lojmanı arazisi.....	67
Şekil 4.10 : Hiu projesi eskiz çalışmaları	67
Şekil 4.11 : Hiu projesi şantiyesi	68
Şekil 4.12 : Hacıbrahimuşağı köyü çocukları.....	69
Şekil 4.13 : Hiu projesinin bitirilmiş hali	70
Şekil 4.14 : Gülburnu koyu ve tarihi Zefre limanı.....	71
Şekil 4.15 : Balıkçıların ve kayık ölçülerinin listesi.....	72
Şekil 4.16 : Balıkçı barınakları tasarım eskizleri.....	72
Şekil 4.17 : Balıkçı barınaklarının yıkımı	74
Şekil 4.18 : Zefre projesi şantiye çalışmaları.....	75
Şekil 4.19 : Balıkçı barınaklarının bitirildikten sonraki görünümü.....	76

MİMARLIKTA VE MİMARLIK EĞİTİMİNDE AKTİVİZM

ÖZET

Toplumsal mimarlık, Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan mimari ihtiyaçların cevaplanması noktasında farkına varılan ve sorumluluğu üstlenilmesi gereken bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi, değişen ve yoğun biçimde artan üretim süreçleri, üretim süreçlerine paralel olarak, üretimin yapıldığı alanlardaki nüfus artışı gibi etkileri ile yeni mimari ihtiyaçlar doğurmuştur. Bu mimari ihtiyaçlar, hem üretim olgusunun karşılanmasına, hem de bu üretim sürecinde çalışacak insanların yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasına dönüktür. Mimarlık, daha önceki dönemlerde belli çevrelerin etkisi altında ve onlara hizmet eder konumdayken, ortaya çıkan bu durum, bu çevreler dışındaki yoğun nüfus kesimlerinin farkına varılmasına, onlara ve onların ihtiyaçlarına karşı geri dönüşü olmayan bir sorumluluğun üstlenilmesine yol açmıştır.

Sanayi Devrimi'nin peşinden gelen Modernizm döneminde, toplumsal bir bilinçle hareket etmeye çalışan mimarlar, hem mimarlıkta hem de genel toplumsal koşullarda yaşanacak bir değişim için büyük çaplı, kökten denebilecek arayışların içinde olmuşlardır. Zaman içerisinde onların bu denemeleri çoğunlukla eleştirilmiş ve başarısız olarak görülmüştür. Ancak, temeldeki değişim düşünceleri ve niyetleri, 60'lar ile gündeme gelen parçacı direnişlerde kendine yer bularak günümüze kadar ulaşabilmiştir. 60'lardan sonra gelişen süreçte değişim talepleri, "aktivist" olarak adlandırılan oluşumlar tarafından dile getirilmiştir. Modernizm'den aktivizme uzanan süreçte, yöntemler ve yaklaşımlar değişmiş, ancak toplumun geneline yayılacak değişim hedefi aynı kalmıştır. Bu noktada geçmiş ve bugün birbirinden ayrı olarak ele alınıp bir kıyaslama içince değerlendirilmemelidir. Bunun yerine aynı hedefler peşinde koşan dönemlerin, yeni yöntemlerle kendilerini nasıl geliştirdikleri ve gelişimlerini ileriye dönük nasıl devam ettirebilecekleri değerlendirilmelidir.

Modernizm sürecinde mimarlık, temelde bir değişim üzerine kurgulanırken, bu alanın temelinde yer alan mimarlık eğitiminde de yeniliklerin peşinde olunmuştur. Geleneksel mimarlık eğitimi anlayışının kırılarak, mimarlığı diğer meslek dallarıyla biraraya getirecek ve daha bütüncül bir bakış açısı kazanmasını sağlayacak eğitim süreçlerinin oluşturulması hedeflenmiştir. Mimarlık eğitiminde değişim amaçlı denemeler o dönemden bu yana süregelen ve aktivizm olgusu da eğitim aşamasına önem vermiştir. Eğitim sadece akademik platformun içinde kalan bir olgu olmaktan çıkıp, her alanda, her vakit deneyimlenebilen ve deneyimlerden elde ettiği kazanımları önemseyen bir yapıya bürünmüştür. Hem mimarlık alanı, hem aktivist hareketler, arzu edilen değişimlerin gerçekleşebilmesi için en önemli potansiyelin eğitimde yattığını düşünmektedirler. Bu nedenle mimarlığın ve aktivizmin eğitimde kesiştiği noktalar, daha fazla önem kazanmaktadır. Bu tez çalışmasında da, akademik alandan çıkan örnekler, ön planda değerlendirilmekle beraber; akademi dışı örneklerle de yer verilip, akademik ve akademik olmayanın içiçeliği ortaya konulmuştur.

Mimarlıkta ve mimarlık eğitiminde değişim talepleri modernizm döneminden günümüze dek dile getirilmektedir; ancak bu genele yayılmış bir olgu değildir. Dünya üzerinde toplumsal değişimler için çabalayan aktivist oluşumlar da, ne kadar fazla bir sayıya ulaşmış olurlarsa olsunlar, tüm topluma etki edebilmiş değillerdir. Gerçekleşmesi arzulanan değişimler için mücadele, bu eksik kalınmış gözükten durumlara rağmen devam etmelidir. Bu yönde mücadele edenlerin çalışmalarının bilinmesi ve geçmişte yaşananlar ışığında ileriye dönük daha sağlam planlar, programlar üretilmesi, toplumsal değişimler için yararlı bir unsur olacaktır. Bu tez çalışması da ele aldığı örnekler ile gelecek aktivist oluşumlara bir kaynak oluşturmak amacını gütmüştür.

ACTIVISM IN ARCHITECTURE AND ARCHITECTURAL EDUCATION

SUMMARY

Social architecture had become a fact to be noticed and taken as a responsibility in response the emerging architectural needs following the Industrial Revolution. Industrial Revolution caused new architectural needs because of the effects of the increasing population around production areas which is a result of the evolving and exponentially increasing production processes. These architectural needs aimed to fulfill the productional requirements and the labourers' demands of their living areas. Once under the influence of certain communities and serving them, architecture had responded to this changing situation, noticing the new dense populated communities and had taken a irreversible commitment to these communities' requirements.

In the Modernism period, which followed the Industrial Revolution, the architects, who are trying to behave with social consciousness, searched for big scaled and radical solutions for architectural and social changes. In time, their trials had been mostly criticized and seemed as failed, but their basic opinions and intents about change, has lived on to the present with the particle resistances that come up with 60s. In the period after 60s, demands for change mentioned by the activists. In the way from modernism to activism, methods and approaches has been changed but, the goal for a change throughout the society remained the same. At this point, the past and the present should not be handled as separate and not be compared. Instead of this, they should seem as periods searching for same goals, which are developing themselves with new methods. It should look forward how to maintain this development.

During the modernism era, by searching for changes in architecture during, there were also pursuits for reforms in architectural education, which is fundamental for architecture. The aim of these pursuits were, to break the impression of the traditional education and to gain a wider aspect in architectural education through bringing it with other professions together. The trials for change in architectural education kept going on to the present time, and activism paid importance on education too. Education does not seem as a case remaining only in academical context, it can also be experienced in every environment and at any time and experience became a very important part in education. Architecture and activism, both of them, approaches education as the most important potential to achieve the desired changes. Because of this, the intersection points of architecture and activism in the education area become more important. In this study, the examples from academical areas at that intersection evaluated at foreground, also with the examples outside academical areas, and association between them was introduced.

Demands for change in architecture and in architectural education are spoken out, but these are not spread to the whole. Also the number of activist ensembles strive for social changes in the world are getting bigger, but they are not still effective enough among the whole society. But the campaign for the desired changes should continue despite these situations. To know about the works of people in this campaign, and to make more substantial plans and program with the lesson taken from them, will be a helpful element for social changes. This study aimed to create a source for activist ensembles in the future, throughout the examples handled in it.

1. GİRİŞ

“Dünya genelinde ev sahiplerinin sadece %2’si evlerinin yapımında direkt olarak mimarlarla çalışmaktadır.” (Bell, 2004). Bu oranın ortaya konduğu araştırma 1995 yılında yapılmıştır, ancak o tarihten bu yana %2’lik oranda fazla bir artış olduğunu söylemek mümkün değildir. Oran, kendisinden yola çıkılarak yapılan bütün yorumların öncesinde, hiçbir yoruma gerek bırakmayacak kadar dehşet verici ve düşündürücüdür. Dehşet vericidir çünkü, her ne kadar insanların kendi olanaklarıyla kendi yapılarını inşaa edip bir çözüm geliştirdikleri düşünülecek olsa bile, aslında bu oran temelinde büyük bir kesimin mimarlık hizmetinden ve alanından uzak olduğunu göstermektedir. Aradaki uzaklık insanların mimarlığı tanımaması veya onu bir ihtiyaç olarak görmemesiyle de alakalı olabilir, ya da insanların mimarlığa erişeme koşullarının bulunmamasıyla da alakalı olabilir. Bu oranın düşündürücü olması da hem bu koşulların ve alakaların düşünülmesi gerekliliğinin hem de genel anlamda mimarlığın neden, nasıl, kime yapıldığı gibi soruların tekrar değerlendirilmesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır.

Düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken konular mimarlık açısından yeni konular değildir ki bu yüzden de bunun tekrardan yapılması gerektiği dile getirilmiştir. Mimarlığın toplumsal yönü belki ilk yapının ortaya çıktığı zamanlardan beri gündemdedir. Ancak bunun reel anlamda mimarlık tartışmalarına girdiği dönemi 19. yy’dan itibaren ele almak yararlı olacaktır. Bunun da en büyük nedeni ‘Sanayi Devrimi’yle birlikte her türlü üretimin ve kentlerin nüfuslarının artması ve buna bağlı olarak da üretim, hizmet yapıları ve de konut ihtiyacının artmasıdır. Bu ihtiyaçlar mimarlık taleplerini de arttırmış, bu talepler doğrultusunda mimarlığın nasıl olması gerektiği tartışmaları daha yoğun bir biçim kazanmıştır. Yüzyıllardır süre gelen mimarlık tanımları ve uygulamaları daha çok üslup biçimleri olarak görülüp, çağın gerektirdiği mimarlığın üsluplardan sıyrılıp, ihtiyaçlar ve ilişkiler çevresinde oluşması gerektiği genel bir kanaat halini kazanmıştır. Frank Lloyd Wright’ın, binanın donanımı, konumu ve çevresinden ayrı olarak düşünülmemeyeceği söylemi ve Henry van de Velde’nin yapıları güzelleştirme isteğinin onların temel varlıkları ve

görünümlerine saygı gösterilmesi koşulu sağlandıktan sonra gerçekleştirilebileceği gibi söylemleri, 20. yy başındaki görüşleri yansıtmaları bakımından örnek olarak verilebilir (Conrads, 1991).

Toplumsal mimarlık tartışmaları ise tam da bu çevreyle ilişki noktasından başlatılarak ele alınabilir, çünkü bir yapı onun içinde ve çevresinde oturan, yaşayan insanların hayatlarında, kişiliklerinde, alışkanlıklarında ve düşüncelerinde en geniş etkiye sahip olan unsurlardan biridir. İnsanlar üzerinde bu etkileri yaratan yapılar, aynı zamanda o insanların tüm yaşayışlarının, günlük aktivitelerinin, köylerinin, kasabalarının, şehirlerinin yansımalarını taşır (Fathy, 1973). Yani yapılar ve insanlar arasında karşılıklı bir iletişim söz konusudur. 19. yy ve sonrasında, esas etkisi 20. yy başlarında ortaya çıkan modern döneme bakıldığında “sosyal mimarlık” tartışmasının daha çok seri üretimin getirdiği olanaklarla daha ucuza, daha çok kişiye mimarlık götürme hedefi doğrultusunda geliştiği görülmektedir. Ancak mimarlığın çevre üzerinden insan yaşamıyla kurduğu bu ilişki de sosyal mimarlık açısından önemli bir nokta olarak kaydedilmelidir. Ekonomik koşullar mimarlık hizmetinden yararlanamayan %98’lik dilimin öncelikli problemidir ve bu koşullar yüzünden ortaya çıkan yaşam çevreleri onlara en az ekonomik koşulları kadar, negatif etkide bulunan bir durum olmaktadır. Ekonomi ve yaşam çevresi, bu noktada birbirini birlikte aşağı doğru çeken, birbirlerine bağımlı faktörler olarak görülebilir.

Çevre üzerine bu vurguların ve alıntıların yapılması, başta belirtilen oranın dehşetinin unutulmaması ve vurgulanması içindir. Yine bu orandan yola çıkılarak sorulacak mimarlığın neden, nasıl, kime yapıldığı sorusuna ilk verilebilecek açık cevap, mimarlığın kesinlikle insanların bu geniş dilimi için yapılmadığıdır. Neden ve nasıl mimarlık olacağı konusunda verilebilecek cevaplar, neyin mimarlık olduğu neyin olmadığı konusunda bir açılıma gitmeye kalkışacak olsa da, bu kadar geniş bir topluluğun, kendilerinin en yaşamsal ihtiyaçların karşılayacak mimari bir katkıdan yoksun olmaları bu açılımların önüne geçmelidir. Bu anlamda mimarlığın ve onun kapsadığı alanların tanımını yapmak her zaman zor ve çoğu zaman eksik ve hatalı kalacaktır. Mimarlık yaşadığımız tüm çevreyi kapsayan bir olgudur ve yukarıda da bahsedilen, Fathy’nin dile getirdiği karşılıklı etkileşimin, mimarlığın tanımlanacağı herhangi bir konumu ve durumu etkileyecektir. Bu tanımlı zor mimari çevreyi yaratan da, ondan büyük bir çoğunlukla yararlanamayan kesimdir.

Zaman içinde modern dönemin ya da bir akım olarak adlandırıldığı üzere modernizm

başarısızlığa uğramış bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu değerlendirme, genel anlamda modernizmin getirdiği mimari dille bir çatışma içine girmiştir ve zaman içinde kendisinin sağlam bir düşünsel dayanağı olmadığı için kendisi de başarısızlığa uğramış kabul edilebilir. Oysa ki modernizmin esas önemsenmesi gereken geniş kitlelere ulaşacak bir sosyal mimarlık söylemi hala gerçekleşemediği için, hala canlı ve hala mimarlığın başarmak zorunda olduğu en büyük hedef konumundadır. Bu noktada da modern çağın bütüncül ve köktenci değişim çabaları olumlu sonuçlar vermediğinden, günümüzde koşullarıyla parçacı direnişler ön plana çıkmaktadır (Sargın, 2003). Parçacı, mevzi kazanmacı bu direniş ya da mimarlığın en önemli gerekliliklerinden biri de, katılımcılıktır. Katılım alanda yaşayanları ve mimarlık hizmetini götürecekleri kapsayan geniş bir çerçevede olmalıdır. Bu katılımcılık hem sosyal söylemi güçlendirmekte, hem toplumsal ve mimari bilinci arttırmakta hem de elde edilecek kazanımları arttırmakta ve güçlendirmektedir (Shaw, 2001). Modern dönemin önemli kurumlarından Bauhaus'un bir dönem yöneticiliğini yapmış olan Hannes Meyer'in (Droste, 2006) dediği gibi, mimarlık bir mimar-sanatçının tek başına kendi duygularıyla sergilediği bir eylem değil, kolektif bir biçimde gerçekleştirilen bir yapma eylemidir.

Büyük çevresel ve sosyal sorunlarla boğuşan günümüz dünyasında, etkiyebileceği ve etkimesi gereken alan çok geniş bir şekilde tüm mimarlık dünyasının önünde durmaktadır. Mimarlık tüm bu alanlara etkiyebilme potansiyeline sahiptir ve bu potansiyelini olumlu bir şekilde değerlendirmek zorundadır. Şu anda süregelmekte olan uygulamaların sürdürülebilir bir yönü kalmamıştır, bir çok alandan değişim talepleri yükselmektedir. Mimarlık bunun dışında kalamaz, ve bunu gerçekleştirebilmesi için öncelikle, kendini sınırladığı alanlarının limitlerini aşması, tasarımın pozitif anlamda çözümler sunabileceği sorunlarla alakadar olması, mimarların ve daha da geniş anlamda tasarımcıların, ilgi alanlarının dışında gördükleri insani tasaları kendi uğraşları çerçevesine ele almaları gerekmektedir (Bell, 2008). Bunun gerçekleşebilmesi için, mimarlığa, temelinden, eğitimden başlayarak, aktif hatta pro-aktif bir bilincin kazandırılması gerekmektedir. Bu bilincin kazandırılmasında, eğitim ayağında çok önemli katkılar yapmış olan Samuel Mockbee'nin (AFH, 2006) bir sözünü hatırlatmak, bu değişimin gerekliliği ve yapı ile insan bağıını ortaya koyması açısından yararlı olacaktır: "Herkes aynı şeyi ister. Sadece kuru ve sıcak bir oda değil, ruhları için de bir barınak."

1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, giriş bölümünde bahsedilen toplumsal mimarlığın izinde, “aktivist” olarak tanımlanabilecek oluşumlara, projelere projeksiyon yapmak, bu süreçlerin ortaya çıkış süreçlerini, nedenlerini incelemek ve sonucunda “aktivist mimarlık” süreçlerinin geleceğine dair öngörülerde bulunmaktır. “Toplumsal” ya da “aktivist” tanımlarından herhangi birini kullanmak işin özünde bir farklılık yaratmayacak olsa da, ana kavram olarak “aktivizm” seçilmiştir. Çünkü karşı karşıya olunan durum acil ve radikal eylemleri gerektirmektedir. Bunun için de aktif, ve aktifin de ötesinde, durumlara veya süreçlere karşı öncü bir hareketle cevap verebilme anlamında “proaktif” bir eylem süreci gerekmektedir.

Aktivist oluşumların ve projelerin izini sürerken, tez çalışması, bunların mimarlık eğitimindeki yansımalarına ve örneklerine yoğunlaşmayı hedeflemektedir. Mimarlığın toplumsal durumu incelenip, aktivizmi gerektiren ve neden olan süreçler ortaya konulurken; mimarlığın eğilimlerini, gidişatını temel olarak yönlendirebilecek eğitim süreçleri ön plana çıkarılmak istenmektedir. Mimarlık eğitimi temeline oturtulursa arzu edilen değişimlerin daha kolay ve daha sağlıklı bir biçimde elde edilebileceği düşünülmektedir. Gamez ve Rogers’ın (2008) da dediği gibi, mimarlık eğitiminde yapılacak yenilik ve deneylerin, mimarının sorumluluk alanını genişletme potansiyeli vardır. Bu kapsamda iki örneğin ön plana çıkarılması düşünülmüştür. İlki ABD’nin güney eyaletlerinden Alabama’nın kırsalında, Auburn Üniversitesinin bir oluşumu olarak 1990’ların ilk yarısından itibaren çalışmalarını sürdüren “Rural Studio”dur. İkincisi ise İTÜ Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin inisiyatifiyle kurulup, 2007 ve 2008 yıllarında üretimler gerçekleştirmiş olan Ölçek 1/1 grubudur. Rural Studio, bir üniversite oluşumu bağlamında kurulup, standard olarak görülebilecek akademik işlerden çok farklı işler ortaya koyduğu için önemlidir. Ölçek 1/1 ise tamamen bir öğrenci inisiyatifi olarak kurulup, gene akademik işlerin çok dışında, hatta bir miktar karşısında bir deneyim olduğu için önemli görülmüş ve çalışmaya konu edilmiştir. Çalışmada bu iki oluşumun yaşadığı süreçler ayrıntılarıyla incelenip, daha sonra bunlardan yola çıkarak, mimarlık eğitimi içinde atılabilecek adımların bir değerlendirmesinin yapılması hedeflenmektedir.

Aktivist süreçlerin doğasında olması gerektiği gibi, “katılımcılık” ön plana çıkması amaçlanan kavramlardan biridir. Katılımcılık, mimarlık hizmetinin götürüldüğü

kitlenin uzun bir zaman süresince mimarlar tarafından ötekileştirilerek görülmesinin (Tanju, 2003) önüne geçmekte, bu kitlelerin ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılıp değerlendirmesini sağlamakta, katılımcı süreçler yoluyla mimarların ve mimarlık öğrencilerinin mesleklerine ve sorumluluklarına dair daha bilinçli ve bilgili olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca katılımcılık, sadece mimarlığın sunulduğu kitleyle kurulan iletişim anlamında kalmayıp, uzun sürelerdir farklı biçimlerde ortaya konan, mimarlığın başka uzmanlık ve meslek alanlarıyla entegrasyonu ve birlikte üretimi için gereken en önemli olgulardan birini oluşturmaktadır. Bu çalışmada da katılımcı süreçlerin olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle ortaya konmasıyla, geleceğe dair öngörülerde faydalı birer veri olması hedeflenmektedir.

Çalışmanın belki de en önemli amacı ise, mimarideki aktivist ve sosyal süreçler hakkındaki belge ve kaynaklardan bir tanesi olabilmektir. Aktivist süreçlerin hepsi, kendi içlerinde özel koşullara sahiptir ve bu koşullara göre eylemlerde bulunulması gerekir. Bu süreçleri anlatan bu ve bunun gibi çalışmaların amacı ise, ilerideki süreçler için kopyalanacak örnekler olmak değil, hataları ve doğrularıyla dersler çıkarılabilecek, bir kaynak oluşturulabilecek ve en önemlisi benzer çalışmaları yüreklendirecek çalışmalar olmalıdır. Çünkü aktivist ve sosyal süreçler, zorlu ve çoğu zaman onlar için çaba sarf edenleri yıldırabilecek koşullar barındırmaktadır. Değişimi hedefleyen, bunun kapsamında ortaya ürün ve ürünler koymak isteyen kişilerin ise bu koşullar karşısında yılmaması gerekmektedir (Shaw, 2001). Kendileri gibi benzer hedefler doğrultusunda ve ne kadar hepsi birbirinden farklı olsa da benzer koşullarla mücadele vermiş kişilerin, oluşumların varlığını bilmek, bu kişilerin yılmaması için bir dayanak noktası olabilecektir.

Buckminster Fuller'in (AFH, 2006) dile getirdiği, tüm kaynaklarımızı, teknolojimizi, çevremizi yok edip zarar vermeden, çoğunluğun ulaşabileceği bir mimarlık için kullanma ideali, bu çalışmanın da sonucunda ortaya koymaya çalışacağı idealdir.

1.2 Tezin Kurgusu

Giriş bölümünde kısaca açıklanan, tezin amaç ve kapsam bölümünün daha geniş bir şekilde ortaya serilmesi ve bu çalışmaya yol açan nedenlerin mümkün olduğunca ortaya konması ve özel olarak değinilecek iki örnek ile bağlantılandırılması açısından, giriş bölümünden sonra gelecek iki bölümde sırasıyla, toplumsal bağlamda mimarlık

ve bunun içinde mimarlık eğitiminin konumu ve sosyal aktivist süreçlerle bunların mimarlık alanındaki yansımalarına değinilecektir.

Toplumsal bağlamda mimarlığı ele alırken, bu tartışmaların önemli bir biçim kazandığı 19.yy ortalarından sonrası ve 20.yy başı dönemdeki anlayışlara ve söylemlere göz atılacaktır. Sonrasında bu, bir zaman çizelgesi olarak takip edilip, günümüze kadar yaşanan süreçte olan gelişmeler ve bu gelişmelerin çalışmanın konusu olan “aktivist mimarlık” alanına nasıl bir bağlantı oluşturduğu incelenecektir. Mimari süreç izlenirken, mimarlık eğitimi de bunun dışında düşünülemez. Süreçleri yönlendirebilecek, ortaya konulmak istenen değişimlerin temeli olabilecek alan, her zaman mimarlık eğitimi olarak görülmüştür. Ayrıca çalışma, son aşamada ulaşmak istediği hedefler açısından, mimarlık eğitime özel bir vurgu yapmak niyetindedir. Bu sebepten dolayı, mimari sürecin gelişiminin yanında, mimarlık eğitiminin gelişimi de ele alınacaktır.

Toplumsal bağlamda mimarlık ve mimarlık eğitimi incelendikten sonra, aktivizm kavramına değinilecektir. Aktivizm, ilk etapta sadece mimarlıkla bağlantılı olduğu noktalar üzerinden değil, genel bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Bu anlamda öncelikle aktivizmi vareden ve aktivizmin varolması için gereken koşullar incelenecektir. İlerleyen kısımlarda da ortaya konulacağı üzere, aktivizmin mimarlıkla bağlantısı kendiliğinden gelişen ve kaçınılmaz bir süreç veya noktaya dönüşmesi üzerinden değerlendirilerek ele alınacaktır. Aktivizmin mimarlığa yansımaları ise, aktivizmi mimarlıkta var edecek en önemli alan olan mimarlık eğitimi ilişkisi üzerinden değerlendirilecektir. Bu noktada, 4. bölümde iki örnek üzerine ayrıntılı değinilecektir.

Aktivizm ve mimarlık eğitimi ilişkisi üzerinden ayrıntılı olarak değinilecek ilk örnek, ABD’nin Alabama eyaletinde Auburn Üniversitesi’ne bağlı bir oluşum olan Rural Studio’dur. Rural Studio’nun ortaya çıkış süreci, bir oluşum olarak nasıl yapılandığı, ne gibi projeler ürettiği ve bunları nasıl ürettiği, kaynaklarını nereden karşıladığı ve temelinde hedefinin ne olduğu üzerinde durulacaktır.

Rural Studio’dan sonra olan örnek ise, İTÜ Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin kurmuş olduğu, Ölçek 1/1 grubudur. Ölçek 1/1 grubu da Rural Studio gibi ortaya çıkış süreçleri, yapılanması, ürettiği projeler, üretim biçimleri, kaynakları ve hedefleri ile nedenleri bağlamında incelenecektir. Ölçek 1/1 grubuna özel olarak

değiniilmesi, amaç bölümünde de belirtilen, gelecekte aktivist süreçlerde bulunacakların, özellikle ülke içinde geçmişte neler yaşandığından haberdar olmaları açısından önemli görülmektedir. Çünkü başka bir kaç tez çalışmasında grubun işlerine kısaca değinildiyse de, genel anlamda grubun ne gibi süreçler yaşadığı konusunda ortaya konmuş bir çalışma yoktur. Grubun kendisi de 2008 yılında yaptığı son işten sonra, böyle bir görünürlük yaratma veya belge ortaya koyma çalışmasında bulunmamıştır. Bu çalışmanın sahibinin de grup içinde yer almış olması, bu konuda hem bir inisiyatif, hem de bir yardımcı öge olacaktır.

Rural Studio ve Ölçek 1/1 oluşumları ele alındıktan sonra, iki oluşumun yaşadığı süreçler birbiriyle karşılaştırılıp, benzerlikleri ve farklılıkları açısından bir değerlendirme yapılacaktır. Daha önce aktivizm bölümünde örnekler de bu değerlendirmeye , mimarlık ve mimarlık eğitiminde bu seçilen örneklerin konumları değerlendirilecektir. Bu değerlendirmelerin bir sonuç bölümde, mimarlık ve mimarlık eğitiminde aktivizmin geleceğine dair öngörülere bir zemin oluşturması hedeflenmektedir.

Son bölümde ise, mimarlık ve mimarlık eğitiminde aktivizmin geleceğine dair öngörülerde bulunulacaktır. Bu öngörülerin amaç bölümünde de değinildiği gibi, kopyalanacak öneriler olması yerine, çalışma boyunca ortaya konan örneklerin sonuçlarından yola çıkan olasılıklar grubu olması hedeflenmektedir.

2. TOPLUMSAL BAĞLAMDA MİMARLIK VE MİMARLIK EĞİTİMİ

Tez çalışmasının amacı olan “aktivist mimarlık” süreçlerinin ortaya konması ve bu süreçlerin geleceğine dair öngörülerde bulunulması kapsamında, öncelikli olarak, toplumsal bağlamda mimarlık olarak adlandırılacak genel başlık çerçevesinde, mimarlık söyleminin, uygulamasının ve eğitiminin geçmişten günümüze ulaşan süreçte yaşadığı değişim ve gelişimler ele alınacaktır. Bu süreçlerin günümüz aktivist mimarlığına nasıl bir yol izleyerek bağlandığı ve ne gibi temeller oluşturduğu incelenecektir.

Toplumsal mimarlığın tarihsel gelişimine bakarken, bu tartışmaların yoğunlaştığı Sanayi Devrimi sonrası dönem bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Sanayi Devrimi ile beraber ortaya çıkan yoğun üretim ve kent nüfuslarındaki artış, üretim yapıları, konutlar ve bunların yanında alt ve üst kademe hizmet yapıları gibi bir çok yapı unsuru için talebi arttırmış; bu talepler doğrultusunda da, mimarlığın o güne kadar ilgilendiği alanlar ve mimarlık hizmetini talep eden toplulukların yapılarında ciddi değişimler olmuştur. Bu değişimlerin sonucunda, mimarlık alanı kaçınılmaz olarak genişlemiş ve mimarlığın sosyal alanlarda gerçekleştirebilecekleri ve gerçekleştirmesi gerektikleri mesleki tartışmaların mutlak bir ögesi haline gelmiştir. Bu bölüm, Sanayi Devrimi sonrası başlayan süreç, 20.yy başında etkisini arttıran modernist söylemlerin ele alınmasıyla devam edip, yüzyıl ortalarından sonra ortaya çıkan gelişmelerle sosyal mimari tartışmaların geldiği konumları değerlendirdikten sonra, 21.yy’a doğru uzanan aktivist mimarlık söylemleriyle ilişkilendirilecektir.

Bu mimari tartışmaların önemli bir noktasını da mimarlık eğitimi oluşturmaktadır. Sanayi Devrimi ile sonrasında ortaya çıkan taleplerin ve değişimlerin birebir muhatabı olan ve onlara çözümler getirmek adına, mimarlık eğitimi bir odak olarak görülmemekle birlikte, ortaya konan ve ulaşılmak istenen mimari hedefler ve çözümler, her zaman mimarlık eğitimi ile yakın ve zorunlu bir ilişki içinde olmuştur. Yeni geliştirilen fikirlerin sağlam bir temele dayanması ve sürekliliğini koruması isteniyorsa, bunların mutlaka mimarlık eğitimi düzeyinde ele alınması gerekmektedir. Tarihsel süreçte de görüldüğü üzere, bu yeni fikirler kapsamında,

mimarlık eğitiminde yapılabilecek değişimler üzerinde her zaman hassaslıkla durulmuş ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Mimarlığın toplumsal ve sosyal bağlamı ele alındıktan sonra; aslında, bu bağlama da içkin olarak mimarlık eğitimindeki yansımalarla değinilecek ve tezin amaçladığı aktivist ve katılımcı süreçlere doğru nasıl bir mimarlık eğitiminin olabileceğinin ipuçları aranacaktır.

2.1 Toplumsal Bağlamda Mimarlık

Mimarlığın toplumsal bağlamda tartışılmaya başlanmasında, en önemli kırılma dönemi, Sanayi Devrimi sonrası dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu döneme kadar dünya nüfusunun geneli, kırsal alanda yaşayıp, tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktaydı ki; dünya üzerindeki toplumlara verilen ad da tarım toplumuuydu. Bu durum kentsel yerleşimlerin var olmadığını göstermemektedir, aksine kentler dünya tarihin her zaman belirleyici aktörleri olarak varlıklarını sürdürögelmişlerdir. Ancak bu çalışmanın başında vurgulanmak istenen, mimari süreçleri temelinden etkilemiş olan kentsel değişimlerdir. Kentsel değişimlere yol açmış en önemli olgu ise, coğrafi keşifler ile beraber kapital gücü artmış kentlerin ardından gelen Sanayi Devrimiyle beraber hızla büyüyen çekim merkezleri haline gelmeleridir. Sanayi Devrimi meta üretimini arttırmış, bu üretim yoğun olarak kent çevresinde gerçekleşmiştir. Bu durumda da insan gücü ihtiyacını ortaya çıkarmış ve kırsal alanlardan kentlere doğru yoğun bir göç başlamıştır. Bu durum karşısında, hem yeni üretim biçimlerinin ortaya çıkardığı yeni yapı tipleri ihtiyacı, hem kırsal kesimden kentlere göç edenlerin başta konut olmak üzere yapısal ihtiyaçları, hem de yeni kentsel ve toplumsal durumların sebep olduğu genel olarak hizmet yapıları olarak adlandırılabilcek ihtiyaçlar, mimarlığın o güne değin konumlandığı kabuktan dışarı çıkıp bu taleplere çözümler üretmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu süreç, Bülent Tanju'nun (2003) da belirttiğı gibi, bir "eşik aşılması" dönemidir. Mimarlığın konusu ve mimarlık hizmetinin ulaştırıldığı insanlar anlamında, önemli bir eşik aşılmıştır. En azından böyle bir eşiğın aşılma zorunluluğı mimarlık tartışmalarının kaçınılmaz bir konusu olmuştur.

Mimarlığın konumunun ve konusunun bu eşik aşılmadan önce ne olduğuna kısaca bakılacak olunursa, geniş kitlelere hizmetten uzak, daha çok egemen grubun hizmetinde olan bir anlayış görölecektir. Sanayi Devrimi dönemiyle ortaya çıkan yapı talepleri, elbette daha önceki dönemler için de mevcuttur, ancak bu

dönemlerdeki üretim belli zümrelerin inisiyatifinde kalmıştır. Toplumsal bir talebe karşılık veren bir mimarlık yoktur. Hizmetinde olduğu zümreler gibi mimarlık ortamı da kendi ayrı zümresini yaratmıştır. 19.yy'daki ABD'deki mesleki lisansın, bu lisans sahiplerine meslekleri yoluyla bir statü ve ekonomik avantaj sağlaması bu zümreleşmeye örnek olarak verilebilir. Ancak bu lisans kavramı, mimarlığın konusu olan alana da bir sınır getirmiş, büyük ölçekte anıtsal yapılar, apartmanlar ve toplumsal hizmet yapılarıyla sınırlanmıştır (Crawford, 1991). Burada sözü geçen büyük ölçekli yapıların, hızlıca artan mimari taleplere bir çözüm olduğu ya da onları çözmek için tasarlandığı düşünülmemelidir. İsimleri ya da yapılma amaçları ne olursa olsun, herbiri çoğunlukla anıtsal prestij yapıları olmuştur ve çağın ortaya çıkardığı mimari sorunların çözümleriyle bir bağlantıları yoktur.

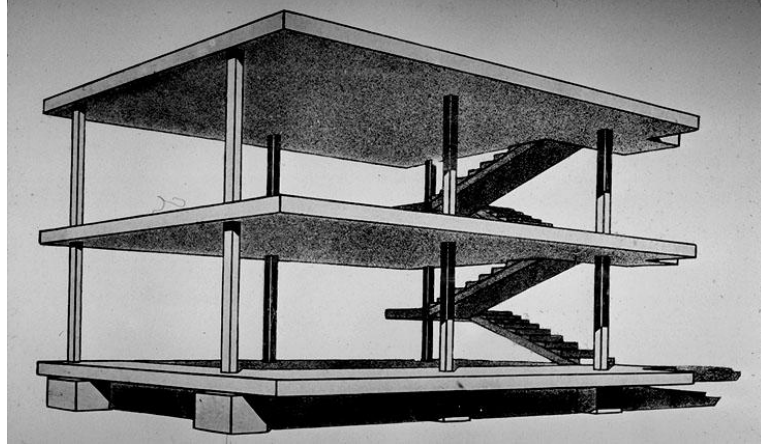
Konunun ilerleyişinde kronolojik bir çizgi izlense de, tam bu noktada günümüze daha yakın bir örneği belirtmek, mimarlık ve onun sınırları hakkında geçmişten bugüne tek bir yönde bir gelişmenin olmadığını gösterecektir. Bu örnekte, bir dönem Harvard Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nün dekanlığını yapmış olan Mack Scogin, mimarlığın ve mimarın sorumluluklarını, işverenin çıkarlarına karşı sorumluluk, kamunun çıkarlarına karşı sorumluluk, mimarlık sanatına karşı sorumluluk ve mimarlık mesleğine karşı sorumluluk adları altında dört ana başlıkta toplamıştır (Tanju, 2003). Burada belirtilen sorumluluklara karşı olmak doğru bir tutum olmayacaktır, ama bu dört başlık, içerisinde kamu çıkarlarını gözetse de, geçmiş zamanın kapalı, kendini sınırlayan anlayışına yakın bir mentaliteyi barındırmaktadır. Sanayi Devrimi sonrası, çağın ya da başka bir adlandırmayla modern çağın eşik atlayıp toplumsal konulara daha fazla ilgi duyan anlayışından uzaktır.

Toplumsal bağlamda mimarlık kavramı, toplumsallığı geniş kitlelerin çıkarlarına, taleplerine göre yorumlayan bir anlayışa dayanmaktadır. Eşikten önceki dönemde de toplumsallıktan bahsedilebilir, ama bu daha önce de değinildiği gibi, belli güç sahiplerinin egemenliğindeki bir toplumsallıktır. Aşılmaya çalışılan eşik, toplumsallığı geniş katmanlara yaymak, bir bakıma daha önce görmezden geldiği katmanların farkına varmak, onların taleplerine çözümler üretmek nosyonunu üstlenmek zorunda kalmıştır. Bu farkına varılan kesim 'madunlar' olarak adlandırılabilir (Tanju, 2003).

"Madun" kelimesinin ne anlama geldiğine kısaca değinmek, toplumsal mimarlığın ne için ve kimler için geliştiği ve günümüz aktivist süreçlerinde, bu süreçlerin ulaşmak

hedefinde olduğu kitleyi anlamak bakımından faydalı olacaktır. Madun kavramı, Hint tarihçi Ranajit Guha'nın (2006) Dünya-Tarihinin Sınırında Tarih kitabında, kitabın isminden de anlaşılacağı üzere tarih kavramının sınırının ötesinde kalanlar için kullanılmaktadır. Guha'ya göre, özellikle Hegel'den esin alan Batı düşüncesi, kendisinin belirlediği normlara uymayan halklara, tarihi olmayan halklar gözüyle bakmıştır. Tarihi olmayan halklar da varoluşlarını gerçekleştirememiş halklardır. Bu düşünce Batı'nın emperyal sömürgeci mantığına düşünsel bir zemin hazırlamış, varoluşlarını gerçekleştirememiş ya da eksik varolmuş bu halklar, Batı'nın üzerlerinde egemenlik kurma hakkı gördüğü halklar olmuştur. Madunlar bu halklara genel olarak verilebilecek addır. Tarihin dışında kalan bu halkların, bir talepte bulunma, hak iddia etme gibi hakları bulunmamaktadır. Çünkü onların önce tarihsel gelişimlerini tamamlamaları gerekmektedir. Madunlar, sesi çıkmayan, daha doğrusu çıkartılmayan kesimler olmuştur ve madunluk, sadece farklı halklar ve ırklar arası bir durum değildir. Aynı toplumun içinde yaratılmış madunlar, alt ve üst sınıf dünyanın hemen hemen bütün halklarında bulunmaktadır. Mimarlığın eşik aşarak farkına vardığı, mimarlık anlayışının sınırlarını genişletmek zorunda kaldığı kesim, bu sesi çıkamayan, mimarlık talepleri ya olmayan, ya da olsa bile dile getiremeyecek olan, çoğunlukla da mimarlığın ve daha geniş anlamda, tasarımın ne ifade ettiğini bilmeyen bu kesimdir. Mimarlık, tüm bu durumlarla yüzleşmek, bu durumların düzeltilmesi için sorumluluk almak durumunda kalmıştır. Bu farkındalığı ve sorumluluğu bir defa görmüş ve üstlenmiş olan mimarlık ortamının, bu noktadan sonra geriye doğru bir vazgeçme şansı da bulunmamaktadır (Tanju, 2003).

20.yy'ın başlarında özellikle kıta Avrupa'sında bu aşılacak eşikle sorumlu hale gelinen toplumsal mimarlık alanında, önemli gelişmeler yaşanmıştır. Modernizm dönemi diye adlandırılan bu dönemin, öncelikli hedefleri toplumun geneline yayılacak bir mimarlık anlayışı; yeni teknolojilerle beraber ucuz üretim imkanları ve ihtiyaçlara göre mimari standartlar oluşturma şeklinde özetlenebilir. Toplumun geneline yayılacak bir mimarlık anlayışının yansıması, dönemin önemli aktörlerinden Le Corbusier'in (AFH, 2006), yaşanan dönemin probleminin, toplumsal dengenin bir yapı problemi haline geldiğini belirtmesinde görülebilir. Mimarlığın hedeflemesi gereken kitle, artık toplumdur ve çözümlerini ona göre sunmalıdır. Le Corbusier'in dom-ino evi şeması (Şekil 2.1), pratik ve seri üretim çözümü anlamında buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 2.1 : Le Corbusier Dom-ino Evi Şeması (Url-1)

Aynı dönemin bir başka önemli oluşumu olan Bauhaus'ta, standartlar belirleyerek üretme çabası da, bu yönde bir örnektir. Burada hedeflenen standartlar, sonraları modernist döneme yöneltilen eleştirilerde önemli bir yer tutan tektipleşme, benzeşme arayışları değildir. Aksine insanların ihtiyaçlarına cevap verme arayışında olan, lükse değil de genel toplumsal tabaka tarafından temin edilmesi amaçlanan arayışlardır (Droste, 2006). Aynı zamanda Walter Gropius (Droste, 2006) tarafından kaleme alınan Bauhaus manifestosunda, mimarların, heykeltıraşların ve ressamların hep beraber zanaata geri çağırılması, hem toplumsal tabana yayılma konusunda bir çağrı; hem de ortak kolektif öğrenmeye ve üretmeye yönelik bir çağrıdır. Kolektiflik, ilerde bahsedilecek olan aktivist süreçlerin de önemli bir parçası, ayrıca toplumsal katmanlarla daha sağlıklı iletişim kurabilmenin gereğidir.

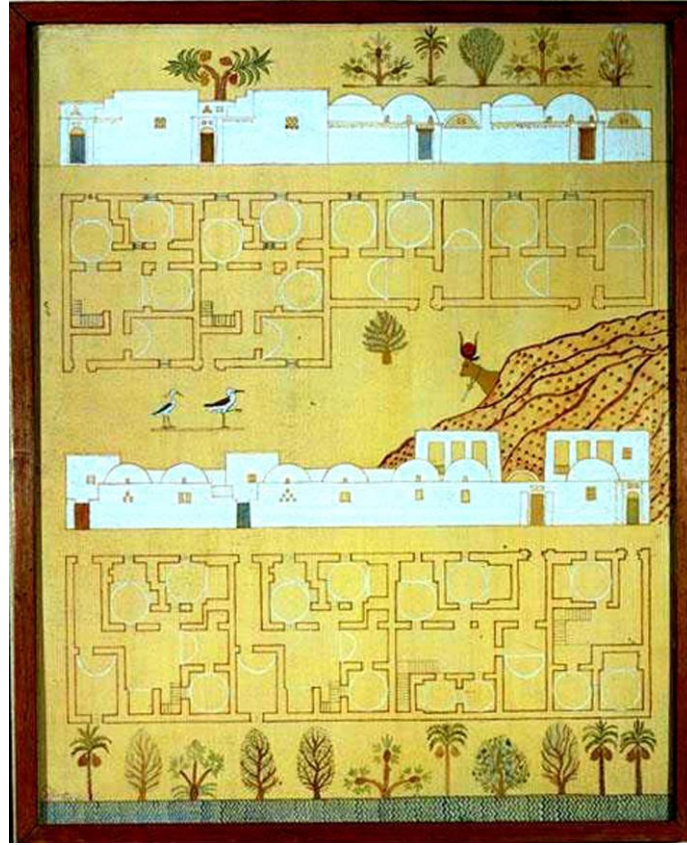
Modernizmin bu idealleri, II. Dünya savaşı öncesi genel anlamda, çok bir yankı yaratamasa da, II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden inşa süreçlerinde geniş bir kabul görerek, önemli bir rol oynamıştır. Ancak, bir zaman sonra modernizmin idealleri unutulup, basmakalıp bir şekilci anlayışla yapılan üretimler, modernizme karşı yoğun bir eleştiriye sebep olmuştur. Buradaki yanlış, standardlaşma, ucuz ve seri üretim gibi konularda insan ve insandan yola çıkarak toplumsal odaklı anlayışın terk edilmesi olmuştur. Modernizmin uygulayıcısı olarak görülebilecek çevreler de, kendilerine karşı yapılan bu eleştirilere, kendi tezleri üzerinden bir cevap geliştirme yerine, karşı tarafın suçlamalarına cevap verir konuma düşmüşlerdir. Oysa Shaw'un (2001) da belirttiği gibi aktivist, ilerlemeci bir süreç izlemek isteyenler, karşı tarafın argümanlarına esir düşmek yerine, her daim, kendi argümanlarını ortaya koymak ve topluma bu argümanları anlatarak kendi konumlarını güçlendirmek zorundadırlar. Bu

yönde modernist dönemden aktivist süreçlere miras kalması gereken anlayışlar, Fuller'in (AFH, 2006) belirttiği sosyal görev ve sorumluluklarını yadsımayan, yeni bir kimlik üstlenmesi gereken, mimar olgusu ve ne kadar eleştirilirse eleştirilsin modernistlerin gösterdiği toplumsal tepkiler ve adanmışlıklarıdır (Tanju, 2003). Bunlar aktivist süreçlere yol göstermekte ve temel olmaktadır.

Modern dönemin, toptan bir dönüşümü hedefleyen düşüncesi, başarısızlığa uğramış ve 1960'lar sonrası, yerini mevziler kazanmayı hedefleyen parçacı direnişlere bırakmıştır (Sargın, 2003). Yaşanan bu değişim, bir başarısızlık olarak değerlendirilmek yerine, denenmiş ama başarılı olmamış bir yöntemin şekil değiştirmesi olarak tanımlanabilir. Yöntem değişikliğine gitme, hedeflerini gerçekleştirmek için yoğun uğraş veren aktivist süreçlerin benimsenmesi gereken en önemli unsurlardan biridir (Shaw, 2001). Aynı yöntemlere sıkıca bağlı kalma ise, kazanımlar elde etmenin önündeki en önemli engeldir. Aktivist dönem, modernizmin kabuk ve hatta artık ismini de değiştirerek, benzer hedefler doğrultusunda çabalaması olarak değerlendirilebilir.

Modernizmin karşıtı olarak görülen, ancak söylemlerinden aslında farklı bir modernizm düşüncesi dile getirdiği savunulabilecek olan Hassan Fathy de, bu noktada farklı bir kabuk değişimini simgelemektedir. Fathy (1973), memleketi Mısır'da Gourni (Şekil 2.2) isimli bir köyün yeniden inşası projesinde, ayrıntılı olarak ideallerini ve yöntemlerini uygulamaya çabalamıştır. Fathy, yeniden inşa edilecek olan bu köyde, çalışmalarına öncelikle halkın yaşayış biçimi, ekonomik ilişki yapılarının ortaya çıkış biçimleri ve konumlarını en ince ayrıntısına kadar incelemeye başlamıştır. Tasarımını da bu bilgiler ışığında ortaya koymuştur. Fathy'e göre her bir birey ve her bir yapı, kendine has farklı karakteristikler barındırmaktadır ve tasarım sürecine bu farklılıklar yansımalıdır. Tasarımda bu kriterlere dikkat etmeye çalışan Fathy, uygulaması sonucunda başarısız olmuştur. Bunun Fathy'e göre, ekonomik, idari, bilimsel ve sosyal içerikli çeşitli sebepleri vardır. İdari açıdan umduğu kadar desteği göremeyen Fathy, bunun sonucunda ekonomik anlamda da sıkıntı yaşamıştır. Standard bir anketleme çalışmasından farklı olmasını savunduğu gözlemleri, bunları bilimsel anlamda yapabilecek ve değerlendirebilecek insanların yokluğundan, kendi iyi niyetli entelektüel yorumlarına dayanmıştır; ama sonucunda beklediği sonucu alamamıştır. Sosyal olarak da, köy halkının eski yaşadığı bölgeden sağladığı ekonomik çıkar, yeni yerleşimde varolmamış; tasarım sürecinde de

katılımcı süreç istenilen kadar kurulamamıştır. Ancak, tüm bu olumsuzluklara ve gerçekleşmeyen durumlara rağmen, Fathy'nin düşüncesi, daha sonra yapılan çalışmalar için etkili olmuş, hatalarından ve doğrularından ders alınması gereken bir süreç oluşturmuştur. Fathy'nin yaptığı da kendi anlayışında bir yöntem değişikliğidir. Modernizmin karşısında olarak tanımlansa da, aslında toplumsallık anlayışı, bir başka madun topluluğu olarak tanımlanabilecek köy halkına karşı hissettiği sorumluluk ve katılımcılık anlayışı, modernizm ile ortak idealleri benimsediğini göstermektedir.

Şekil 2.2 : Hassan Fathy Yeni Gurna Köyü Planı (Fathy, 1973)

Toptan dönüşümün gerçekleşemeyeceğinin anlaşılıp, parçacı direnişlere yönelimde, Sanayi Devrimi'nden beri yaşanan kente göçün, 20 yy. ortalarından itibaren artık çok büyük miktarlara ulaştığı, kentlerin etrafında kentin kaldıramayacağı ölçeklerde yığılmalar yaşanması da önem kazanmıştır. Bu yığılmalar, kent çeperlerinde olduğu gibi, kent içlerinde de olabilmektedir. Genelde ekonomik düzeyi düşük olan bu kesimlerdeki yapı stoklarını da o bölgelerde yaşayanların, kendi çabalarıyla oluşturdukları gecekondu ya da kent içlerinde daha üst gelir grupları tarafından terkedilmiş eski yapılar oluşturmaktadır. Bu bölgelerin dönüştürülmesi, yeniden

yapılanması, hükümetlerin ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların, özellikle 1960’lardan sonra, sürekli gündemlerinde olan bir konu olmuştur. Ancak çoğu zaman geliştirilen çözüm önerileri, yetersiz kalmış ve başarısız olmuştur (Davis, 2007). Mark Davis’in (2007) “Gecekondu Gezegeni” adlı kitabının, “Kendi İşini Kendi Kendine Görme Yanılsaması” başlıklı bölümünde bahsettiği, 1970’lerdeki Dünya Bankası Başkanı, Robert McNamara ile mimar John Turner’ın geliştirdiği çözüm önerisi bu başarısızlıklara bir örnek olarak gösterilebilir. McNamara ile Turner’ın getirdiği öneri, gecekondularda ya da elverişsiz yapı ve çevre koşullarında yaşayan insanların, bu koşullara karşı kendiliğinden geliştirdikleri çözümlerden etkilenip, bu çözüm yollarının desteklenmesini amaçlamaktadır. Ancak bu yolla verilmeye çalışılan destek için yaratılan krediler, çok sınırlı bir kitleye ulaşmış, geniş ihtiyaç sahipleri bu kredilere ulaştırılamamış, kredileri alanlar ise bunları kendi ekonomik çıkarları için kullanıp, beklenen yapısal ve çevresel değişikliği gerçekleştirememişlerdir. Bu örnekte esas sorun, çözüm önerisi getirenlerin, çözümünü aradıkları sorunun esas kaynağına inemeyip, gerçek sorunları göremeyip onlara karşı çözümler geliştirememesidir. Genel anlamda, mimarlık ve tasarım probleminden kaçınılmasıdır. Tabii ki buradaki mimarlık problemi yapı problemi dışında sosyal ve ekonomik problemler de içermektedir. Ancak, tarihsel süreçte geline nokta, günümüzde mimarlık artık, bunlardan kendini soyutlayamayacak bir noktaya gelmiştir.

Mimarlığın kendini sosyal ve ekonomik problemlerden soyutlayamayacağı noktada, reel anlamda 1970’ler 1980’ler ve 1990’lara doğru uzanan süreçte, genel mimarlık ortamı dünyada dönüşümü sağlayacak, bu dönüşümün öncüsü olacak bir unsur olma fikrinden uzaklaşıp, dönüşmüş dünyada, bu dönüşümlerin beklentilerine cevap vermek durumunda kalmıştır ya da daha genel anlamda bu durumu benimsemiştir (Güzer, 2003). Bu durum, yukarıda verilen örnekte neden tasarım probleminden kaçınıldığının bir cevabıdır. Mimarlık ortamı, toplumsal sorumluluğunu üstlendiği eşik atlama pozisyonundan tekrar kendi kabuğına çekilip, kendi sınırlarını yarattığı bir konuma gelmiştir. Toplumun geneli için geçerli olacak iyinin peşinde olmak yerine, bazıları için diğerlerinden fark yaratacak iyilerin peşine düşülmüştür (Güzer, 2003). Ancak daha önce de belirtildiği gibi, eşik bir kez aşıldığı, en azından farkına varıldığı sürece ondan geriye dönmek, onun varlığını kaldırmak mümkün değildir. Geçmişin öne sürülen çözümleri geçerliliğini yitirmiş olsa da, yeni dönemin yeni

koşullarının getirdiği yeni çözüm önerileri vardır ve bunlar geliştirilmek zorundadır. Özellikle de çağın giderek hızlanan bir şekilde, geçmişten gelen sorunları, değişmiş ve büyümüş bir şekilde, güncel bir halde toplumun önüne koyması karşısında, bu sorumluluktan kaçmak daha da güç olmuştur. McNamara ile Turner'ın 1970'lerdeki çözümünde, halkın kendi olanaklarını kullanmaya teşvik edilmesi önemli bir olgudur. Bu daha sonraki zamanlarda aktivist süreçlerin de benimsediği olgulardan biridir; ancak, sorunların giderilmesine karşı yeterli bir çözüm değildir. Sorunun temelinde mimarlık ve tasarım hizmetinin bu geniş kitlelere ulaşamaması yatmaktadır ve ihtiyaçlarını kendi olanaklarıyla çözmek noktasında halk ister istemez yetersiz kalmaktadır.

Nitekim, genel olarak sorumluluktan kaçan bu mimarlık ortamı tasvirinin yanında, sorumluluğunu üstlenen, kendisini eşiğin diğer tarafındaki sorunlara ve insanlara adayan kurumlar ve insanlar da ortaya çıkmıştır. 1960'lar sonrasında ortaya çıkan bütüncül değişim çabasının yerine parçacı direnişlere yönelim, ilk bakışta toplumsal bilincin bir gerilemesi gibi görünecek olsa da, daha önce de belirtildiği gibi aslında bir yöntem değişikliğidir. 1960'lar her konuda her kesimin haklarını aradığı, toplumsal bilincin azalmasından ziyade, bireysel özgürlük talepleriyle beraber, bu bilincin daha yukarı taşınmasını sağlayan bir dönem olmuştur. Bireyin toplumu değiştirebilme gücü, değişim için aranan çözümlerin bütüncül bir anlayıştan parçacı direnişlere kaymasını sağladığı söylenebilir. Bu parçacı direnişler de toplamda bir bütünün içindeki, her biri ayrı karakteristiğe sahip olan, birbirlerine bağlı durumlar olmuşlardır. 1970'lerde afet yardım kuruluşlarında görev almaya başlayan, bu görevleri sırasında afet yardımlarında tasarımın ve planlamanın önemini kavrayıp bu yönde çalışmalar yapan ve hayatını bu yola adayan, sonunda da bilinmeyen bir sebeple 1995'de Çeçenistan'da kaybolan Fred Cuny (Stohr, 2006), hem parçacı direniş gösterip genel sorunlara çareler arayan; hem de bu arayışta, tasarımın sorumluluğundan kaçmayan biri olarak önemli bir örnektir. Ayrıca, mimari bir kimliğe sahip olmayıp tasarımı kendine dert edinmesi, mimarinin sınırlarını genişletme çabası açısından dikkate alınmalıdır.

Mimarlık ortamının içinden gelen çabalara örnek olarak da, "Architecture for Humanity" oluşumu dikkate değerdir. Oluşum, 1999 yılında, Cameron Sinclair ve Kate Stohr tarafından, insani krizlere ve toplumsal ihtiyaçlara mimari çözümler arama amacıyla kurulmuştur (Sinclair, 2006). Kosova ve Afganistan gibi savaş

bölgelerinde veya Afrika’da AIDS mücadeleleri gibi farklı ve sınır tanımayan, dünyanın her yerinde mimarlık ve tasarımla uğraşan insanlara ulaşmaya çalışan çalışmalar gerçekleştirmiştir. Dünyanın farklı yerlerindeki tasarımcılara ulaşip, belki de onların yaşadıkları yerlerden çok uzaktaki yerlerin sorunlarına dikkat çekerek, bu tasarımcılara ortak bir bilinç kazandırma ve çözümler yolunda emek sarfetme olanağı sunmuştur. Standard mimari ofis ve şantiye ortamlarından çıkıp, ihtiyaç sahipleri ve kendi veya başka mesleklerden insanlarla ortak, sadece uzaktan bir gözle de bakmayıp, sorunların sahasında çözümler üretme anlayışı sergilemeye çalışmışlardır. Bu çabanın gerekliliğini, Kosova’da yaşayan bir ihtiyaç sahibi, toplumun dilinden seslendirmektedir: “Farkındalığa değil, gerçek ilgi ve çözüme ihtiyacımız var.” (Sinclair, 2006). Mimarlık ve tasarım ortamının kendi kabuğuna ve sınırlarına çekilmesi yerine, toplumdaki gelen bu doğrudan talebe kulak vermesi gerekmektedir. Bu hem toplumsal değişimler açısından şarttır, hem de mimarlığın kendini geliştirebilmesi açısından şarttır. Mimarlık ve tasarım ortamı bilmelidir ki, geniş toplumsal kesimlerin sorunlarına çözüm bulamadıkları sürece, kendilerini sınırladıkları ortamların içerisinde devamlılıkları olmayacaktır. Sınırlı bir ortam içerisinde sağlanan bu sonsuz gelişme, paradoksal yapısından çatlamaya ve çökmeye mahkumdur. Aktivist oluşumlar, bu noktada, mimarlık için yeni bir yön teşkil etmektedir.

“Architecture for Humanity” ve benzeri oluşumlar, günden güne çoğalmaktadır. Bunların bir kısmına “aktivizm” ana başlığı altında değinilecektir. Ancak, bu çoğalan miktar, daha etkili ve kalıcı bir değişim için yeterli değildir. Cameron Sinclair’in (2006), Afganistan’daki mültecilere yardım amaçlı çalışabilecek örgütlerin listesini çıkaran, Birleşmiş Milletler komiserine, bunun uzun bir liste olmasını umarak sorduğu cevabın ‘hayır’ olması; toplumsal sorumluluk uğrunda çalışan oluşumların azlığına acı bir örnektir. Fakat, bu kesinlikle moral bozucu bir durum değildir; aksine bu yönde çalışan topluluklar, arttıkça ve başarılı oldukça, sosyal bilinç her geçen gün daha üst seviyelere çıkmaktadır. Önemli olan bu tezin amacında da belirtildiği gibi, toplumsal yönde çalışmalar yapan oluşumların, bilinir kılınması ve görünürlüğünün artmasının sağlanmasıdır. Bu çalışmalar da, tarihsel anlamda birbirinden kopmuş, her seferinde sıfırdan başlamak zorunda kalmış uğraşlar değildir. Toplumsal bilinçlenme, her yeni kabuk değişiminde, öncülünden kuvvet alarak ve onun üstüne artılar koyarak gelişmektedir. Jose L. S. Gomez ve Susan Rogers’ın (2008) dediği gibi,

modernizm gerçekleşmemiş bir umuttur, aktivizm de günümüzde bu umudun izini takip eden bir yoldur.

Mimarlık ortamında, tarihsel süreçte yaşanan gelişmelerin ve söylemlerin yansıtıldığı bu bölümden sonra, mimarlığın gelişiminin temel yapı taşlarından biri olan mimarlık eğitiminde yaşanan tarihsel gelişimler incelenecektir. Mimarlık eğitiminde, hem eğitimin daha sağlıklı bir hal almasını sağlayacak, hem de mimarının sosyal sorumluluğunun gerektirdiği kaçınılmaz durumların yansımaları arayacak süreçler ele alınacaktır.

2.2 Toplumsal Mimarlığın Mimarlık Eğitimine Yansımaları

Mimarlığın konusunun toplumsal alanlara doğru genişlemesiyle birlikte, mimarlık eğitiminde değişimler yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Yücel Gürsel'in (2001) belirttiği gibi, mimarlık mesleğinin karşı karşıya bulunduğu sorunlar, direkt olarak mimarlık eğitimini etkilemekte ve mimarlık mesleğinden beklenenleri, mimarlık eğitiminden de beklenenler ile bağlantılı kılmaktadır. Mimarlığın, toplumsal ihtiyaçlara mı yanıt vereceği, yoksa tarih boyunca süre geldiği gibi, belirli bir gücün hizmetinde ve yönlendirmesinde mi olacağı, mimarlık eğitiminin alması düşünülen biçimleri etkileyen başlıca unsur olmuştur. Günümüzde sermaye ve üniversite işbirliği gibi söylemler, kendi içlerinde meslek alanlarını, bilim dallarını gelişime doğru götürmek yönünde bir anlayış taşıdıklarını savunacak olsalar bile, kaynaklarını sağladığı güçlere bağımlı hale gelen meslekler ve bilimler, bu kaynakların insiyatifinde hareket etmek zorunda kalmaktadır. Sonunda da kaçınılmaz ve döngüsel olarak tekrar eden bir biçimde, güç sahiplerinin hizmetinde kalmaya devam etmektedir. Oysa daha önce de belirtildiği gibi, toplumsal sorumluluklar, bir kez farkedildiği anda bu sorumluluktan kaçmak olası değildir. Mimarlık eğitimi de bu farkedilme noktasından sonra toplumsal sorumluluğunu tartışmalarının daimi bir ögesi haline getirmiştir.

Mimarlık eğitiminde sosyal bilince varmanın ilk ve en önemli yolu, mimarlık eğitiminin sınırlarını genişletip, bir üslup, sanat eğitimi anlayışından çıkarıp, daha bütüncül bir eğitime yönelmesi olarak ortaya çıkmıştır. Bruno Taut'un 1918 yılında kaleme aldığı "Mimarlık İçin Bir Program"da (Conrads, 1991) mimarlık eğitiminde teknik okulların kurulması, şantiyeler ve atölyelerde zanaat öğretilmesi, uygulama yapılan yerlerde sanat eğitimi gibi önerilerde bulunmuştur. Taut'un bu önerileri,

dönemin üretim koşullarındaki gelişimlerle beraber mimarlığın eski anlayışlarından koparak, daha geniş sahalara ulaşımına yönelik akıl yürütmelerdir. Bu öneriler, sosyal sorumluluk ve mimarlık anlayışının yeni bir biçim kazanması çabası ile 1919 yılında Walter Gropius'un yazdığı Bauhaus okul programında daha kapsamlı ve derinleşmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Gropius'un (Conrads, 1991) mimarlar, heykeltıraşlar ve ressamı zanaate dönmeye çağırıldığı Bauhaus Manifestosu, sanat ve zanaat arasındaki ayrımları kaldırıp, bütünleşik bir anlayışın tasarıma yerleşmesini hedeflemektedir. Zanaate dönüş çağrısı, sanatın aslında öğretilmeyecek bir şey olup, tüm yöntemlerin üstünde olduğu, esas öğretilmesi gereken ve öğretilebilecek şeyin zanaat olduğunu belirtmektedir. Bu durum gerçek sorumluluklarını bilme ve üstlenme konusunda öğrencilere yardımcı olacak, sanat başlığında alınan eğitimin toplumsal ihtiyaçlara karşı olan cevapsızlığının önüne geçecek bir unsurdur. Zanaat öğretiminin başka meslek alanlarıyla beraber olması da, çözümleri daha geniş bir düzlemde aramaya yardımcı, ortak ve katılımcı çalışmanın gerekliliğini gösterici bir ögedir. Birliktelik, mimarlığın ve diğer meslek alanlarının kalıplarını kırıp bütünleşik ortak bir paydada çalışma bilincini öğrencilere aşılmalıdır. Ortak çalışmanın önemi, ileride aktivist örneklerde de görüleceği üzere halk ile beraber çalışma koşulunda daha iyi anlaşılmaktadır. Sosyal konularda bilinç kazanmış olsa da, mimarlığın hizmet götüreceği kitleyi soyutlaştırıp öteki gözüyle bakan, dışardan çözümler üreten bir hale bürünmesi zaman içinde karşılaşılan bir durum olmuştur (Tanju, 2003). Ortak çalışma bilinciyle kazanılması gereken bu ötekileştirmeyi yapmayıp, mimarlık hizmetinin götürüleceği kitleyle gerçek bir ilişki kurmaktır. Bauhaus programının direkt olarak ürünler yapacağı kitleyle bir iletişimi veya beraber üretme süreci olmamıştır. Ancak öncü bir program olarak, eğitiminin içinde ortak üretim bilincini taşıması, sosyal bağlamda ortak bilinç yaratılması için önem taşımıştır.

Bauhaus programının mimarlar, heykeltıraşlar ve ressamı ortak bir çağrıda bulunması, konu edinilmesi gereken problemin salt mimari ya da salt sanatsal problemler olmayıp, genel bir tasarım problemi olduğunu belirtmesi açısından da önemlidir. Bauhaus okulu, sadece mimari yönde eğitim vermemektedir, ama ana eksen mimarlıktır. Bu ana eksenin de salt mimari düşünme alanından çıkıp, uygulama ile bütünleşen bir tasarım alanına yönelmesi önemlidir. Bell'in (2008) dile getirdiği, tasarımın ve mimarinin limitlerini değiştirmek, daha fazla tasarım

problemiyle alakadar etmek açısından, Bauhaus'un verdiği eğitimin temelindeki bu tasarım farkındalığının önemi büyük olmuştur.

Tüm tasarım, üretim ve kullanım süreçlerinin birbiriyle bağlantısı, Gürsel'in (2001) "21. Yüzyılda Mimarlık Eğitimi İçin Öneriler" makalesinde dile getirdiği üzere, tasarım sürecinin üretim sürecinden kopmasının ekolojik krize, üretim sürecinin kullanım sürecinden kopmasının ekonomik krize ve tasarım sürecinin kullanım sürecinin kullanıcıdan kopmasının kültürel krize neden olması söyleminde ortaya konmaktadır. Bu söylemin de dile getirdiği gibi, hem düşünsel anlamda, hem reel üretim anlamında, hem eğitim süreci içerisinde, hem de sosyal farkındalık ve katılımcı uygulamalarda, tüm bu bütünlüğün, bir olgunun diğerini etkilediğinin önemi unutulmamalıdır. Eğitim ortamı da bu bütüncül farkındalığı yaratmak için bir temel noktadır. Ancak, bu bütüncüllük vurgusu, Bauhaus örneğinde de görüleceği üzere, bireylerin kendi bireysel eğitimlerinin önemini azaltmamaktadır. Aksine, bireysel gelişimini gerçekleştirememiş ve bireysel farkındalığına varamamış bir topluluktan, bütüncül bir anlayışın yaratılması mümkün değildir. Her bir Bauhaus öğrencisinin en az bir zanaat öğrenmesi zorunluluğu, bu bireysel kazanımın önemli bir kanıtı olarak görülmelidir. Bauhaus döneminden çok sonra, 21. yy'da mimarlık eğitiminde bütünsel yaklaşımların benimsenmesi, ikilikleri aynı anda görebilip yorumlayabilme yetisinin kazandırılmasının gerekliliğinin vurgulanması (Aydınlı, 2001) öncü bir kurum olarak yaklaşımlarıyla Bauhaus'un hala ne kadar önemini koruduğunu göstermektedir. Tıpkı modernizmin mimarisinin yöntem değiştirerek idealini farklı biçimlerde araması gibi, Bauhaus programı da değişerek ve gelişerek, günümüzde hala geçerli idealleri doğrultusunda farklı eğitim arayışlarına temel olmaktadır.

Bauhaus'un üretme ve yapma deneyimine yönelik yapısı, mimarlık eğitiminde uygulama öğretme tartışmaları için de bir örnek teşkil etmiştir. Uğur Tanyeli (2007), mimarlık okullarının uygulama öğretemeyeceğini ve öğretmemesi gerektiğini söylemektedir. Tanyeli'ye göre mimarlık eğitimi süreci temsiller yoluyla bir öğrenme sürecidir. Çizim öğrenimi çizme, teori ve tarih öğrenmek okuma ve yazma yoluyla ve bunların temsil araçlarıyla öğrenilir. Ancak uygulama öğrenmek için, mimarlık okullarının bir inşaa süreci temsil aracı yoktur; bunun öğretilmesi için uygulamanın temsilleri, kendi temsil araçlarının dışına çıkarak, çizim yolu gibi tasarımın temsil aracı sayılabilecek araçlarla öğretilmeye çalışılmaktadır. Doğal

olarak, bu da öğrenciye gerçekçi bir bilgi sağlayamamaktadır. Uygulamayı öğrenmek için, öğrencinin dışarıda deneyim kazanması şarttır. Tanyeli (2007), mimarlık okullarının öğretebileceklerini öğretmeleri, başka bir mecra olan uygulamayı öğretmek zorunda olmadıklarını belirtmektedir. Akademik açıdan hak verilebilecek olan bu görüş, tam da Bauhaus ve bu çalışmanın ilerisinde örneklendirilecek Rural Studio ve Ölçek 1/1 oluşumlarının anti-akademik kimliklerinde kabul görmeyecektir.

Şekil 2.3 : Bauhaus Atölye Çalışmaları (Droste, 2006)

Bir sanat okulu olmasına rağmen, reformcu yapısından da kaynaklanarak Bauhaus deneyimi, anti-akademik bir deneyim olmuştur (Droste, 2006). Rural Studio'nun ortak kurucularından Samuel Mockbee, mimarlık eğitiminin yapay bir kavramsal kısır döngüde olduğunu belirtip; uygulamanın, yapı bilgisinin önem kazanması gerektiğini söylemiştir (2002). Auburn Üniversitesi'nin içinde, onun imkanlarından faydalanarak faaliyet gösteren Rural Studio, Mockbee'nin bu yaklaşımının ışığında, akademik alandan çok farklı bir işleyişe sahip olmuştur. Mockbee'nin ölümünden sonra stüdyonun yürütücülüğünü üstlenen Andrew Frear, kendisiyle yapılan bir röportajda (Url-2) “kurumsallaşacağımıza ölmeyi tercih ederim” demiştir. Bir öğrenci inisiyatifi olan Ölçek 1/1 oluşumu da daha amatör bir ruhla, her ne kadar uygulamaları sırasında ihtiyacını duysa da, akademik bir desteğin hesabını yapmadan yola çıkmıştır. Tüm bu örnekler, akademik ortam kaynaklı, ama ona bağımlı

kalmama çabalarının örnekleridir. Akademiye bağlanmama ya da kurumsallaşmama düşünceleri, oluşumların, sosyal konularda hedefleri doğrultusunda hiçbir yere bağımlılık hissetmeme kaygılarından kaynaklanmaktadır. Akademik ortam kaynaklar açısından, düşünce üretme açısından önemli ve gereklidir; ancak, uygulama aşamasında bu akademik ortamı da aşacak bir aktiflik gerekmektedir. Tanyeli'nin (2007) akademik ortamda öğretilmeyeceğini savunduğu uygulama eğitimi de, akademik ortamın içinden çıkıp, onun dışına konumlanan süreçler içerisinde kendine bir öğretilme şansı bulmuştur.

Uygulama öğrenmenin önemli bir faydası da, toplumsal sorunlara mimari çözüm önerileri ararken, neyi nasıl yapabileceğinin farkında olmaktır. Mockbee, Rural Studio öğrencilerinin proje alanlarına ilk geldiklerinde uygulama bilgilerinin olmadığını, bunun da proje süreçlerini uzattığını ama sonunda herkesin ileride yapacağı projeler için daha bilgilenmiş bir şekilde projelerini bitirdiğini söylemektedir (Dean, 2002). Uygulama bilgisine sahip olmak, aktivist süreçlerde hızlı bir yol alınması için işe yaramaktadır. Ancak, aktivist projeler doğaları gereği, yeni deneyimlere açık olduğundan, uygulama bilgileri bilindik öğelerden farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Rural Studio'da geri dönüşüm amaçlı kullanılan birçok malzeme, standart uygulama bilgisine ve alanına dahil değildir. Bu da yeni öğrenme süreçlerinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu malzemelere örnek olarak halılar, araba camları, karton kutular verilebilir (Dean, 2002). Projelerin işleyişleri açısından, zaman, kullanıcı beklentileri gibi konularda problemler yaratabilecek olsalar da, bu gibi farklı malzemelerin kullanımı, uygulama bilgisini de sabit bir olgu olmaktan çıkarıp, sınırları aşmaktadır. Okullarda öğretilmeyecek bazı bilgilerin, çok farklı biçimlerde yeniden algılanmasına yol açmaktadır. Öğrencilerin ve tasarımcıların ufkunu geliştiren bu yeni yöntemler, uygulama alanının da yöntem değiştirerek, sosyal idealler doğrultusunda cevap verebilme kapasitesini arttırmaktadır.

Üretim ve uygulamayla bağlantılı bu örneklerin dışında, mimarlık eğitiminde gene enformel, akademi dışı yöntemlerin önemi artmıştır. Bu yöntemlerden olan workshop çalışmaları örneklerinde farklı grupların, belirli konularda ortak çalışmalar yürüterek, kısa zaman zarfında yeni fikirler üretmesi hedeflenilmektedir. Workshoplar ve benzeri yöntemlerin önemi öğrencilerin yaratıcı becerilerini geliştirmelerinde yatmaktadır. Gropius'un sanatın değil zanaatın öğretilmesi gerektiği söylemi, yaratıcılığın doğuştan bir hediye değil, bir tutum olduğu söylemiyle örtüşmektedir

(Kahvecioğlu, 2007). Yaratıcı olma süreçleri, zanaat öğrenimi ya da workshoplar gibi örnekler yoluyla, öğrencilere temel bilgiler, gereksinimler ve düşünce ortamları sağlanmasıyla oluşturulmaktadır. Bu yaratıcı süreçler sonucunda sanatın da bu süreçlerin içinden yansıyan içkin bir olgu olması hedeflenmektedir. Tasarımın sanatsal boyutunun gerçeklikten kopuk farklı bir düzlemde aranması yerine bu boyut reel düzlemde kendiliğinden ortaya çıkacak biçimlerde aranmaya başlanmıştır. Burada amaç sanatın toplum için mi olması gerekip gerekmediği tartışmalarına toplumdan yana bir yanıt arayışı değil, tasarımsal sürecin sanatsal bir boyunduruk altına girmekten çıkarılıp, ihtiyaçlar etrafında geliştirilmesidir. İhtiyaçlara cevap arayan yaratıcılık da öğrencilerin beceri kazanmalarında faydalı bir olgu olmaktadır.

Şekil 2.4 : Rural Studio'nun kullandığı farklı yapı malzemelerinden araba camı örneği (Url-3)

Yaratıcılığı ön plana çıkaran bu eğitim anlayışında, geleneksel eğitim anlayışından gelen usta-çırak pozisyonlarının dışına çıkılması gerekmektedir. Bauhaus programı (Droste, 2006) öğrencilerin seçilmesi, yönlendirilmesi ve değerlendirilmesi konularında ustaların önemine vurgu yapar ancak, burdaki vurgu geleneksel yöntemlerdeki, ustanın çırağına kendi görüşlerini empoze etmesi şeklinde gelişen eğitim anlayışından farklıdır. Bauhaus bir görüşlerin kopyalanması sisteminden ziyade, yeni görüşleri ortaya çıkaracak yöntemlerin peşinde olmuştur. Ustaların ya da günümüzde daha çok karşılığı olan yürütücülerin görevi öğrencilerin yaratıcılıklarına yol vermek, bu yaratıcılıkların sergileneceği ortamları hazırlamaktır (Kahvecioğlu, 2007). Yaratıcılık önceden tasarılanmış, belli şablonlara oturmuş bir süreç değil,

her durumun kendi koşullarına göre gelişen, o duruma özel karşılık verme sürecidir. Yaratıcılığı hedefleyen programlar, gruplar ve oluşumlar da, bu yaratıcı süreçleri engellemeyecek, ancak bu süreçlerin karşılaşabileceği engellerle başa çıkabilecek şekilde yapılanmalıdır (Kökner, Erdem, 2007). Rural Studio'nun yürütücülerinden Andrew Frear (Dean, 2005) da, üretim süreçlerinde öğrencilere serbestlik sağlarken, sürecin sağlıklı ilerleyebilmesi için önleyici tedbirlerin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu tedbirler bir sınırlama olarak değil, düşünce üretimi sağlamlaştıracak ve bu sağlamlıktan ona daha yeni ufuklar açacak bir unsurdur. Akademik ortamlardan çıkmalarına rağmen, anti-akademik karakterleri öne çıkan Bauhaus, Rural Studio ve Ölçek 1/1 gibi oluşumlar için de akademilerin yapması gereken, onların yaratıcı süreçler için muhtaç oldukları bağımsızlıklarını koruyarak, karşılaşacakları sorunlara karşı çözümler üretmektir. Anti-akademik de olsalar bu oluşumlar akademik süreçleri beslemektedir, tam ters açıdan onlar da akademik süreçlerden beslenmektedir. Eğitimde benimsenmesi gereken bütüncül ve ikilikleri içinde barındıran anlayış bu karşıtlık ve beraberlik ilişkisinde de görülmektedir.

Yaratıcılığı hedef alan mimarlık eğitimi, objeler ortaya koymaya yönelik değil, bu objelerin tasarım sürecinde yaratıcılık sergileyecek öğrenciler yetiştirmelidir (Yürekli, Yürekli, 2004). Ürünün değil sürecin önemsenmesi, öğrencinin yaptığı işi özümsemesi ve ona karşı bütüncül bir bakış kazanması açısından önemlidir. Bu bütüncül bakış toplumsal mimari çözümler arayışında olan kişiler için vazgeçilmez ve öğrenilmesi gereken bir bakıştır. Giderek alt bölümlere ayrılıp uzmanlaşan meslek disiplinleri arasında, disiplinler arası ortaklıklar peşinde olan günümüz eğitim anlayışları da, ortak süreçleri benimseyen çalışmalarını arttırarak devam ettirmelidir.

“Sorumlu mimarlar, bütün toplumu içeren koşullar içinde düşünür.” Walter Gropius'un (Feuerborn, 2005) bu sözünde dile getirdiği düşüncesine yaklaşan bir şekilde, mimarlık ve mimarlık eğitimi içinde, toplumsal durumları ortaya koymaya çalışan bu bölümden sonra, sosyal eylemde bulunma düşüncesinde öne çıkan aktivizm olgusu ve aktivizmin mimarlıkla kesiştiği durumlar incelenecektir.

3. AKTİVİZM VE MİMARLIK

Tez çalışmasının bu bölümünde toplumsal bilinçle hareket eden mimarlık alanının aktivizm söylemiyle ve aktivist süreçlerle olan ilişkisi değerlendirilecektir. Mimarlık ve aktivizm ilişkisine gelmeden önce, aktivizmin ne anlama geldiği açıklanacaktır. Mimarlık alanına bağlı kalmadan açıklanacak aktivizm kavramıyla, bu kavramın geniş çerçevede etkisi, nedenleri ve bileşenleri sorgulanıp, mimarlık bu geniş çerçeve içerisinde kendine yer bulacaktır.

Mimarlık, aktivist çerçevenin bileşenlerinden biridir. Ancak toplumsal gelişimlerde insanları doğrudan etkileyen yapıları çevre koşullarından ötürü aktivizm hareketlerinin basit bir bileşeni olmaktan öte, bu hareketlerinin dönüşümünü gerçekleştirmeye çalıştığı ana unsurlardan da biridir. Bu sebepten aktivizm ve mimarlık ilişkisi kendiliğinden, olması gereken bir zorunluluktan doğmaktadır. Aktivizm ve mimarlık ilişkisini sorgularken, dönüşümü hedefleyen aktivizmin, mimari ortamı dönüştüren başlıca unsur olan mimarlık eğitimi ile aktivizmi ilişkilendirmek de kaçınılmazdır.

Aktivizm nedenleri ve anlamı incelendikten sonra, aktivist süreçler için yapılması gerekenler ele alınacaktır. Toplumsal değişimi hedefleyen bu süreçlerin yaşanmış deneyimlerden dersler çıkararak ileride gerçekleşecek eylemlerinde daha sağlıklı ve sağlam koşulları yaratmaları, başarıları açısından hayati önem taşımaktadır. Her yeni süreç kendi yeni koşullarını yarattığından, aktivizmin doğası sabit çıkarımlar peşinde değil, değişken, sürekli kendini yenileyen yeni yöntemler aramaktadır. Önceki deneyimlerden alınacak derslerin de bu devingenlik içerisinde değerlendirilmesi zaruridir.

Aktivizme dair değerlendirmelerden sonra, mimarlık ortamından aktivist süreçlere değinilecektir. Bu süreçlerin yapıları, yaşadıkları deneyimler ve aktivizmin mimarlığa katkısı ile mimarlığın aktivizme katkısı karşılıklı olarak ele alınacaktır. Aktivizm ile mimarlık arasındaki bu deneyimler son noktada mimarlık eğitimiyle içiçe geçtiği noktalardan değerlendirilip, tez çalışmasının sonraki aşamalarında ele alınacak Rural Studio ve Ölçek 1/1 örneklerine doğru aktivizmin bağlantısı nedenselleştirilecektir.

3.1 Aktivizmin Ortaya Çıkış Süreçleri, Tanımı ve Bileşenleri

1955 yılında ABD'nin Alabama eyaletinin Montgomery kentinde Rosa Parks (Şekil 3.1) adlı terzi kadın, bindiği otobüste şoförün arka sıralara geçme uyarısına uymadığı için tutuklanmıştır. Rosa Parks bu hareketiyle 1960'larda iyice etkisini hissettirecek siyahi toplumun hakları için mücadelenin simgesi olmuştur (Shaw, 2001). Rosa Parks'ın eylemi belki ilk eylem değildir, ama bireysel ve toplumsal haklar için mücadelede önemli bir mihenk taşıdır ve aktivist eylemler için bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Aslında Parks'ın gerçekleştirdiği bir eylem bile değildir, sadece kendi insani hakkını doğal bir biçimde kullanmıştır. Bu durum insanlara haklarına sahip çıkma konusunda örnek, bireysel hak mücadelesinin nasıl büyük toplumsal değişimlere yol açabileceğine de bir ispat olmuştur. Parks ile beraber alevlenen siyahi toplumun özgürlük mücadelesinin lideri Martin Luther King, Jr.'ın (Url-4) artık nerdeyse bir marka haline gelmiş 'Bir hayalim var' sözü, toplumların haklarını talep etmeleri için Parks'ın eylemi gibi yönlendirici bir etki bırakmıştır. Siyahi toplumun başlattığı bu mücadele farklı alanlara da sıçramış, kadın hakları mücadelesine, özellikle Vietnam Savaşı'na karşı gelişen savaş karşıtı kampanyaya, gençlik hareketlerine ilham vermiş, toplumun sesinin çıkmasına izin verilmeyen madun kesimlerinin seslerini çıkarmaya, taleplerini dile getirmeye başlamıştır.

Şekil 3.1 : Rosa Parks (Url-5)

Hint tarihçi Guha'nın (2006) tarihin dışında kalmış halklar olarak tanımladığı madunlar, Guha'nın kendi memleketi Hindistan'da Mahatma Gandhi önderliğinde bağımsızlık mücadelesi vermiş, bir nevi kendilerinin de bir tarihi olduğunu, bu tarihi onlara vermeyen emperyalist güçlere karşı, kendi yöntemleriyle göstererek bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu Gandhi'nin sivil itaatsizlik olarak tanımladığı barışçıl bir süreci benimseyen bir yöntemdir. Gandhi örneği aktivizmin dışında daha geniş siyasal bir örnek olarak görülebilir, ancak mücadelesinin verdiği ilham ve kendisinin karşısındaki güçlere, onların yöntemleriyle yanıt vermeyip kendi yöntemlerini belirlemesi aktivizmin proaktif olma zorunluluğuna önemli bir örnek teşkil etmektedir. Başka bir siyasal aktör olarak görülebilecek, Gandhi'den büyük ilham almış, Martin Luther King, Jr da eylemlerinin geniş farklı toplumsal gelişmeleri etkilemesi açısından aktivizmin bir başka örnek ve ilham veren kişiliğidir ki, kendisi sivil hakları aktivisti olarak da tanımlanmaktadır.

Özellikle 60'larda yoğunlaşan bu toplumsal mücadeleler, toplumsal bilincin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Mimarlığın eşik atlayıp, mimarlık hizmetinden mahrum olan kitlelerin farkına varması gibi, geniş toplum kitlelerinin haklarının farkına varmaları, mimarlığın atladığı eşikteki gibi geri dönülemeyecek bir süreci başlatmıştır. Bireysel hak mücadelelerin toplumsal dönüşümlere giden yoldaki önemi, mimarideki bireysel öğrenim süreçlerinin ortak süreçler için gerekliliğiyle örtüşen bir durum olmuştur. Burada yeniden bütüncül bakabilmenin ve bu bütüncüllüğün içinde tekilliklerin herbirini ayrı olarak ele almanın önemi bir kez daha vurgulanmaktadır. 60'lardan sonra geri dönülmez bir biçimde yerleşen bu toplumsal bilinçle bu uğurda bir çok farklı alanda çalışan oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu oluşumlar, aktivist olarak tanımlanamayacak ABD'de devlete bağlı bir kuruluş olarak çalışan, acil durum müdahale ajansı FEMA (Url-6) gibi örgütler de olabilmekte, tamamen aktivist bir anlayışla, tüm dünyadaki çevre sorunlarına karşı eylemlerde bulunan Greenpeace (Url-7) gibi örgütler de olabilmektedir. Yapısal ve anlayışsal farklılıklarına rağmen hepsi, toplumsal sorumluluk bilincinin kazanılmasıyla önemi artan ve daha iyi anlaşılan oluşumlar olmuştur. Ancak resmi örgütlenmeler ne kadar önemliyse her daim gerçek gündemi yakalama potansiyeli ve dönüştürücü potansiyeli olan oluşumlar resmi kanalların dışında olan oluşumlardır. Aktivizmin önemi de kazanılan bu bilincin sürekli bir dönüşüme tabi tutularak, geliştirilmesine olanak sağlamaktır.

Bu örneklerin de ışığında aktivizm kavramı tanımlanacak olursa, aktivizm bir soruna karşı, öncü bir iyileştirici eylemde bulunmaktır. Seçilen sorunlar toplumsal bilinçle alakalıdır, bu bilinç geniş bir anlamda ele alınıp tek bir bireyi etkileyen sorundan, geniş kesimleri etkileyen sorunlara genişler. Aktivizm sadece insanla değil, dünyada ve evrende varolan herşeyle alakalıdır. Bütüncül bir bakışla her olgunun birbirini etkilediği aktivist düşünceler tarafından unutulmaması gereken bir olgudur. Aktivizmin belli bir eylem tanımı ya da sınırı yoktur. Doğrudan eylem yapmak, yayınlar yapmak, film çekmek, bildiriler ve kitaplar yazmak ve benzeri birçok davranış aktivist eylemlerin içinde yer alabilir. Her bir ayrı konuda, konunun özelinde eylemler geliştirme zorunluluğu, aktivizmin her tip eyleme açık olmasını gerekli kılmaktadır.

Farklı aktivist oluşumlara örnekler vermeye devam edilecek olunursa, Türkiye’de erozyonla mücadele konusunda sesini duyurup tüm çevresel konularda toplumsal bilinç kazandırmaya çalışan TEMA (Url-8) gibi Greenpeace benzeri örgütlenmelerin yanında, Açık Radyo (Url-9) kar amacı gütmeyen bir yayın kuruluşu da örnek olarak gösterilebilir. Özgür, bağımsız, demokratik bir radyo kurma hedefiyle, varolan radyoculuk anlayışına karşı bir oluşum olarak kurulan Açık Radyo, manifestosunda bir çözüm üretmeyi vadetmeyip, herkesle beraber ortak birşeyler yapabilme niyetini belirtse de zaman içinde sosyal konularda çok aktif bir rol alarak çözümler üretme alanında katkıları olmuştur. Aslında çözüm üretmeme vaadi de, belli sonuç çözümler sunmak yerine, ortaklaşa gelişerek değişecek yeni stratejiler bulma hedefinde, aktivizmin dönüşümcü vaadine denk düşen bir vaaddir. Açık Radyo yayıncılık kanalıyla yapılan farklı bir aktivist eylem tarzı olarak değerlendirilmelidir.

Dünyadaki ekonomik, çevresel ve toplumsal gidişatı bütüncül bir şekilde ele alan “Zeitgeist” film serileri (Url-10), gene bir başka aktivist eylem tarzını, geniş kitleleri etkileyerek ortaya koymuştur. Zeitgeist’in öncesinde ve sonrasında da birçok belgesel kategorisine giren filmler yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Bunlara ülkemizden örnek olarak Arzu Rüya Köksal’ın (Url-11) filmleri gösterilebilir. “Son Kumsal” filminde Karadeniz Sahil Yolu’nun yol açtığı çevresel ve sosyal tahribatı gözler önüne seren Köksal, ardından gelen film “Ordu’da Bir Argonot” da, Ordu ilinde çevresel mücadeleler veren, gelenekselleşmiş Vosvos Şenliği’ni düzenleyen, Karadeniz Sahil Yolu’nun kıyı bandından geçmesine karşı eylemler yapan, Ordu 2040 adlı kentte mimari dönüşümleri hedefleyen projeler

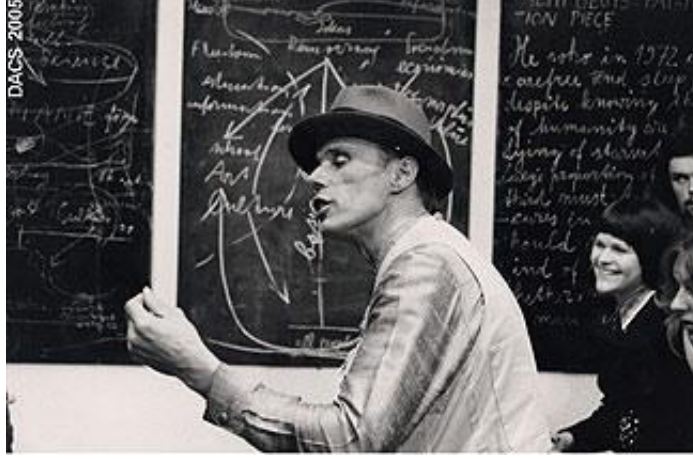
üreten Enis Ayar'ı (Şekil 3.2) izleyicilerine tanıtmıştır. Köksal son filmi “Bir Avuç Cesur İnsan”da ise Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılmakta olan ve daha fazlasının yapılmasının hedeflendiği HES projelerine karşı, yerel direniş çabalarını konu etmiştir. Tüm bu aktivist çabaları film haline getirerek daha büyük kitlelere ulaştırma çabası, önemli bir aktivist eylem şeklidir. Tez çalışmasının hedefi olan gelecekte bu yönde eylemlerde bulunacaklara ilham kaynakları olmaları açısından hayati kaynaklardır.

Şekil 3.2 : Ordu’lu aktivist Enis Ayar (Url-12)

AIDS ile mücadeleyi şiddet içermeyen kareografik eylemleriyle ülke gündemine taşımayı amaçlayan ACT UP grubu (Shaw, 2001), bu gruptan doğan sanatsal alanda üretimler gerçekleştiren Gran Fury aktivist ve sanatçı kolektifi, sanat ortamının madunları olarak görülebilecek kadınları ve beyaz ırktan olmayan insanları öne çıkartmayı amaçlayan Guerilla Girls radikal feminist sanatçılar grubu ya da burjuva kültüründe gelişmiş ticari sanat kültüründen kurtulmayı amaçlayan, John Cage, George Maciunas ve Joseph Beuys (Şekil 3.3) gibi isimlerin müzikten heykele birçok farklı alanda performanslar ortaya koyduğu Fluxus oluşumu aktivizmin sanat alanındaki örnekleri olarak gösterilebilir. Bu tarz oluşumlar sanatın etkileyici potansiyelini kullanarak toplumsal dönüşümcü bir bilinç yaratmayı hedeflemiştir. Joseph Beuys’un Alman Öğrenci Partisi’ni kurması veya Documenta 5’te demokrasi, sanat ve bağlantılı sorunlar konusunda 100 gün kesintisiz açık tartışmalar düzenlemesi gibi örneklerde de bu dönüşümler doğrudan politik aktivist yöntemler yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır. Aslında politika aktivizmin her daim konusudur. 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne karşı Seattle’da gerçekleştirilen gösteriler

(Url-13) ve devamında 2000’li yıllarında artarak gelişen küreselleşme karşıtı protestolar politikayla aktivizmin doğrudan kesiştiği yerlerdir. Tüm bu eylemler günümüzde 60’larda yaşanan toplumsal bilinç uyanışının bir tekrarı ve o temelden güçlenerek gelişmiş versiyonları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3.3 : Joseph Beuys (Url-14)

Çeşitli örnekler verilerek tanımlanmaya çalışılan aktivist oluşumlar için ilerleyen bölümlerde, bu oluşumların sürdürülebilir olabilmeleri için nasıl olması gerektiği incelenecektir. Amerikan işçi ve toplum hakları savunucusu ve direniş grupları örgütleyicisi “Ana Jones” lakaplı Mary Jones’un “*Yas tutma, örgütlen!*” deyişi toplumsal değişim aktivistleri için önemli bir yol gösterici söz olmuştur (Shaw, 2001). Bu örgütlenmeler için iyi değerlendirilmiş ve kendini yenileyemeyi ihmal etmeyecek yapılar gerekmektedir. Aktivist yapının ilk önemli unsuru proaktif olmaktır. Bir sonraki başlıkta proaktifliğin ne anlama geldiği ve nasıl sağlanabileceği ele alınacaktır.

3.1.1 Aktivizmde proaktiflik

“Aktivistin El Kitabı” adlı kitabın yazarı aktivist Randy Shaw (2001), 1980 yılında Tenderloin Barınma Kliniği merkezine katılıp, Tenderloin semtindeki değişimlerde aktif bir rol almıştır. Tenderloin semti (Şekil 3.4), ABD’nin San Fransisco kentinin tam merkezinde yer alan bir semttir. Şehir merkezinde alışveriş ve tiyatro bölgelerinin arasında yer alan Tenderloin 80’lere gelen süreçte özellikle son 20 yılında uyuşturucu, suç ve cinsel içerikli sinemalar, striptiz klüpleri ile kötü bir üne sahip olan bir bölgedir. Kentin tam merkezinde yer alması medyada ve toplumun genelinde bu bölgenin yüksek bir bilinirlik düzeyinde olmasına ve bunun sonucunda

dönüştürülmesine dair yoğun bir talebin oluşmasına neden olmuştur. Parallellik kurmak açısından uzun bir süredir dönüşümü tartışma konusu olan ve bu dönüşüme başlanan Tarlabası semtine bir yakınlıktan bahsetmek mümkündür. Tarlabası'nın sahip olduğu yoğun göçmen nüfusu gibi Tenderloin'de de 1970'lerin sonunda Vietnam, Kamboçya ve Laos'tan gelmiş birçok mülteci barınmaktadır. Yoğunluğu azalmış eski bir yerleşim bölgesi olarak Tenderloin bu göçmen nüfusun yerleştirilebileceği bir bölge olarak düşünülmüştür. Ancak zaman içinde, özellikle de konumu itibarıyla değişim baskısına maruz kalmıştır.

Şekil 3.4 : Tenderloin semti (Url-15)

Tenderloin'in değişimi için düşünülen plan ise Holiday Inn, Ramada ve Hilton gibi lüks otel zincirlerinin bölgeye konuşlandırılması olmuştur. Shaw'ın dahil olduğu Tenderloin Barınma Kliniği gibi grupları mücadeleye ateşleyen nokta da bu plan olmuştur. Shaw'a göre, bu plan arazideki arazi fiyatlarını arttıracak, daha fazla inşaatı yol açacak ve sonunda bölge sakinlerini yerlerinden edecek bir mutenalaştırmaya yol açacaktır. Shaw ve arkadaşlarının bu plana karşı çıkışlarında aktivist yaklaşımlar açısından çok önemli bir bakış açısı ön plana çıkmıştır. Tenderloin Barınma Kliniği salt otellere karşı olmak yerine, yeni bir imar planı oluşturma hedefini ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda klinik önce örgütlenmemiş semt halkını örgütleyip onlara semtlerinin geleceği hakkında bir bilinç kazandırmaya çalışmıştır. Semt halkıyla beraber ortak toplantılar yapıp, yeni bir imar planı için halk ile beraber çalışılmıştır. Kamuoyunun ilgisi bu dönüşüme çekilmeye çalışılmış ve salt bir karşı çıkış olmayıp, kendi önerisini getiren bir yaklaşım olduğu için kamuoyundan yoğun destek görüp, idari makamlara bir baskı unsuru oluşturmuştur.

Bu direniş ilk etapta planlanan otel inşaatlarının başlanmasına engel olamamıştır, ama geliştirilen yoğun itirazlar sonucunda bu inşaatların Tenderloin semti üzerinde kira artışı, hava kirliliği ve trafik yoğunluğu yaratacağı gibi nedenler nedeniyle kentin planlama komisyonu bir dizi önlemler almak zorunda kalmıştır. Buna göre oteller yirmi yıl boyunca her bir oda için elli sent (otel başına yılda 320.000 dolar) ayırıp bunu semt sakinleri için ucuz konut yapımına aktaracaklardı. Ayrıca her otel kamu hizmetlerine 200.000 dolar katkı sunacaktı, personel istihdamında Tenderloin semti halkına öncelik sağlayacaktı ve semtteki dört ucuz oteli satın alıp yenilemek için 4 milyon dolar bağışlayacaktı. Henüz yapılması hedeflenen yeni imar planının yapılmadığı bir dönemde bunlar Tenderloin halkı için önemli kazanımlar olmuştur. Otel inşaatlarının başlamasının hemen arkasından yürürlüğe giren yeni imar planı sayesinde de bir kaç yıl sonra önerilen, oteller, restoranlar ve mağazaları kapsayan “Union Square West” adlı bir projenin yapımı engellenmiştir. Yeni imar planına aykırı olan bu projenin engellemesi, planlı, sorunlara sadece karşı çıkmakla kalmayıp onlar için çözümler üreten süreçlerin önemini ortaya koymuştur. Semt halkıyla ortaklaşa çalışılması, bu çözümlerin savunulmasında ve kamuoyunun daha kararlı bir duruş sergilemesinde büyük yarar sergilemiştir. Semtte yaşayan, semtin geleceği için uğraşan insanlarda bir değişimin gerekli olduğunun bilincindedirler. Ancak bunun dışarıdan, semtin koşullarını hiçbir şekilde gözetmeden yapılacak müdahalelerle olmasına karşı çıkmışlardır. Bu karşı çıkış ve üretilen çözüm önerileri daha sağlıklı bir dönüşümü ortaya çıkarmıştır.

Proaktifliğin önemi bir sorun karşısında, karşı tarafın söylemlerin üzerinden savunmaya geçer bir şekilde cevap vermeyip, kendi çözümlerini geliştirerek, sorunun kaynağı olan karşı tarafların tezlerini çürütebilmekte ve kamuoyu desteğini kendi tarafına çekebilmekte yatmaktadır. Karşı söylemler ile marjinal bir alana itilmek yerine, tıpkı mimarlık ve tasarımın kendilerine ne gibi yararlar sağlayacağını tam olarak bilmeyen topluma mimarların bu yararları anlatması gerektiği gibi, aktivist süreçlerde de toplumsal yararları ve gereklilikleri ön plana çıkararak ve bunları etkili bir biçimde anlatarak kamuoyunu desteğini çekebilmek önemlidir. Modern mimarlığın güncelliğini kaybetmemiş ideallerini savunup, kendini yenileyen öneriler ve yöntemler araması gerekliliği de, kendisine karşı gelişmiş eleştirel tutumlara karşıproaktif bir süreçle karşılık verme yetisi olarak yorumlanabilir.

Shaw (2001) verdiği bir başka örnekte, dönemin San Francisco belediye başkanı Art

Agnos'un evsizlere, yerleşecek bir ev bulmalarına kadar "Agnos Çadır Kampı" adıyla anılan bir parkta çadır kurmalarına izin vermesinden söz etmiştir. Ancak giderek artan bu kampın nüfusu ve rahatsızlık verici olaylarla anılmaya başlaması, kamuoyunda tepkilere neden olmuş, sonunda belediye başkanı bu çadırların kaldırılmasına karar vermiştir. Evsizlerin haklarını savunan aktivistler bu duruma şiddetle karşı çıkmış ve çadırlarda yaşamamanın bir hak olduğunu dile getirmişlerdir. Shaw tam bu noktada aktivistlerin hataya düştüğünü, çadırcılara karşı olanlara onların tezleri üzerinden yanıt vermeye girişen aktivistlerin, esas savunulması gereken noktadan uzaklaştığını söylemiştir. Savunulması gereken çadır kurma özgürlüğü değil, insanların neden çadırlarda yaşamak zorunda kaldığı ve bu insanlar için üretilecek projelerle bu sorunun nasıl giderileceğidir. Nitekim evsizlere ucuz barınma hakkı sağlayan pansiyonlar, ve bu pansiyonlarda kalmak için evsizlere mali destek projesi başarılı sonuçlar doğurmuştur. Ama bu projeden kaynaklanmayan genel ekonomik şartların neticesinde çadırcıların sayısı da artmıştır. Çadırları kaldırmak isteyen gruplar insanların kendilerine yapılan yardımlara rağmen çadırlarda yaşamaya devam ettiklerini, bir nevi bu yardımlardan çıkar sağladıklarını iddia etmiştir. Oysaki bu iddia doğru değildir, ama bunun karşısında yer alan aktivistler iddianın yanlışlığı noktasını es geçip, çadırdaki yaşamamanın bir hak olduğu noktasında kendilerini sınırlamışlardır. Oluşturulan bu sınır geliştirilebilecek çözümlere de engel olmuştur ve kamuoyu aktivistlerin söylemleri karşısında çadırların kaldırılmasına daha da gönüllü hale gelmiş, aktivistler kendilerini marjinalleştirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda aktivistlerin çabaları başarısız olmuştur.

Bu örnekte görüldüğü üzere aktivizmin hem proaktif olması hem de eylemsel ve düşünsel temellerini sağlam temellere oturtması gereklidir. Anlık gelişen olaylar karşısında hızlı tepkiler verebilmek önemli ve gereklidir ancak bu tepkileri verirken sonuçları daha sağlıklı düşünülmeli, genelde istenen değişimler için yaratacağı etkiler iyi hesaplanmalıdır. Aktivist mücadeleler başarısızlıkla sonuçlanacağı kestirilebilen bir durum karşısında, başarısız olursa da mücadele edildi düşüncesine hapsolmemelidirler. Mücadele elbette önemlidir, ama önemli olan her zaman şartların zorlanarak kazanımlar elde edilmesidir. Bu kazanımlar da ne elde edilirse kardır şeklinde bir anlayışta değil, bir sonraki seferinde daha fazlasını başarmaya çalışan, üstüne koyarak ilerleyen bir çerçevede olmalıdır. Aktivizm bu sebeplerden

özmler sunabilen proaktif bir yapıda olmalıdır. Toplum eğer önünde başka seçenek yoksa, kötü yönleri olduğunu bilse de bir seçenek sunandan yana olacaktır.

3.1.2 Aktivizm ve yerellik

Aktivizmde yerelliğin önemi, ele alınan her konunun kendi şartlarına göre ayrı olarak ele alınması gerekliliğinden gelmektedir. Yerellik kelimesi bu noktada her bir aktivist eylemin zneliliğiyle eř anlamlı tutulabilir. Shaw'dan (2001) aktarılan Tenderloin örneğinin başarılı olmasının sebeplerinden biri de yerel unsurlarla yaptığı işbirliğidir. Shaw ve arkadaşları önce kendi aralarında düşündükleri yeni imar planını, semt halkıyla paylaşmış, semt halkının fikirleriyle planın nasıl olacağı şekillenmiş, planın kendi isteklerini yok saymayan, aksine oluşum sürecinde kendilerinin katkısını gören semt sakinleri de, bu yeni planın savunuculuğu daha aktif bir şekilde yapmışlardır. Agnos adır Kampı'nın lağvedilmesine karşı başarısızlıkla sonuçlanan kampanyada ise, aktivistler daha önce başarıya ulaşmış zm yolunu terk ettiklerinden sonuçsuz kalmışlardır. Vazgeçilen daha önceki zm yöntemi San Francisco kenti içinde, müsait durumda bulunan pansiyonların değerlendirilmesiyle başarıya ulaşmıştır. Pansiyonların fazla doluluk oranı sağlayamayan durumları değerlendirilmiş, onlara daha düşük ancak uzun dönemli garanti paralar teklif edilmiştir (Shaw, 2001). Bu teklifleri kabul eden pansiyonların müşterileri de yardımlarını direkt olarak belediyeden almışlardır. Daha önceleri kuruluşlar aracılığıyla dağıtılan yardım fonlarının hedeflerine ulaşıp ulaşmadığı hep meçhul kalırken, bu yolla dağıtılan yardımların hedeflerine ulaşma oranı yükselmiştir. Pansiyon sahipleri de boş odalardan zarar etmek yerine, bu odalarını evsizlere kiralayarak kazançlı kmışlardır. Yerel koşullar gözetilen bu örnekte, bölgedeki durumların iyi bir şekilde analiz edilmiş, uygulamalar doğru ve yararlı sonuç vermiştir.

Yerellik aktivist eylemlerin ortaya çıktığı coğrafyaların üzerinde de belirgin bir etkendir. Rosa Parks'ın otobüste yerinden kalkmama eylemini gerçekleştirdiği Alabama, ABD'de Afrika asıllı siyahi nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir. Kölelik zamanında bölgedeki geniş tarım arazilerinde çalıştırılmak için bölgeye getirilen bu insanlar, kölelik resmi olarak kaldırılrsa bile fiili olarak her zaman ayrımcılığa uğraşmışlardır. Parks'ın eylemiyle beraber gerçekleşen sivil haklar mücadelesiyle ayrımcı politikalar da son bulmuştur ancak günümüzde hala genel bir

ötekileştiren bakış açısı varlığını korumaktadır. Bu ayrımcı ve ötekileştiren bakış açısı, bölge halkının ekonomik olarak geri kalmasına yol açmıştır. Alabama’da yer alan Hale County’de Amerikalı fotoğrafçı Walker Evans’ın 1929’da yaşanan Büyük Buhran’dan sonra 1930’larda çektiği fotoğraflardaki görünüm, 21. yy başında neredeyse hiç bir farklılık içermemektedir (Dean, 2002). Hale County ve Alabama’nın tüm siyahi halkı da ayrımcılık, tanınmayan sosyal haklar, kötü ekonomik koşullar karşısında sesi çıkamayan madunlar konumundadır. Ancak benzer örneklerde de görüldüğü gibi bu madunluklar ebedi değildir, ya kendi içlerinden, ya da dışardan bu insanların farkına varanlar tarafından seslerini iletebilmişlerdir. Hem Rosa Parks’ın, hem Walker Evans’ın fotoğraflarından bu yana değişmemiş geri kalmış, yardıma muhtaç görünümü değiştirmek için çabalayan Samuel Mockbee önderliğindeki Rural Studio’nun Alabama’dan çıkması bu sebepten rastlantı değildir.

Şekil 3.5 : Walker Evans’ın objektifinden bir Hale County ailesi (Url-16)

Bölgenin koşullardan yola çıkılarak eylem yapılması olgusu mimaride yerel olanakların kullanılarak yapılar inşa edilmesinde de görülmektedir. Rural Studio ürettiği işlerde yörede bulunan ve kolayca tedarik edilebilecek malzemelerden bolca faydalanmıştır. Bu malzemeler genel kabul gören yapı malzemelerinin yanında daha

önce hiç yapı malzemesi olarak kullanılmamış malzemeler de olabilmektedir. Studio ilk projelerinden biri olan 1994 tarihli Hay Bale House’da duvarlar saman balyalarından yapılmıştır (Dean, 2002). 2001 yılında inşaa edilen Lucy’s House’un (Şekil 3.7) duvarları ise sıkıştırılmış halılardan oluşmuştur (Dean, 2005). Eski trafik levhaları, hurdalıktan temin edilmiş araba camları gibi örneklerin de olduğu bu malzemelerin tercihlerinde ekonomik koşullar en önemli kıstası oluşturmıştır. Bağışlar ve desteklerle devamlılığını sağlayan Rural Studio, kısıtlı olan bu kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmıştır. Tüm tasarım sürecinde kendini kısıtlamayan oluşum, farklı malzeme seçimleriyle de mimariye yeni deneysel kapılar açmıştır. Yerel malzemeye verilen önem Hassan Fathy’nin (1973) geleneksel Mısır toprak, kerpiç mimarisini kullanarak yaptığı mimari arayışlarda da görülmektedir. Fathy hem bölgenin koşullarına uygunluğu hem de kolay temin edilebilip, geniş kitleler yararına kullanılabileceği gerekçesiyle toprak ve kerpice yönelmiştir.

Şekil 3.6 : 1990’larda Hale County’nin merkezi (Url-17)

Fathy’nin düşüncesinde yerel malzeme kullanımı belli bir tipte yapının ve yapı üretim biçiminin tek doğru olduğunu savunur görünmekle beraber, aktivizmde yerellik kavramı bir bölgenin, belirli bir tipte sosyal, yapısal kimliğe sahip olmasını dikte eden bir anlayış değildir. Verilen örneklerdeki ortak nokta, o bölgelerde o

anlarda karşı karşıya bulunulan durumların iyi analiz edilip, faydalı çözümler bulunmasını sağlamaktır. Planlıdır, ancak her durumun kendine özel spontanlığını içinde barındırmaktadır. Bir yerdeki koşullar, dünyanın herhangi başka bir yerinde de olabilir, bu nedenle de evrenseldir. Ama her yerde değişebilecek farklı durumlardan ötürü bir tektipliği öngörmez. Tanju'nun (2003) dediği gibi Rural Studio'nun yerel olanakları değerlendirmesi, bir biçimsel benzeşmeye yol açmamış, aksine her yeni projede farklılıklar ortaya koymuştur. Bu durum aktivist bir yerelliğin kendini yenilemeye ve değişime yönelik potansiyelini ortaya koymaktadır. Küreselleşme kavramının, bir yandan yerel değerlere önem verir görünüp, tüm dünyada bir tektipleşmeye yol açmasının karşısında bir durumdur. Tepeden gelen değil, dipten, toplum temelinden gelen, her bir farklı değer farkında olan bir evrenselliştir. Vietnamlı mimar Nguyen Chi Tam'ın (AFH, 2006) sözleri bu yerel ve evrensel arasındaki bağı değerlendirmek açısından zihin açıcıdır: “Global düşün ama yerel davran.”

Şekil 3.7 : Rural Studio'nun duvarlarını halıdan inşa ettiği Lucy House (Url-18)

3.1.3 Aktivizmde katılımcılık

San Francisco Tenderloin örneğinde de görüldüğü gibi katılımcılık aktivizmin önemli amaçlarından biridir. Aktivist hareketler toplum yararına değişimler gerçekleştirmeyi hedeflemektedir, bunun ön koşulu olarak da aktivistlerin kendilerini topluma iyi bir şekilde anlatması, niyetlerini doğru ve samimi bir biçimde onlara göstermesi ve kendi haklarını ve geleceklerini savunmak konusunda toplumu

harekete geçirmesi gerekmektedir. Toplumların tarih boyunca karşılaştıkları sorunlara çözümler ürettikleri görüşü dile getirilebilir ancak, bu çözümler genelde kendi üzerlerinde baskı oluşturan güçlere karşı bir savunmaya çekilme şeklinde cerayan etmiştir. Önceki bölümlerde de dile getirildiği gibi, çıkar peşinde olan güçlerin tezlerine o tezler üzerinden cevap verilmesinin bırakılıp, toplumun her kesiminin kendi haklarının farkına vararak kendi tezlerini üretmesi gerekmektedir. Tenderloin örneğinde bu tezler üretilmiş, aktivistler sadece kendi aralarında oluşturacakları bir planın başarısızlığa uğrama riskine karşın, toplumun desteğini alarak ve toplumla beraber üreterek mücadelelerini kazançlı bir şekilde sonuçlandırmışlardır (Shaw, 2001).

Katılımcı süreçler topluma bir bilinç ve farkındalık aşılmasının yanında, aktivist çabalar içinde olanların eğitiminde de önemli bir rol oynamaktadır. Öncelikle benimsenmesi gereken eğitimin belli bir okul sürecinde bitmemiş, sürekli devam eden bir olgu olduğudur. Tayvan Ulusal Üniversitesi'ne bağlı Yapı ve Plan Araştırmaları Vakfı'ndan Hsu-Jen Kao ve öğrencileri 1999 yılındaki depremin ardından ağır hasar görmüş Kuo-Hsin köyünde böyle bir katılımcı girişimde bulunmuşlardır. Depremin ardından yeniden yapılanmaya çalışan köyün sosyal hayatının tekrar güçlendirilmesi ve kalkınması için, eski önemini yitirmiş Chu-Keng deresinin tekrar canlandırılması hedeflenmiştir. Köylülerden derenin eski haline dair öyküler dinlenmiş, bu öykülere olan özlemiyle köylülerin projeye dahil olması sağlanmıştır. Dere yatağını tekrar düzenleyerek, dere içinde küçük göletler oluşturulması planlanmıştır (Şekil 3.8). Dere yatağını ve göleti oluşturmak için gerekli işgücü ve malzemeler köylülerle beraber ortaya konmuştur. İlk aşamada başarı sağlanamamış ve yapılan setler yıkılmıştır, ancak köylüler projeye sahip çıkarak daha sağlam setler inşaa etmişlerdir ve sonunda bu göletler köylülerin hep beraber yüzüp vakit geçirdikleri, civar köylerinde ilgisini çeken bir nokta haline gelmiştir (Yang, Kao, 2008). Bu örneğin gösterdiği, belki ilk anda gereksinim gibi görünmeyen, ama köyde yaşayanlara pozitif etkisi olacak bir fikrin, halkı katılımıyla da benimsenip uygulanmasının, yapım sürecinde hatalarla karşılaşıldığında yılmayıp, tekrardan daha sağlıklı bir şekilde inşa edilmesinin kazandırdıklarıdır. Hem projeyi geliştiren grup hem de köylüler karşılıklı ve devam eden bir öğrenme süreci içinde olmuşlardır. Doğrudan eksik ya da ihtiyaçlara yönelmek yerine varolan yapıdan pozitif bir sonuç çıkarması da bu örneğin artısıdır.

Şekil 3.8 : Tayvan Kuo-Hsin köyünde öğrenciler ile köylülerin beraber göleti inşaatı (Bell, 2008)

Mimarlık alanında Bauhaus veya workshoplar örneğindeki farklı alanlardan kişilerin bir araya gelerek üretmesi ya da Rural Studio’da görüleceği üzere tasarımların uygulama süreçlerinde değişebilen ucu açık süreçler olması, katılımcı ve bunun sonucunda kesilmeden devam eden öğrenmeye açık süreçlerin, yararları görülen örneklerdendir. Katılımcı tasarım süreçleri, sürecin içinde yer alanlara bitmiş bir üründen daha çok deneyim, bilgi ve farkındalık yoluyla güç katmaktadır. Katılımcı süreçlerde dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da bu süreçlerin yarışmacı değil, ortak noktaları buluşturmaya çalışan yapılara sahip olması gerekliliğidir (Hendler-Voss, Hendler-Voss, 2008). Yarışmacı bir rekabet ilk aşamada olumlu görünebilir, ancak bu aynı zamanda grup içinde kopukluklara, heyecan kaybına yolaçabilir. Ortaklıkların peşinde olan bir yapı, kimseye sırt çevirmeyerek, herkesi sürecin içinde kalacağı durumlar için daha elverişlidir.

3.1.4 Aktivizmde gönüllülük ve kurumsallaşma

Aktivist projeler özleri itibariyle gönüllülük esasına dayanmaktadır. Toplumsal değişim için uğraşan insanlar birileri ya da bazı kurumlar tarafından bu işlerle görevlendirilmemiştir. Değişim talebinde bulunan insanlar bireysel inisiyatifleriyle hareket etmektedirler. Kurumsallaşan yapıların içinde eylemde bulunsalar da bu kurumların görevlendirme esası bir zorunlu işten öte, gönüllü çabaya dayanmaktadır. Aktivist kişiler topluma karşı sorumluluk duygusuyla bu gönüllüğü

benimsemişlerdir. Bu sorumluluk bir görev olarak algılanmaktadır, ancak bu görev algısının nasıl olduğu önemlidir. Topluma karşı görev, zorunluluklardan benimsenen bir durum olmamalıdır. Fransız filozof Jacques Derrida (2008), eğer bir ödev varsa, bunun zorunda olmaktan, zorunda olmadan zorunda olmaktan ibaret olması gerektiğini belirtmiştir. Derrida'dan da çıkarım yapılarak, toplumsal görevlerin ve bilincin zorunluluk olduğu ama bunların bir kez yerine getirilip sonrasında vazgeçilecek durumlar olmadığı, süregiden ve içten gelen, gönüllü bir olgu olduğu söylenmelidir.

Aktivizmin gönüllülük esasına dayanan yapısı bu süreçlerde yer alan bireylerin önemini artırmaktadır. Bireyler çoğu aktivist çabada önder ve yol gösterici olmuşlardır ancak gene bireylerin vereceği yanlış kararlar bu çabaların boşa gitmesini de sağlayabilmektedir (Shaw, 2001). Bireylerin doğru kararlar almalarında daha önce de bahsedilen proaktif, mevcut şartları gözetken ve katılımcı esasları gözetmeleri şarttır. Bu esaslar da bireylerin bir araya getirip oluşturduğu kurumlar etrafında şekillenebilir. Ancak kurumsallaşmanın da dikkat etmesi gereken noktalar vardır. Bunlardan ilki kurumsallaşan oluşumların heyecanlarını kaybetmesi riskidir. Heyecan kaybı yaşanmaması için kurum sürekli aktif bir dönüşüm, değişim içinde olmalıdır. Başka bir dikkat edilmesi gereken nokta da kurumsallaşan yapının belli boyunduruklar altına girmemesidir. Kurumsallaşma aktivist oluşumları, başka kurumsal yapıların bulunduğu bir ağa dahil edecektir. Bu ağın içinde kendi hedeflerini gerçekleştirme için çabalayan yapı, başka yapıların çıkarlarını gözetir duruma düşmemelidir. Zaman içinde birçok aktivist yapı bu suçlamalarla karşı karşıya kalabilmektedir. Kurumsal aktivist yapıların görevi, esnek bir yapı oluşturup, aktivist projeler için gerekli kaynakların ve ortam şartlarının hazırlanması olmalıdır.

Hem bireysel çabaların önemi hem de kurumsal kimliğin kazandırılacakları aktivist çabalarda dengeli bir şekilde değerlendirilmelidir. Aktivizmi varolur kılan bireylerin çabası, her kesimle yürütebildikleri ilişkileri ve bu ilişkilerden geliştirdikleri çözümlerdir. Kurumlar ise aktivist süreçlerin gerçekleşebilir olması yönünde çabalamalıdır.

3.2 Mimarlıkta Aktivist Çabalar

Hassan Fathy'nin dile getirdiği yapıli çevrenin insan üzerindeki etkisi, örnekler verilen aktivist hareketlerde de görülmektedir. Aktivizm tüm dünyayı kapsayan

değişimler peşinde koşmaktadır. Ancak temelleri, o değişimlerin en kaçınılmaz olduğu bölgelerden çıkmaktadır. Bu bağlamda aktivizmin ve mimari çevrenin ilişki içinde olması kaçınılmazdır. Her değişim talebi mimari bir anlam içermeyecek olsa da, mimarlık değişimin geneline temelden etki edecek bir güce sahiptir. Mimarlığın bu etki gücü, 20. yy'ın ünlü İngiliz siyasetçisi Winston Churchill'in (Quraeshi, 2008) şu sözlerinde de ortaya konmaktadır: "Biz binalarımızı şekillendiririz; bundan sonra, onlar bizi şekillendirir."

Bell (2008) mimarlığı daha anlamlı, dünya ile alakalı kılmak için tasarımın konularının ne olduğunun tekrar düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Toplumsal ve aktivist mimarlık bu konuların tekrar düşünülmesi ve geliştirilmesi açısından önemli alanlardır. Tez çalışmasının girişinde gene Bell'den (2008) alıntılanan, %98'lik mimarlık hizmetinden yararlanamayan toplumsal kesimler bu alanın varlığının sebebi ve kanıtıdır. Temel altyapı hizmetlerinden, okuldan, marketten, satış alanlarından, oyun alanlarında, toplu vakit geçirme alanlarından, otobüs duraklarından, yaşamsal alanlardan, evlere sahip olsalar da sıhhi tesisattan ve akla gelebilecek her türlü yapısal, mimari ihtiyaçlarını gideremeyen çok büyük bir kitle tasarımın konusu olmayı bekleyerek mimarlığın önünde durmaktadır. İnsanların bu ihtiyaçlarını kendi çabalarıyla karşılayabilecekleri fazla iyimser bir düşüncedir, çoğu insanın bu ihtiyaçlarını görmeye ekonomik ve sosyal gücü yoktur. Bu konu yapısı itibariyle politik de bir konudur ve mimarlıkta politik konulara duyarsız kalma yeni bir durum değildir (Gamez, Rogers, 2008). Ancak risk almaktan kaçınan bu apolitiklik tüm bu alanlara çözümler üretmede ve onları mimarlığın sınırlarına dahil etmede engel olacaktır. Bu da mimarlığın kendini geliştirmesi için fırsatı kaçırması demektir. Mimarlık değiştirme gücü olan ve her daim politik bir olgu olduğunu hatırlamalıdır (Bell, 2008).

Tasarımın alanının genişlemesi, süregiden mimarlık ortamına farklı alternatifler sunmaktadır. Russell Katz (2008), etrafımızda birçok yetenekli mimarın bulunduğunu, ancak çoğunun ideal bir işvereni bekleyerek zamanlarını geçirdiğini söylemektedir. Mimar bu bekleme yerine ekonomik gücü olsun ya da olmasın kendi inisiyatifleriyle projeler geliştirebilmelidir. Bir yandan topluma ve çevreye duyarlı olabilirken, diğer yandan da geçimini bu şekilde sağlayabilir. Chris Krager (2008) da, insanlardan talep yok denip bir köşeye çekilmek yerine, insanlara yapılar götürülürse bir talebin oluşacağına, ve mimarlığın iş sahasını, üretim çeşitliliğini

arttırabileceğini söylemektedir. Bu örnekler toplumsal fayda için mimarlığın illaki ekonomik karşılığı olmadan gerçekleşmek zorunda olmadığını göstermektedir. Nasıl ki toplum için sağlık, eğitim gibi hizmet alanları varsa ve bu alanlarda çalışan insanlar geçimlerini bu yolla tedarik edebiliyorsa, toplum için mimarlık da bir hizmet alanı olarak görülmelidir. Burada mimarlar kendi işverenleri de olabilir veya belli kurumlar çatısında da görev yapabilir. Her ne kadar aktivist bir mimarlık eylemlerinde bu tarz ekonomik yapıya ilişkin düşünceler geri planda kalsa ya da hiç varolmasa da, mimarlara ve tasarımcılara toplum için üretimler yaparak da geçimlerini sağlayabileceklerinin gösterilmesi, daha aktivist bir tasarım ortamı sağlamak açısından yararlı olacaktır.

Toplumsal ve sosyal bağlamda mimarlık bölümünde örneklenen Architecture For Humanity oluşum aktivist mimari oluşumun önemli örneklerindendir. Bu oluşum dünyanın farklı bölgelerindeki değişik sorunlara karşı dikkat çekerek, bu sorunlara karşı uluslararası ilgi uyandırmayı amaçlamaktadır (AFH, 2006). Oluşumun bu yapısı hem projeler üretmede, hem de kaynaklar ve imkanlar yaratmada bir aracı görevi görmesini sağlamaktadır. Architecture For Humanity kurumsallaşma başlığında değerlendirilen aktivist kurumların nasıl bir yapıda olması gerektiğine iyi bir örnektir. Architecture For Humanity'den yıllar önce, 1991'de kurulan Design Corps da aktivist kurumsal yapılara bir başka örnektir. Mimari ve planlama hizmetleriyle toplumda pozitif değişimleri amaçlayan oluşum bir yandan toplumsal tasarım ve planlama projeleri ile göçmen evleri gibi projeler yürütürken bir yandan da yaz okulu programlarıyla mimarlık eğitime yönelik çalışmalar da yapmaktadır (Url-19). Bu programlarda öğrencilerin yöre halkıyla beraber vakit geçirip, o bölgeye pozitif değer katacak yapılar tasarlanması hedeflenmektedir. Aktivizmin unsurları arasında belirtilen katılımcılık, yerellik, gönüllülük bu süreçlerde önemli rol oynamaktadır.

Kurumsal örneklerin yanında daha tekil kalan örnekler de mevcuttur. Bu örnekler kendi içlerinde, projelerinin büyüklüklerine ve yapılarına göre değişen koşullardan ötürü, bir örgütsel yapıya da sahip olabilmekte, ya da tamamen bireysel girişimler olabilmektedir. ABD'nin Virginia eyaletinde bulunan Bayview köyünde, köyün değişimini hedefleyen aktivist girişimciler Sosyal Adalet için Bayview Sakinleri adlı bir dernek kurmuşlar ve çalışmalarını bu dernek çatısı altında yürütmüşlerdir (Şekil 3.9). Bayview, siyahi toplulukların yaşadığı, eskiden ışıltılı bir görünüme sahip olan

ama artık çoğu mimari ve sosyal hizmetten uzak kalmış bir köydür. Dernek köyün dönüşümü için uzun vadeli bir plan ortaya koymuştur. Köy sakinlerininde oluşum sürecine dahil edildiği projede, tasarlanan uygulama süreçlerinin, planlanan şekilde gerçekleştiremeyeceği görülmüştür, bunun için köy halkıyla iletişimin önemli olduğu anlaşılmıştır. Dernek bir yandan köy halkıyla ilişki kurarken bir yandan da medyanın ilgisini çekip Amerikan Koruma Ajansı (EPA) gibi kurumlardan bağış desteği sağlamıştır (AFH, 2006).

Şekil 3.9 : Yenilendikten sonra Bayview köyü (AFH, 2006)

Tamamen bireysel gelişmiş bir örnek ise iki mimarlık lisans öğrencisinin 1987’de ABD Atlanta’daki evsizleri için geliştirdikleri “Mad Housers” projeleridir (Şekil 3.10). Gönüllü işgücüyle ve bireysel bağışlarla gerçekleştirilen bu projelerde, ucuza elde edilebilen kapılar, ahşap paneller gibi malzemelerle evsizler için barakalar inşa edilmiştir. Bu projeler herhangi bir izin alınmadan, herhangi bir yere yapıldığı için alışlageldik inşa prosedürlerinden farklı gerçekleşmiş, idari yasaklar ve sökümlemlerle karşılaşmıştır. Ancak hızlı eylemsel yapılarının etkisi bu yasaklamalara karşın tüm ülke çapında yankı yaratmıştır ve çeşitli bölgelerde benzerleri yapılmıştır. “Önce yap, sonra sorgula” sloganı da grubun eylemsel yapısını ortaya koymaktadır (AFH, 2006).

Şekil 3.10 : “Mad Housers”ın uygulamalarından bir örnek (AFH, 2006)

Toplumsal bağlamda mimarlığa verilebilecek bir başka örnek ise İmkanmekan oluşumudur. Çalışmalarında İstanbul’u set olarak alan grup, kamusal mekandaki imkanları araştırma ve üretmeyi amaçlamaktadır (İmkanmekan, 2010). Grup bu amaçla İstanbul içinde seçtiği bölgelerde, o bölgelere nasıl müdahaleler gerçekleştirip farklı durumlar yaratabileceğinin araştırmalarını yapmaktadır. Bu araştırmalar kimi zaman temsil düzeyinde kimi zamansa uygulama düzeyinde olabilmektedir. Kendi deyimleriyle, kamusal mekanda küçük ölçekli müdahaleler peşindedirler. Grubun bu tavrı da şehre yönelik dönüşümcü aktivist bir tavidir.

Amanda Schachter (2008), aldıkları eğitimi anlamsız gören ve daha manalı işler yapmak isteyen mimarlık öğrencileriyle deneysel bir mimarlık yüksek lisans programı oluşturmuştur. Samina Quraeshi (2008) üniversitelerin sırtlarını dayadıkları sağlam gelenekleri bırakıp, yeni beraberliklere ve işbirliğine dayalı paradigmalara geçmesi gerektiğini belirtmektedir. Quraeshi üniversitelerin geçmiş yüzyılın çoğunluk zaman diliminde, toplumların içinde yer alan ama toplumların olmayan bir anlayışta olduğunu düşünmektedir. Üniversitelerin artık bu konumlarını terkedip, toplumla buluşacak bir noktaya gelip, toplumsal değişimlerde daha etkin bir rol oynamaları gerekmektedir. Üniversitelerin sermaye ile değil, toplumla işbirliği içinde olması gerekmektedir. Sermayenin imkanlarını alıp toplumsal değişimler için kullanmak üniversitelerin elindedir. Tüm bu aktivist ideallerden yola çıkarak tezin

bundan sonraki aşamasında üniversite kaynaklı iki oluşum, benzeri durumların ileride nasıl olabileceklerine örnek olması açısından ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu oluşumların ilki Auburn Üniversitesi'ne bağlı Rural Studio, ikincisi ise İTÜ Mimarlık Fakültesi çıkışlı Ölçek 1/1 oluşumudur.

4. ÜNİVERSİTE ÇIKIŞLI AKTİVİST MİMARİ OLUŞUMLARA İKİ ÖRNEK

Tez çalışmasının bu bölümünde üniversite çıkışlı mimari aktivist gruplardan iki örnek ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Örneklerin üniversite kaynaklı seçilmesinin nedeni, toplumsal bilince sahip olmayı hedefleyen bir mimarlık anlayışının, bunu gerçekleştirmek için ilk önce eğitim sürecinde arzulanan değişimleri gerçekleştirmesi gerekliliğidir. Eğitim aşamasından başlayarak geliştirilecek anlayışlar genele yayılacak bir mimarlık anlayışının yerleşmesi açısından hem mimarlık ortamına hem de topluma yararları olacaktır. Karşılıklı bir iletişim süreci içerisinde gelişen ve her daim devam eden bir eğitim anlayışı, mimarların ve mimarlık hizmetinden faydalanması hedeflenen toplumun, birbirlerini daha iyi tanıyıp, varolan sorunlara karşı daha fazla çözümler üretebilmelerini sağlayacaktır.

Örnek olarak alınan aktivist oluşumların ortak karakterleri, düşünce düzleminde kalmayıp uygulama gerçekleştiren oluşumlar olmalarıdır. Örnekler, eylemler gerçekleştirerek söylemlerini ortaya koymuşlardır, bu yolla eylem ve söylemleri birarada, içiçe geçerek varolmuştur. Yalnızca tasarımla yetinmeyip uygulamaya yönelen bu eylem tarzları da mimarlık eğitiminde gerçekleştirilebilecek olası değişimleri düşünmek açısından önemli örnekler teşkil etmelerini sağlamaktadır. Bu kapsamda ele alınacak ilk örnek Auburn Üniversitesi'nden Rural Studio oluşumudur.

4.1 Rural Studio

Rural Studio ABD'nin Alabama Eyaleti'nde bulunan Auburn Üniversitesi'ne bağlı olarak çalışmalarını sürdüren bir tasarım ve yapım stüdyo programıdır. Program 1993 yılında Auburn Üniversitesi'nin iki profesörü öncülüğünde kurulmuştur. Profesörlerden ilki programın fikir babası ve lideri Samuel Mockbee, ikincisi ise dönemin Auburn Üniversitesi Mimarlık Bölümü başkanı D. K. Ruth'dur. Programın amacı mimarlık öğrencilerine mesleklerinin sosyal sorumluluğunu ön plana çıkaran, ihtiyaç sahibi kişiler için yeni, güvenli ve sağlıklı yapılar üretmektir (Url-3).

Rural Studio çalışmalarını, Alabama kırsalında, 'Siyah Kuşak olarak adlandırılan bir

bölgede gerçekleştirmektedir. Bu bölge geçmişten günümüze çok fazla gelişim yaşamayan, düşük gelirli siyah halkın yaşadığı bir bölgedir. Walker Evans'ın (Dean, 2002) Büyük Buhran zamanında fotoğrafını çektiği bölgenin günümüzde hala aynı yapıda olması bu yaşanamayan değişimin bir göstergesidir. “Siyah Kuşak” haklarını dile getiremeyen bir madunlar bölgesi olsa da, geçmişte Rosa Parks'ın fitilini ateşlediği Amerikan Sivil Haklar Mücadelesi'nin ve günümüzde Rural Studio'nun mimari üretimlerinin gerçekleşme sahası olması, bu bölgenin madunluğunun sona ermesi ve aktivist hareketler için bir merkez teşkil etmesi yönünde önemli olaylardır.

İlerleyen başlıklarda Rural Studio, ortaya çıkma süreci, yapısı, projeleri, tasarım ve uygulama süreçleri, kaynakları ve bugünü açısından ele alınıp, programın aktivizm ve mimarlık eğitimi içindeki yeri ortaya konulacaktır.

4.1.1 Rural Studio'nun ortaya çıkış süreci

Rural Studio'nun fikir babası ve lideri Samuel Mockbee (Şekil 4.1), oluşumun işlerini gerçekleştirdiği Alabama'nın komşusu Mississippi eyaletinde oturmaktadır ve doğup büyüdüğü coğrafya ABD'nin bu güney coğrafyasıdır. Mockbee yaşamı boyunca yerli halkla yakın ilişki içerisinde bulunmuş ve genel eğilim olan farklı ırklardan insanlara uzak durma davranışına hep uzak kalmış birisi olmuştur. Amerika'nın güney eyaletlerinde önemli ölçüde siyahi nüfus yaşamaktadır. Bu nüfus geçmişte köle olarak bölgeye getirilmiş olup, kölelik zaman içinde kaldırılrsa bile her zaman ayrımcı politikaların hedefinde olmuştur. Ayrımcı politikalar bu insanların ekonomik gelişimlerini engellemiş, ekonomik geri kalmışlık bölge insanlarının diğer komşu ve ülke çapındaki topluluklarla eşit sosyal statüye sahip olmalarının önünde en büyük engellerinden biri olmuştur. Ayrımcılık, ekonomik koşullar, sosyal statü ve benzeri durumlar birbirlerine bağlı olarak bölgeyi gerileten unsurlar olmuşlardır. Rural Studio'nun etkinlik gösterdiği “Siyah Kuşak” bölgesi de bu geri kalmışlığın en yoğun hissedildiği alanlardandır. Samuel Mockbee'nin bölgeyle olan bağı, onun tüm bu olumsuz durumların farkında olmasını, bölgeyi içinden tanıyan birisi olarak değişim yönünde mesleki enformasyonunu da işin içine katarak güçlü bir ses olmasını sağlamıştır (Dean, 2002).

Rural Studio'yu kurmadan önce 1980'lerin sonunda Samuel Mockbee'nin çalıştığı mimarlık firması ticari bir amaç taşımadan ABD'nin güneyinde yoksullar için üç adet ev tasarlamayı planlamıştır. Bu plan doğrultusunda yürütülen çalışmalarda,

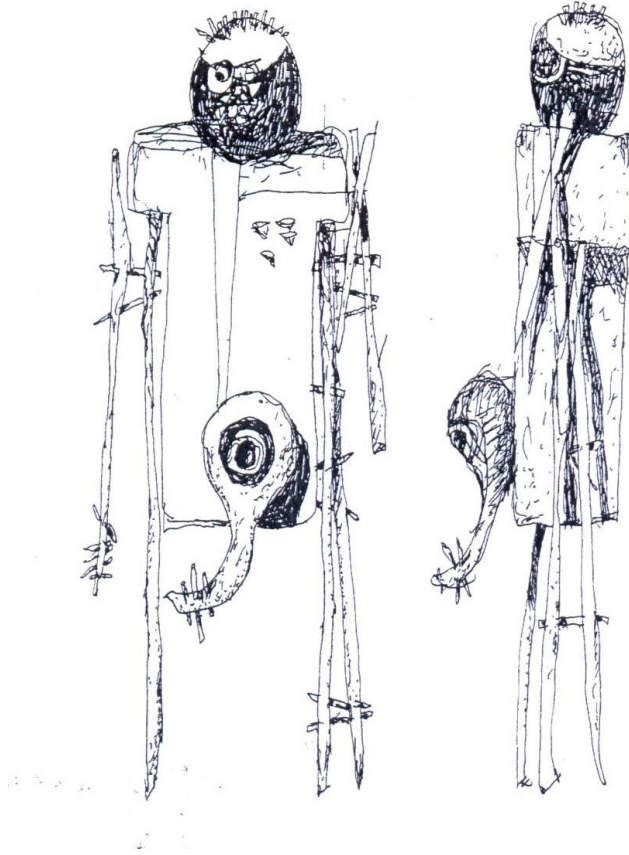
Samuel Mockbee'nin "tabu coğrafya" olarak adlandırdığı bölgeyle ilişkisi daha da gelişmiştir. Mockbee bu bölgelerde büyüdüğünü ancak bu bölgelerde yaşayan insanların evlerine hiç misafir olmadığını söylemiştir. Onların evlerine dolayısıyla yaşamlarına daha çok girme fırsatı yakalayan Mockbee, bölgede ayrımcılık ve ırkçılık probleminin aslında ekonomik eşitsizliklerden kaynaklandığını söylemektedir. Bu tespit onun, bölge insanının ekonomik ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi gerekliliği fikrini daha da benimsemesine yol açmıştır. Mockbee'nin firmasının evsizler için tasarımlarla uğraştığı dönemde genel Amerikan mimarlığı sosyal ve sivil sorumluluklardan uzak durmaktadır, Mockbee ise bunun tam tersinin olması gerektiğini düşünmektedir.

Şekil 4.1 : Samuel Mockbee (Url-20)

Mockbee firmasıyla bu tasarımları gerçekleştirdikten sonra 1991 yılında Auburn Üniversitesi Mimarlık Bölümü başkanı D. K. Ruth tarafından üniversitenin profesör kadrosuna dahil edilmiştir. Ruth ve Mockbee, mimarlık eğitiminin daha çok akademiyle alakalı olup yapım süreçlerinden kopmasından ve tasarım kavramının temelinde bulunan estetik ve gerçeklik ilişkisinin kopmasından yakınmıştır. Bu düşünceden yola çıkan ikili üniversiteye bağlı bir program olarak Rural Studio'yu kurmuşlardır. Rural Studio'nun başlangıç izleri Mockbee'nin daha önce kendi mimarlık firmasıyla gerçekleştirdiği evsizler için evler projesinde yaptığı resim çalışmalarında görülebilir. Mockbee'nin kırsal mitoloji adını verdiği bu

alışmalarında, Alabama eyaletindeki “Black Warrior” nehri kenarında bulunan Hale County çevresindeki yaşamın Mockbee’nin zihninde oluşturduğu yansımalar görülmektedir (şekil 4.2). Bu alışmalar bir yandan Mockbee’nin bölge hakkında düşüncelerinin olgunlaşmasına yol açmış, diğer bir yandan onun sadece mimarlığa bağlı kalmayan çok yönlü kişiliğinin Rural Studio’ya da yansımalarına yol açmıştır.

şekil 4.2 : Samuel Mockbee’nin “kırsal mitoloji” çizimlerinden bir rnek (Dean, 2002)

Samuel Mockbee, Rural Studio’nun ortaya çıkışını yıllar içinde edindiği farklı deneyimlerin, mimarlığı, sosyal gelişimi, eğitimi, sanatı ve düşünceleri nasıl ileri doğru itebileceği arayışının bir sonucu olduğunu belirtmektedir (Dean, 2002). Mockbee’nin bu tavrı, daha önceki bölümlerde vurgulanan bütüncül bakışın, mimarlığa ve mimarlık eğitimine yansımalarının önemli bir örneğidir. Mockbee hem kutsanmış hem de lanetlenmiş olmak olarak tanımladığı ‘güneyli’ olma durumuyla, yerel anlamda bölgeyle ilişki kurarak, hayati önceliklerini bu bölgenin gelişmesine ve mimarlık eğitiminin değişmesine adanmış, sorumluluk yüklenmiştir. Onun bu kişiliği aktivist oluşumlarda nc bireylerin önemini tekrar gözler önüne koymaktadır.

4.1.2 Rural Studio'nun yapısı

Rural Studio programı esas itibariyle 2. yıl ve 5. yıl tez aşamasındaki mimarlık öğrencileri olarak ikiye ayrılmaktadır. 2. yıl öğrencileri bölgede ortak karar verilip yürütülen projeleri uygulamakta, 5. yıl öğrencileri ise kendilerinin karar verdikleri projelerin sorumluluğunu üstlenmektedir. Her iki grupta yer alan öğrenciler de program süresince üniversite yerleşkesinden ayrılarak, tüm vakitleri 'Siyah Kuşak' kırsalında yerel halkla beraber geçirmektedir. Öğrencilerin bölgenin insanını ve yapısını tanıması, bunun sonucunda yaptıkları işlerde sorumluluk almaları hedeflenmektedir. Tasarımlar öğrenciler tarafından şekillendirilmektedir. Tasarım ve yapım aşamasında yürütücülerin rolü öğrencilerin fikirlerinin ne kadar gerçekleştirilebilir tasarımlar olduğu yönünde görüş belirtmek ve öğrencilerin karar verdiği tasarımların gerçekleştirilebilmesi için gerekli koşulları yaratmaktır. Yürütücüler öğrencilerin fikirlerine müdahale edici, kendi fikirlerini empoze edici bir tavır içerisinde değildirler (Dean, 2002).

2. yıl öğrencileri bir dönem programa katılmaktadır ve her dönem 15 kişiden oluşmaktadır. Program bu öğrencilerin sosyal ve etik yükümlülükleri hakkında bir farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Bu öğrenciler ortaklaşa karar verilmiş projelerde tasarım aşamasından, kaynak ve malzeme bulma aşamasına ve şantiye aşamasına kadar bütün sürecin doğrudan içinde yer almaktadırlar. Daha az ve değişken sayıdaki 5. yıl öğrencilerinin 2. yıl öğrencilerinden farkı, gene ortak fikir alışverişinin önemli olduğu ama temelinde kendilerinin karar verdiği bir projenin sorumluluğunu üstlenerek, bir nevi yürütücülük görevi üstlenmeleridir. 2. yıl öğrencileri daha toplu bir sorumluluğu paylaşıırken, mimarlık mesleğine atılmaya hazırlanan 5. yıl öğrencilerine daha küçük gruplar ya da kendi başlarına sorumluluklarının bilinci verilmeye çalışılmaktadır. 5. yıl öğrencileri ise tüm bir yıllarını programda geçirmektedirler.

Mimarlık öğrencilerinden oluşan bu iki grubun yanında Rural Studio bünyesinde sosyal yardım programı adıyla bir program daha şekillenmiştir. Bu program farklı bölümlerden ve farklı üniversitelerden öğrencilerin katılımıyla oluşmaktadır. Bu programdaki öğrenciler de diğer gruplardaki öğrencilerle aynı sürecin içinde yer almakta, kimi zaman yapısal olmayan sosyal hayat projeleri üretirken kimi zaman da mimarlık öğrencilerinin yaptıklarından daha az ayrıntılı yapısal projeler de ortaya koymaktadırlar. 2009 yılında Auburn Üniversitesi'nin müfredatını yeniden

yapılandırma çalışmaları sonucunda Rural Studio, 2. yıl öğrencileri yerine 3. yıl öğrencileriyle beraber çalışmalarına devam etmektedir (Url-3).

Rural Studio Auburn Üniversitesi bağlı bir oluşum olsa da, kuruluş aşamasında Ruth ve Mockbee'nin dile getirdikleri, mimarlık eğitimin fazla akademik hale gelmesi durumundan yola çıkarak akademi dışı bir durumu temsil etmektedir. Oluşumun programı ve işleyişi akademideki eğitim sürecinden çok farklıdır. Üniversite bağlantısının oluşuma katkısı, öğrencilere ve programın işlerini gerçekleştirebilmesini sağlayacak kaynaklara ulaşımı kolaylaştırmaktır. Bu durum oluşuma kurumsal bir kimlik kazandırmaktadır, ancak buradaki kurumsallık bir kökleşme, durağanlaşma ve kendini tekrarlama olgusundan kaçınmaktadır. Programın Mockbee'den sonraki yürütücüsü Andrew Frear'dan daha önce alıntılandığı gibi, kurumsallaşma yerine program kendini feshetmeyi yeğleyecektir. Rural Studio'nun kurumsallaşması, Auburn Üniversitesi'nin de katkısıyla, serbest bir oluşum olarak, işlerini daha kolay gerçekleştirme yönünde katkısı olmaktan başka bir anlamı olmayan bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca bir başka önemli nokta Rural Studio'nun yasal tasarım ve uygulama kurallarıyla gerçekleştiremeyeceği projeleri bu dışarda kalma pozisyonuyla gerçekleştirebilmesidir. Lisanslı mimarların tasarlamadığı ya da yasaya uygun işçilerin şantiyede çalışmadığı projelerde, Rural Studio kendi inisiyatifini alıp, yetkili makamlarında da itiraz etmemeleri sonucunda işlerini aksamadan yürütebilmiştir. Bunda programın kırsal bir alanda gerçekleşmesinin, şehiriçi durumlardan uzak olmasının etkisi de unutulmamalıdır.

4.1.3 Rural Studio projelerinin seçim, tasarım ve uygulama süreci

Rural Studio'nun gerçekleştireceği projeleri seçerken en önemli kriteri bölge halkıyla ve projeyi kimin için yapacaklarsa o insanlarla doğrudan temas halinde olmaktır. Tasarımın hem üretenleri hem de kullanıcıları tarafından benimsenmesini amaçlayan bu yaklaşımın yanında, Rural Studio bölgeye dışardan gelen bir oluşum olduğundan, projelerini götürebileceği kişilerin belirlenmesinde bölgeden yardıma ihtiyaç duymuştur. Hale County İnsan Kaynakları Departmanı bu konuda Rural Studio'nun yardımcısı olmuştur (Dean, 2002). Bölgede ihtiyaç sahiplerinin listesini tutan departman, programa yardım edilebilecek kişilerin ve ihtiyaçlarının listesini sunmaktadır. Rural Studio öğrencileri bu liste doğrultusunda, ihtiyaç sahiplerinin evlerine ziyaretler yapıp onları daha yakından tanımakta ve sorunlarını bizzat

görmektedir. Program kısıtlı işgücü ve kaynakları dolayısıyla bu kişiler arasından seçim yapmak zorundadır. Bunun için seçim süreci aceleye getirilmeden, en doğru biçimde, en çok ihtiyacı olanı bulmaya özen göstermektedir. Bu seçim sürecinde de yürütücüler diğer aşamalarda olduğu gibi öğrencilere serbestlik tanımakta, kararları onların vermelerini beklemektedirler.

2. yıl projeleri için gerçekleşen bu karar alma sürecinin 5. yıl projelerinde farkı, öğrencilerin kendilerine öneriler sunulmadan önce onların proje önerileri ortaya koymalarıdır. Bu öneriler de bölgedeki ihtiyaç sahiplerine yöneliktir ve onların görüşleri alınarak, istediklerini seçme ve taleplerini dile getirme fırsatı sunulmaktadır. Yıllar içinde 5. yıl öğrencileri daha önce 2. yıl öğrencileri olarak programda yer almış kişilerden oluşmaya başlamıştır. Bu öğrenciler, daha önceki deneyimleriyle de şekillenen projelerini, bölgeyi tanımanın avantajıyla daha sağlıklı bir analiz süreciyle gerçekleştirme fırsatı bulmuşlardır. Zaman içinde oluşumun bölgede tanınması ve yaptıkları işlerin beğenilmesiyle birlikte, baştaki bir departman tarafından oluşuma projelerin önerilmesi durumu, bölgedeki birçok birey ve kurumun kendi talepleriyle Rural Studio'nun kapısını çalmasına yol açmıştır. Artan talebe karşı Mockbee programın büyüüp kendisini zora sokacak bir durumdan kaçınması gerektiğini düşünse de, Mockbee'den sonra programın baş yürütücüsü olan Andrew Frear bu taleplere mümkün olduğunca yanıt vererek Rural Studio'nun sınırlarını ve etkisini genişletmeye çabalamıştır. Bu büyüme kimi zaman programı zorlayıcı süreçlere yol açsa da, kuruluştaki amaçlanan sosyal mimarlık bilincinin daha çok yayılmasına sebep olmuş ve programın proje portföyünü genişletmiştir.

Programda proje seçimlerinden sonra tasarım aşamasına geçilmektedir. Samuel Mockbee zamanında tasarım aşamaları açık uçlu ve serbest bir biçimde gelişmiştir. Projeler belirli planların üzerinden başlamaktadırlar, ancak yapım sırasında deneme yanılma yöntemiyle değişikliklere uğrayabilmektedirler. Projeler genelde 1 yılda tamamlandığından ve 2. yıl öğrencileri ancak bir dönem bölgede kaldıklarından, sonradan gelen gruplar kendilerinden önceki grupların yaptıkları üzerinde değişiklikler gerçekleştirebilmektedirler. Bu durum tasarım ve uygulama sürecinin belirli kalıplarla birbirlerinden ayrılmamasını doğurmuş, iki süreç de birbirinin içine geçmiştir. Ancak başlangıçta daha çok konut yapıları üreten Rural Studio, genişlemesiyle birlikte daha fazla sosyal amaçlı projelere yöneldikçe bu deneme yanılma yöntemi dezavantajlar doğurmaya başlamıştır. Yapım süreçlerinin

uzamasına yol açan bu yöntem Frear döneminde geri planda tutulup, inşaatlara başlamadan önce yoğun tasarım süreçlerine önem verilmiştir. Ancak bu tutum da projelerin uzamasını her zaman engelleyememiştir. Projelerin uygulamasında öğrenciler belirli ustaların yardımı ile çalışmayıp, süreçleri birebir deneyimleyerek, projelerin hem tasarımcısı hem uygulayan işçileri olmuşlardır (Dean, 2005).

Tasarım ve uygulama süreçlerindeki açık tutum projelerin malzeme seçimlerinde de görülmektedir. Öğrenciler hem kolay ve ucuza elde edebildikleri, hem de deneme amaçlı kullanmak istedikleri malzemeleri projelere dahil etmişlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi araba camları, halılar ve benzeri malzemeler Rural Studio'nun projelerine dahil olabilmışlardır. Malzeme seçiminde de öğrencileri serbest bırakan Mockbee, yıpranmış kartonlar gibi bazı malzemelere ise, kullanım açısından elverişsiz olacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Farklı malzeme seçimleri olumlu sonuçlar vermiştir ancak, Andrew Frear kendi döneminde bu malzemelerin sayısını azaltarak daha fazla yapı malzemesi tanımları içerisinde kalan malzemelerin kullanılmasını benimsemiştir. Bu durum hem gerçekleştirilen projelerin büyümesi yüzünden, hem de ne kadar olumlu sonuçlar alınabilse de, denenen farklı malzemelerin çoğu zaman yoğun bakım gerektirmesinden ve bozulma risklerinden kaynaklanmıştır.

4.1.4 Rural Studio projelerinin kaynakları

Rural Studio'nun projelerini gerçekleştirmek için ana kaynağı çeşitli kurumlardan gelen bağışlardır. Sabit bağışçıları olmayan oluşum, daha çok yerel kuruluşlardan farklı ölçeklerde bağışlar toplamaktadır. Örnek olarak Auburn yakınlarındaki Opelicka tarih komisyonundan 20.000 dolar bağış alınırken Alabama Gücü Kurumu'ndan 215.000 dolar bağış alınmıştır (Dean, 2002). Mockbee döneminde bağışlar ve kaynakların bulunması konusunda da öğrenciler birebir sürecin içinde olmuştur. Esas kaynak arama işini Mockbee üstlenmesine rağmen, öğrencilerde birçok yer ile görüşmeye gitmiştir. Kimi zaman mali kaynaklar yerine malzeme desteği bulunmuştur. Malzemeler ya bedelsiz ya da çok ucuz miktarlarla temin edilmiştir. Bu ucuz malzemeler Rural Studio'nun farklı malzemeler ile inşaa etme deneylerinin temel nedenleri olmuşlardır. Frear döneminde ise hem programın genişlemesi hem de kaynak arayışlarında yardımcı olacak kurumsal bir kimlik kazanması sonucu, kaynak bulma görevi öğrencilerden alınıp, yürütücülere ve Rural

Studio'nun bağılı olduğu Auburn Üniversitesi'ne bırakılmıştır (Dean, 2005). Öğrencilerin kaynak arama süreçlerinde bulunmaları, yapıların meydana gelişlerindeki koşulları daha yakından tanımaları için yararlı olmaktadır, ancak bu arama süreçlerinde bulunmamaları da tasarım ve uygulama üzerine daha çok yoğunlaşabilmelerini sağlamaktadır. Auburn Üniversitesi Rural Studio'nun genişlemesiyle beraber programa yıllık 400.000 dolarlık bir kaynak ayırmayı planlamıştır. Ancak eyalet yasalarının üniversite fonlarının inşaat amaçlı kullanımını yasaklayan yasaları nedeniyle bu miktarda kısıntıya gidilmek zorunda kalınmıştır. Yaklaşık olarak yıllık 250.000 dolarlık bir bütçeye ihtiyacı olan Rural Studio'nun, bu parayı elde edebilmesi yolunda bir vakıf kurmasının yardımcı olabileceği düşünülmüştür. Samuel Mockbee hem kaynaklarla hem projelerle ilgilenmeyi üstlenmekteyken, Andrew Frear daha çok projelere yoğunlaşmayı tercih etmektedir. Bu tercih ve programın genişlemesi sonucunda bir vakfın kurulması ve kaynak sağlayacak özel kişi ve kurumlara bu yolla ulaşılması yararlı olmuştur (Dean, 2005). Üniversitenin konumu yapım için gereken kaynakların bulunması ve öğrencilerin ihtiyaçlarının tedarik edilmesi noktasında kalmıştır. Daha ileri yardımların önündeki yasal engeller, sosyal ve aktivist bir mimarlık yolunda tekrar düşünülmesi ve aşılması gereken unsurlar olduklarını göstermişlerdir.

4.1.5 Rural Studio projelerinden konut örneği: Haybale/Bryant Evi

Ortaya çıkışı, yapısı ve işleyişi açısından ele alınan Rural Studio'nun bu olguları işlerinde nasıl yansıttığının daha iyi anlaşılabilmesi açısından, Rural Studio'nun işlerinde iki örnek aktarılacaktır. En büyük hedefi ortaya yapılı ürünler koymak olan Rural Studio'yu yapı örneklerinden ayrı olarak ele almak imkansızdır. Ele alınacak ilk örnek bir konut çalışması olan Haybale/Bryant Evi'dir (Şekil 4.3).

Haybale/Bryant Evi 1994 yılında Rural Studio'nun tamamlamış olduğu ilk yapıdır. Ev yapılmadan önce yaşlı Shepard Bryant ve Alberta Bryant çifti, torunlarıyla beraber ısıtması ve sıhhi tesisatı bulunmayan eski bir barakada yaşamaktaydılar. Hale County İnsan Kaynakları Departmanı Rural Studio'ya Bryantların bu kötü koşullarından bahsettikten sonra Mockbee ve 2. yıl öğrencileri Bryantlarla konuşarak onlara yardım etmeyi teklif etmiş ve Bryant çifti bu yardımı kabul etmiştir. Evin tasarımı kullanıcıların isteklerine göre şekillenmiştir. 3 torunu olan çift torunları için masa ve yatakların sığabileceği büyüklükte bir oda ve kendileri için zaman

geçirebilcekleri bir veranda istemişlerdir. Kendilerine sunulan tek ve iki bölümlü planları kabul etmemiş, ev içi mahremiyet taleplerine uygun olarak 3 bölümlü bir plan ortaya çıkmıştır. Bu durum tasarımın kullanıcı ile beraber şekillenmesine bir örnek teşkil etmektedir.

Şekil 4.3 : Haybale/Bryant Evi'nin eski ve yeni hali (Dean, 2002)

Eski evlerinin arazisinde yapılan yeni evde, Rural Studio'nun deneysel yapı malzemelerini kullanmasının ilk örneği karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler birkaç değişik malzemeyi denedikten sonra ucuz ve iyi yalıtılmış bir yapı için saman balyalarını kullanmayı tercih etmişlerdir. Saman balyaları poliüretanla örtülerek sıkıştırılmış ve tellerle bağlanmıştır. Daha sonra sıva ile kaplanıp tuğla gibi kullanmış ve evin duvarlarını oluşturmuşlardır. Bryant çifti ilk başta saman balyalarının kullanılmasına şüpheci ve hoşnutsuz yaklaşmıştır, ancak bu malzemeler ile elde edilen başarıdan sonra evleriyle gurur duymaya başlamışlardır ve Rural Studio'nun kendilerine tanrı tarafından gönderilen bir hediye olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Yapının Haybale adıyla anılmasını da saman balyasını İngilizce karşılığı olan 'hay bale'den gelmektedir.

Evin tamamlanmasından kısa bir süre sonra 5. yıl öğrencisi Scott Stafford Shepard Bryant için evin bir kaç metre yakınında bir sigara evi tasarlayıp inşa etmiştir (Şekil 4.5). Yapının duvarlarında kullanılan taş ve beton molozlar yakında bulunan terk edilmiş bir silodan temin edilmiştir. Duvarın arasına şişeler yerleştirilerek yapının farklı yansımalar yoluyla ışık alması sağlanmıştır. Yapının çatısı da atık yol tabelalarından oluşturulmuştur. Yapı toplamda 140 dolar gibi çok ucuz bir fiyata malolmuştur.

Haybale/Bryant Evi projesi öğrencilerin fakir kesimlerden olanların da ayrımcılık yapılmaması gereken normal insanlar olduğunu, onlardan öğrenebilecekleri ve onlara verebileceklerinin olduğunu anlamalarını sağlamıştır. Proje fakirlikten nasıl

kurtulabileceklerine dair bir fikirleri olmayan Shepard ailesine de, bir umut ve hayata tekrar tutunma sebebi olmuştur. Mockbee hedeflenenin sadece sıcak ve izolasyonu gerçekleştirilmiş bir ev olmadığını, sıcak ve izolasyonu gerçekleştirilmiş ve bir ruha sahip olan bir ev olduğunu belirtmiştir (Dean, 2002).

Şekil 4.4 : Haybale/Bryant Evi'nin verandasında Rural Studio öğrencileri (Url-21)

Şekil 4.5 : Sigara Evi (Url-21)

4.1.6 Rural Studio işlerinden toplumsal yapı örneği: Thomaston Çiftçiler

Marketi

Rural Studio yapılarından ikinci olarak bir toplumsal yapı örneği verilecektir. Bu başlık adı altında bir yapının incelenmesi, Rural Studio'nun bölgenin gelişimi için üstlendiği sorumluluğu belirtmek içindir. Seçilen örnek, Rural Studio'nun ekonomik ve kentsel gelişim adına ilk gerçekleştirdiği ilk yapı olan Thomaston Çiftçiler Marketi'dir (Şekil 4.6).

Thomaston Çiftçiler Marketi'nden önce de Rural Studio toplumsal yapı örneği sayılabilecek çalışmaları olmuştur. Çocuklar için oyun alanı, şapel gibi bu toplumsal yapı örneklerinde Thomaston Çiftçiler Marketi'nin farkı ticari bir amaç için yapılması ve bölgenin ekonomik durumuna katkı yapmayı hedeflemesidir. Bu yapının bir diğer farkı da diğer örneklerdeki gibi kendilerine tahsis edilmiş kırsaldaki alanlar yerine, kent içinde bir alanın bulunup inşaat gerçekleştirilmesi durumudur. 5. yıl tez öğrencisinin projesi olan market için, öğrenciler yerel idare ve ajanslarla anlaşma zemini aramak durumunda kalmışlardır. Öğrencilerin seçtiği yer 400 kişilik nüfusuyla küçük bir yerleşim olan, ancak iki otoyolun kesişiminde yer alması nedeniyle önemli bir potansiyeli olan Thomaston kasabası olmuştur. Bu seçimde Thomaston belediye başkanının projeyi sahiplenip desteklemesi de önemli bir rol oynamıştır (Dean, 2002).

Şekil 4.6 : Thomaston Çiftçiler Marketi yapım aşaması (Url-22)

Beton ayakların üzerine yerleştiren elik direkler ve onların üzerinde içe doğru katlı bir yapıda yerleştirilen çatıdan oluşan yapı, dört bir köşesinden açık olup, Mockbee'nin söylemiyle bir heykelimsi bir yapı meydana getiren ağaçlar şeklinde görünmektedir. Projedeki elik kullanımı, daha basit sayılabilecek ahşap ağırlıklı daha önceki üretimlerden farklılaşarak, Rural Studio'nun işlerinde bir karmaşıklaşma noktasına işaret etmektedir. Projenin hedeflediği kullanıcı kitlesine ulaşıp ulaşamayacağı da tasarım aşamasında öğrencilerin sorun edindiği konulardan biri olmuştur. Yer seçimi buna göre yapılıp, yolların kesiştiği bir köşe seçilmiş, çiftçilerin araçlarının yanaşabileceği bir yer olmasına dikkat edilmiştir. Mockbee'ye göre proje kullanıcısına ulaşmayı başarırsa güzel olacaktır, ama ulaşamaması da sorun teşkil etmeyecektir. Neticede ğrenciler uzak oldukları bir konuda bir deneye girmişlerdir. Ancak olumsuz bir durum yaşanmamış ve çiftçiler projenin hem yapım sürecinde ilgi göstermiş hem de bittikten sonra yapıyı kullanmaya başlamışlardır.

şekil 4.7 : Thomaston ifti Marketi inşaatında kaynak yapan ğrenciler (Url-22)

Süreç içerisinde çiftçilerle, yerel otoritelerle, bölgedeki diğer bakkal ve gıda endüstrisi bileşenleriyle iletişime geçen öğrenciler, tasarımsal bir uğraşın yanında, politik ve ekonomik ilişkiler hakkında da tecrübeler edinmişlerdir. Bu deneyimler, Rural Studio'nun öğrencilere vermeyi amaçladığı sosyal bilince sahip bir mimarlık

anlayışı konusunda, ilişkilere daha geniş bir açıdan bakabilmek için yararlı olmuşlardır.

4.1.7 Rural Studio’nun Samuel Mockbee sonrası ve güncel durumu

Öncü kişiliği, herkesle iletişime geçebilen, kendisine konuşmak isteyen kimseyi çevirmeyen kişiliğiyle tanınan, babacan ve samimi olarak tanımlanabilecek bu kişiliğine atfen “Sambo” lakabını alan Samuel Mockbee 30 Aralık 2001 günü lösemiye bağlı olarak hayatını kaybetmiştir. Bu kayıp Rural Studio için çok sarsıcı olmuştur, ama oluşum Mockbee’nin mirasını üstlenip, onun bıraktığı noktayı daha da ilerilere taşıyarak günümüze kadar varlığını aktif bir biçimde sürdürmüştür. Mockbee’den sonra Rural Studio’nun ana yürütücülük görevini Mockbee zamanında da oluşumda yer almış Andrew Frear üstlenmiştir. Frear, Mockbee gibi ABD’nin güneyinde yetişmiş biri değildir. Aksine bir ABD vatandaşı da olmayıp Yorkshire’dan gelmiş bir İngiliz’dir. Frear Rural Studio’ya hem yabancı hem de içinden bir gözle bakabilmiştir. Onun bu durumu da oluşumun gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Dean, 2005).

Frear’ın yürütücülük anlayışı projelere yaklaşımlar bakımından farklılıklar taşısa da, herkes onun Mockbee’nin anlayışını en iyi şekilde devam ettirdiği görüşünde hemfikirlerdir. Mockbee Rural Studio’nun fazla büyümemesi gerektiğini düşünmektedir. Oluşum büyürse hedeflerinden sapabileceğini düşünen Mockbee’nin aksine Frear, oluşumun sınırlarını mümkün olduğunca genişletmiş, bunu yaparken de Mockbee’nin sosyal mimarlık düşüncesinden bir sapma yaratmamıştır. Mockbee, sosyal ve çevresel değişim yolunda mimarların lider bir rol üstlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Meslekte gerçekleştirilecek reformunda başlangıç noktasının eğitim olduğunu dile getirmektedir. Katılımcı öğrenciler ve mimarlık hizmeti götürdüğü insanlar, oluşumu her zaman iyi bir şekilde anmışlar, Rural Studio’dan paylaşım, ortak üretim, kendilerinden farklı insanlar hakkında farkındalık ve onlarla birlikte yaşama konusunda çok şey öğrendiklerini söylemişlerdir. Rural Studio’nun bu tutumu ve onun hakkında düşünceler Frear döneminde de değişmemiş, oluşum değişim için uğraş vermeye devam etmiştir. Mockbee’nin “devam et ve cesur ol” sözü Rural Studio’nun sürekli izinde olduğu bir miras olmuştur (Dean, 2005). Bu mirasın izinde Rural Studio 20 yıla yaklaşan bir birikimle çalışmalarına devam etmektedir.

Rural Studio'nun aktarıldığı bu bölümden sonra, üniversite çıkışlı aktivist mimarlık örneklerinin ikincisi İTÜ Mimarlık Fakültesi çıkışlı Ölçek 1/1 grubu olacaktır.

4.2 Ölçek 1/1

Ölçek 1/1 grubu 2007 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü öğrencilerinin kendi inisiyatifleriyle kurduğu, okul içinde aldıkları mimarlık eğitimini bir adım öteye taşıyıp, gerçek bir yapının tasarım ve uygulama süreçlerini bizzat deneyimlemeyi amaçlamış bir gruptur. 2007 ve 2008 yaz döneminde biri Kahramanmaraş diğeri Giresun'da olmak üzere iki adet uygulama gerçekleştiren grubun üretimleri sosyal mimarlık örnekleri olmuştur. Öğrencilerin bireysel inisiyatifleriyle gerçekleştirdikleri projeler olmaları ve sosyal bir bilinç gözeterek tasarlanan projeler olmaları bakımından grubun çalışmaları aktivist mimarlık çalışmaları adına önemli bir örnek oluşturmuştur.

Grubun kurulma fikri İTÜ Mimarlık Fakültesi öğrencisi Hakan Kaçmaz'a aittir. Bu fikrini arkadaşlarıyla paylaşmış olan Kaçmaz, grubun başlangıç aşamasından itibaren kolektif bir yapıda gelişmesini sağlamıştır. Bu kolektif yapı belli bir çekirdek kadronun oluşmasını sağlamış ancak grup her zaman her üyeden gelecek farklı türde katkılara açık olmuştur.

Ölçek 1/1 oluşumu da Rural Studio gibi ortaya çıkma süreci, yapısı, projeleri, tasarım ve uygulama süreçleri, kaynakları ve gerçekleştirdiği projeler açısından ele alınıp, mimarlık eğitiminde aktivizme yaptığı katkılar açısından değerlendirilecektir.

4.2.1 Ölçek 1/1'in ortaya çıkış süreci

2007 yılının bahar döneminde İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü öğrencisi Hakan Kaçmaz, yaz tatilinde arkadaşlarıyla beraber gerçekleştirebileceği bir uygulama projesinin hayalini kurmuştur. Arkadaş çevresine bu fikrini açan Kaçmaz, bu uygulamanın gerçekleşeceği yer olarak Kahramanmaraş'ın Ilıca kasabasını düşünmüştür. Bu yer seçiminin sebebi, Kaçmaz'ın memleketi olan Kahramanmaraş'ta bu yönde bir uygulama için gerekli imkanları sağlayabileceğini düşünmesidir. Nisan ayı içinde gerçekleştirilen keşif gezisinden sonra Ilıca kasabasına bağlı Hacıibrahimuşağı köyünün ilkokulunda öğretmenler için bir lojman ihtiyacının olduğu belirlenmiş ve bu lojman inşaatı için tasarım ve kaynak bulma sürecinin başlangıcı Ölçek 1/1 grubunun da başlangıcı olmuştur.

Uygulama yapma fikri aklına ilk geldiği andan itibaren Kaçmaz'ın bu fikrini arkadaşlarıyla paylaşması ve onlarla bir fikir alışverişi içine girmesi, oluşumun hemen başlangıç anında bir grup kimliği kazanmasına yol açmıştır. Gruba dahil olan üyeler ortaya konulan fikirleri sahiplenmiş, neler yapılabileceği konusunda akıl yürütmüş ve grubun hedefleri doğrultusunda gerçekleştirdiği eylemlerde aktif rol almışlardır. Ölçek 1/1 kendini daha geniş bir kitleye duyurmadan önce, başlangıç aşamasında yer alan grup üyeleri bir araya gelmiş ve bir manifesto kaleme almışlardır. Grubun amaçlarını açıklayan manifesto şu şekildedir:

“Mimarlık eğitimi süresince içinde sıkışıp kalınan ölçek kavramına farklı bir yaklaşımdır. Ölçeği büyütmekten korkmamak, detaylarla boğuşmak, okulun sınırlarından kendimizi kurtardığımızda neler yapabileceğimizi görebilmektir. Sorunlarla yüzleşmek ve onları çözmek, verilenle yetinmeyip istediğimizi almaktır. Bir anlamda pislige bulaşmaktır.” (Url-23)

Farklı bir mimarlık eğitimi talep eden bu manifesto, bu talebin gerçekleşmesi için beklemeyip, kendi inisiyatifiyle hareket etmek isteyen öğrencilerin bir sesidir. Ölçek 1/1 grubu, hem akademik ortam dışında mimarlık mesleğini deneyimlemek, hem de sorunlardan kaçmayarak sorumluluk üstlenmek istemiştir. Bu sorumluluk üstlenimi grubun değişim için çabalayan aktivist tutumların içinde kendine yer bulmasını sağlamıştır.

Şekil 4.8 : Ölçek 1/1 grubunun logosu (Url-23)

4.2.2 Ölçek 1/1'in yapısı

Ölçek 1/1 grubu belirli bir çekirdek kadroya sahip olmasına rağmen hiç bir zaman hiyerarşik bir yapıda olmamıştır. Grup kendini daha geniş bir kitleye tanıttıktan sonra

üye sayısını arttırmıştır ve çalışmalarına katılmak isteyen herkese koşulsuzca açık olmuştur. Bu üyeler istekli oldukları takdirde grubun kuruluş aşamasında yer alan üyeler kadar söz sahibi olmuşlardır. Ölçek 1/1'e ikinci senesinde katılıp, planladığından daha uzun süre uygulama sürecinde bulunup, sorumluluk alan üyelerin varlığı bu yapıyı anlamak için önemli bir örnektir. Bu karakteriyle Ölçek 1/1 grubu girift bir biçimde, benzer örneklerdeki yürütücülerin her ne kadar serbest bir anlayışa sahip olurlarsa olsunlar, bir yürütücü öğrenci ilişkisindeki gibi dikeyde değil, yatay anlamda bir örgütlenme yapısına sahip olmuştur. Ölçek 1/1'in bir yürütücüsü olmamıştır. Grubun bu yapısı, her türlü deneyimin doğrudan tecrübe edilmesi açısından oldukça yarar sağlamış olsa da, işlerin düzenlenmesi ve ilerleyişi sürecinde bu yapının zararları da olmuştur. Ancak grubun hedefi her zorluğa karşı çözümler üretmek ve belli bir çerçevenin içine sıkışmamak olduğundan, bu zararlar da grup açısından kabullenilmesi gereken olgular olarak karşılanmıştır.

Yürütücüsü bulunmayan Ölçek 1/1 grubu fikir alışverişinde bulunmak amacıyla her iki projesinde de danışmanlarla çalışmıştır. Kahramanmaraş'ta gerçekleştirilen projenin danışmanları Han Tümertekin ve yerel Kaçamaz İnşaat firması olmuştur. Han Tümertekin projenin tasarım aşamasında fikirsel olarak destek de bulunmuş, Kaçamaz İnşaat ise Kahramanmaraş'taki çalışmaya teknik destek sağlamıştır. Grubun Giresun'da gerçekleştirdiği ikinci projede ise, Boğaçhan Dünderalp ve Saitali Köknar grubun danışmanlığını yapmıştır. Bu ikilinin danışmanlığı da düşünsel boyutta olmuştur. Giresun projesinde grubun teknik bir danışmanı olmamıştır ancak uygulama aşamasında önemli katkılarda bulunan Devlet Karayolları grubun teknik destekçisi olarak işlev görmüştür. Grup her iki projesinde de yerel ustalar ile beraber çalışmıştır. Grup üyeleri, ustaların izlenmesi ve yönlendirilmesi şeklinde tipik bir şantiye mimari gibi çalışmak yerine, ustalarla karşılıklı fikir alışverişi içinde, onlardan öğrendikleri yapım tekniklerini birebir uygulayarak çalışmaya katkıda bulunmuşlardır. Projelerin tasarımcısı da işçisi de öğrenciler olmuştur.

Ölçek 1/1 grubu iki projesinin toplamında yaklaşık 40 kadar öğrenciyle beraber çalışmıştır. Bu öğrencilerin çoğu İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden olup farklı sınıflardandır. Gruba inşaat ya da sosyoloji gibi farklı bölümlerden ve farklı üniversitelerden de katılım olmuştur. Ayrıca projelerin gerçekleştiği alanlardan yerel halk desteği de sağlanmıştır.

Ölçek 1/1 amatörce olarak tanımlanabilecek deneysel yapısı ve belli bir programa dayanmaması sebebiyle, grubun proje seçim, tasarım, uygulama ve kaynak bulma süreçleri Rural Studio örneğindeki bir başlık altında toplanamamaktadır. Rural Studio’da da her projenin kendine has durumları olmuştur, ancak bu durumlar ortak bir iskelet gözetilerek değerlendirilebilmektedir. Ölçek 1/1’in iki projesinde de ortaklıklar vardır, ancak proje seçim, tasarım, uygulama ve kaynak süreçlerinin her iki projenin özelinde aktarılması, grubun yaşadığı süreci anlamak açısından daha yararlı olacaktır.

4.2.3 Ölçek 1/1 Hiu projesi

Ölçek 1/1 grubu ilk projesini 2007 yazında Kahramanmaraş’ın Ilıca kasabasına bağlı Hacıibrahimuşağı köyünde gerçekleştirmiştir. Projeye verilen Hiu adı, Hacıibrahimuşağı isminin kısaltmasıdır. Hakan Kaçmaz oluşumun fikrini arkadaşlarıyla paylaştığında, proje için aklındaki ilk yer de Kahramanmaraş’tır. Kaçmaz’ın memleketi olan bu bölgede sağlayabileceği lojistik ve teknik destek bu seçimde etkili olmuştur. Ayrıca bahar döneminde kurulan grup, yazın gerçekleştirilecek bir uygulama için farklı mekan alternatifleri araştırma fırsatı bulunmamıştır. Bu durum da Kahramanmaraş tercihinin grubun hızlı hareket edebilmesi açısından yararlı olmasını sağlamıştır.

2007 nisanında bölgeye bir keşif gezisi gerçekleştirilmiştir. Bölgeden izlenimlerin yapıldığı bu gezide, grup yerel idari yetkililer tarafından Ilıca kasabası civarındaki köy okullarının eksikleri hakkında bilgilendirilmiştir. Ortaya konulan alternatifler arasından Hacıibrahimuşağı köyündeki ilkokulun öğretmen lojmanının yenilenmesine karar verilmiştir (Şekil 4.9). Ülke genelinde 8 yıllık eğitime geçilmesiyle ilkokullar ilköğretim okulu olmuştur, ancak bu köy okulunda hala 5. sınıfa kadar eğitim verilmekte, 5. sınıftan sonra öğrenciler komşu köyün okuluna devam etmektedirler. Okulun öğretmenler için odaları mevcuttur ancak bakımsız ve eskimiş durumdaki bu odalar öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak konusunda yetersiz kalmaktadır.

Projeye karar verilmesinden sonra grup tasarım sürecine ve kaynak bulma arayışlarına başlamıştır. Tasarım aşamasında grup içinde ortaklaşa çalışmalar yürütülmüş, ortaya çıkan fikirler değerlendirilmiş, bu fikirler grubun danışmanı ile beraber de tartışılmıştır. Kararlaştırılan tasarım sonucunda Kahramanmaraş İl Milli Eğitim müdürlüğüyle bir protokol imzalanmış ve proje yasal bir zemine de

oturtulmuştur. İmzalanan bu protokol grubun kaynak bulma ve inşaat sürecini kesintisiz bir şekilde devam ettirebilmesi açısından yararlı olmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda yaklaşık 10 kurumdan farklı boyutlarda destek sağlanmıştır. Para, malzeme, ulaşım ve lojistik olarak çeşitlenen bu desteklerinin en önemlileri ana para kaynağını sağlayan Türk Telekom, başta ustalar ve araç gereçler olmak üzere teknik destek sağlayan Kaçamaz İnşaat ve lojistik ve araç desteği sağlayan Ilıca Belediyesi olmuştur. Bulunan sponsorlar ile mali açıdan projenin en önemli kısmı karşılanmışsa da toplam maliyet bulunan mali kaynaktan fazla olmuştur. Eksik kalan maliyet Kaçamaz İnşaat tarafından üstlenilmiştir. Projenin toplam maliyeti yaklaşık 40.000 TL'yi bulmuştur.

Şekil 4.9 : Hacıibrahimuşağı köyü ilkokulu ve öğretmen lojmanı arazisi

Şekil 4.10 : Hiu projesi eskiz çalışmaları

Tasarım aşamasının bitirilmesinden sonra projenin uygulanmasına temmuz ayında başlanmıştır. 6 hafta sürerek ağustos sonunda tamamlanması planlanan süreç, şantiyeye o yıl yapılan seçim nedeniyle 1 hafta ara verilmesi, malzeme tedarikçilerden birinin desteğini çekmesi nedeniyle ve şantiye aşamasında gerçekleşen değişiklikler nedeniyle eylül sonuna kadar uzamıştır. Süreçteki uzamalarda, planlarını 6 haftalık programa göre yapmış katılımcıların başka işleri nedeniyle bölgeden ayrılmalılarının payı olmuştur. Projedeki gecikmenin en önemli sebebi, gaz betondan yapılması planlanan duvarlar için malzemeyi tedarik etme sözü veren Ytong firmasının bu sözünde durmaması olmuştur. Bu durum 10 günlük bir boşluğa yol açmış, değişen malzeme yüzünden tasarımda da değişimlere gidilmek zorunda kalınmıştır. Tasarımda değişimler sadece bu malzeme değişiminden kaynaklanmamış, uygulama aşaması geliştikçe daha önceden planlanan bazı noktalar hem grup üyelerinin karar değiştirmesi hem de projenin yerinde görülmesiyle tespit edilen aksaklıklar nedeniyle farklılaştırılmıştır. Örnek olarak, beton santrallerine uzaklık sebebiyle köye getirilemeyen hazır beton, beton harcının ustalar ve öğrenciler tarafından karılmasına sebep olmuştur. Daha önceden betonarme yapılması planlanan çatı örtüsü bu yapım yöntemiyle çok zahmetli olacağından bundan vazgeçilip, çatı için sandviç panel kullanılmasına karar verilmiştir. Bu gibi değişimlerin yanında daha önce düşünülen pencere açıklıklarının, kullanıcılar için rahatsız edici bir oranda olduğu gibi yerelden gelen isteklerle de tasarımda değişimler yaşanmıştır. Şantiye aşamasında yaşanan bu değişimler tasarım ve uygulama süreçlerin iç içe girmesine yol açmıştır. Hiu projesinde nispeten daha az yaşanan bu durum bir sonraki Zefre projesinde çok daha yoğun bir biçimde ortaya çıkacaktır.

Şekil 4.11 : Hiu projesi şantiyesi

Projenin tasarlanma aşamasında okulda görevli öğretmenler ile görüşmelerde bulunulmuştur. Öğretmenler bu okulda iki yıl süreyle görev yaptıktan sonra tayin olmaktadır. İki yıl öğretmenler için geçici bir barınma süresi olarak görülse de, kendilerini rahat hissedebilecekleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir yapının onların bu süre zarfındaki verimini arttıracakı düşünülmüştür. Tasarım sürecinde öğretmenlerle görüşülmüştür ancak köy halkıyla bir temasta bulunulmamıştır. Köy halkı ile temas projenin uygulanma aşamasında gerçekleşmiştir. Köy halkı kimi zaman beton harcı karılması gibi işlerde gruba yardım etmiştir, kimi zaman da evlerinde öğlen yemekleri vermiştir. İçlerinden bazıları da bizzat sürekli işçi olarak projede çalışmıştır. Köy halkıyla en yoğun ilişki ise köyün çocuklarıyla yaşanmıştır. Her gün şantiye gelen çocuklarla yakın ilişki içinde bulunan grup üyelerinin, Hiu projesinde sosyal ilişkiler açısından yaşadığı en büyük deneyim bu köy çocukların yaşamlarına tanıklık etmeleri ve onlarla beraber vakit geçirmeleri olmuştur.

Şekil 4.12 : Hacıbrahimuşağı köyü çocukları

Okul döneminin başlamasıyla çoğu katılımcı projenin son aşamasında bulunamamıştır. Katılımcıların ayrılmasından sonra projeyi ustalar tamamlamıştır. Eylül ayı sonunda bölgeye yapılan ziyarette yapının son halinde daha önceden farklı bir şekilde düşünülmüş noktaların olduğu görülmüştür. Ancak genel olarak proje istenilen şekilde sonuçlanmıştır. Lojman yapısının dışında grup İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile de anlaşarak, okulun sınıflarının boyanmasını ve sıralarının yenilenmesini de sağlamıştır. Ayrıca eylül ayında yapılan ziyaret sırasında grup üyeleri çocuklara okul malzemeleri dağıtmış ve okulun kütüphanesine de önemli miktarda kitap bağışında bulunmuşlardır. 2009 yılında bölgeye tekrar yapılan

ziyarete de okulun öğretmenlerinin yapıdan memnun oldukları ve yapının bu geçen sürede önemli bir olumsuzluk yaşamadığı görülmüştür.

Şekil 4.13 : Hiu projesinin bitirilmiş hali

Ölçek 1/1'in bu ilk projesi başarılı bir şekilde sonuçlanmıştır. Proje mimarlık dergilerinde ve Arkitera gibi internet sitelerinde haber olmuş, Arkitera'nın yıllık mimarlık almanasında yer almıştır. Grup çeşitli mimarlık fakültelerinde sunumlar da gerçekleştirip tanınırlığını arttırmıştır ve hız kesmeden ikinci projesi için çalışmalara başlamıştır.

4.2.4 Ölçek 1/1 Zefre projesi

Hiu projesini gerçekleştirdikten sonra Ölçek 1/1 grubu hız kesmeden ikinci projesinin hazırlıklarına başlamıştır. Hiu projesindeki kısa hazırlanma sürecinin aksine grubun ikinci projesinin öncesinde bir yıla yakın bir hazırlanma süreci varolmuştur. Bu süreyi etkin bir biçimde değerlendirmek isteyen grup üyeleri İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde değişen zaman aralıklarıyla herkesin katılımına açık toplantılar düzenlemeye başlamıştır. Bu toplantılar sürerken grup üyelerinden Ege Özgirin ve İbrahim Emre Gündoğdu Karadeniz Bölgesi'ne keşif gezisine gitmiştir. İlk projede sağlanan yerel desteğin bir benzerini Karadeniz Bölgesi'nde bulabilmeyi amaçlayan ikili Ordu, Giresun ve Trabzon illerinde gözlemlerde bulunmuştur. Bu ilk keşif gezisinden belirli bir proje önerisi çıkaramayan ikili, bunun yerine izlenimlerini grubun diğer katılımcılarıyla paylaşmıştır. Yapılan toplantılarda bu izlenimler üzerinden fikirler üretilmeye çalışılmış ama bundan da somut sonuçlar elde edilememiştir. Yıl sonunda aynı bölgeye ikinci bir keşif gezisi yapılmıştır. Gezi

sırasında bazı yerel yetkilerle görüşmeler yapıldıktan sonra son gün Trabzon-Giresun karayolunda Espiye ilçesine bağlı Gülburnu köyüne uğranmıştır. Bu köy bölgede eski çağlardan beri ismi bilinen bir liman olan Zefre limanına ev sahipliği yapmaktadır (Şekil 4.14). Karadeniz Sahil Yolu'nun birçok noktada denizin doldurularak inşaa edilmesine karşın, bu tarihi öneme sahip olan liman ve onun bulunduğu koy, köylülerin de yoğun çabaları sonucunda doldurulmamış, sahil yolunun geçişi için bir köprü inşaatı planlanmıştır. Bu dikkat çekici durum grup üyelerinin de gözünden kaçmamış, yoldan geçerken köyde verilen molada köyün muhtarı bulunamamış ancak telefon numarası alınmıştır. Bu biraz da tesadüf eseri yaşanan durum, Ölçek 1/1'in ikinci projesinin başlangıç noktası olmuştur.

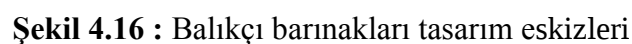

Şekil 4.14 : Gülburnu koyu ve tarihi Zefre limanı

Gezi dönüşünde grup Gülburnu köyünün muhtarıyla iletişime geçmiştir. 2008'in şubat ayında bu sefer sadece Gülburnu köyüne odaklanan bir gezi daha gerçekleştirilmiş, bu gezi de Espiye ilçesinin belediye başkanıyla da görüşülmüştür. İdari yetkililer ve köy halkıyla yapılan görüşmeler sonrasında grup koyun sahilinde bulunan balıkçı barınaklarının yenilenmesine karar vermiştir. Dağınık bir şekilde alana yerleşmiş olan barınaklar, her barınak sahibinin kendi çabalarıyla meydana getirilmiştir. Birçoğu eskimiş durumdaki barınaklar, balıkçıların kendi şahıslarına ait özel izleri taşısalar da, hemen hemen tüm balıkçılar barınakların yenilenmese, bir plana göre arazinin yeniden şekillendirilmesine istekli olmuşlardır. Grup proje için ilk destek sözünü de belediye başkanında almış, projenin birçok mali ve teknik

Balıkçı barınakları yenilenmesi projesine karar verildikten sonra grup tasarım çalışmalarına başlamıştır. İlk projede olduğu gibi grup içi ortak çalışmaların yanında, İmkanmekan grubuyla da ortak bir tasarım çalışması gerçekleştirilmiştir. Tasarım süreci sırasında projeden haberdar olan, o sırada İstanbul'da yaşamakta olan Gülburnu köyünden İsa Kara, gruba bölgenin geçmişi, liman ve koyun doldurulmaması için yapılan mücadeleler hakkında bilgi vermiş, ve çeşitli dökümanlar sunmuştur. İsa Kara'nın verdiği bu bilgilerin yanında, grup yaptığı keşif gezisi sırasında her bir barınak ve sahipleri hakkında bilgiler toplamış, izlenimlerini not etmiştir. Toplanan bilgiler tasarım aşamasının en önemli verileri olmuştur. Ortaya çıkan fikirler için grubun danışmanlarının da görüşü alınmıştır. Tasarım süreci sonunda bazı proje kararları alınmış olsa da, grup Hiu projesinde olduğu gibi temel bir plan üzerinde anlaşamamıştır.

Şekil 4.15 : Balıkçıların ve kayık ölçülerinin listesi

Bu süreçte ilk projeye göre fazla olan hazırlanma süreci iyi değerlendirilememiştir. Grubun fakültede gerçekleştirdiği toplantılar gruba istenilen katkıyı sağlayamamıştır. Seçilen projenin konusu barınakların yenilenmesi olsa da, bu barınaklardan kaçının yıkılacağı, kaçının korunacağı, neleri korumak gerektiği, grubun kaç tane barınak yapabilme kapasitesinin olduğu gibi konular da, tasarım sürecinin belirsiz kalmasına yol açmıştır. Belediyeden destek sözü alınmış olsa da, yapılan sponsorluk görüşmelerinin olumsuz geçmesi de bu belirsizliğin sebeplerinden olmuştur. Sponsorların olumsuz tavrında grubun ilk projesi olan öğretmen lojmanının bir sosyal proje olarak algılanması fakat balıkçı barınaklarının böyle bir algı yaratmaması, firmaların bu projeye destek vermenin kendilerine bir katkısı olmayacağını düşünmesi etkili olmuştur. Tez çalışmasının önceki bölümlerinde aktarılmış olan, toplumsal mimarlık ihtiyacının çok geniş bir yelpazeyi kapsadığı, bu örnekteki gibi ticari amaçlı görülen projelerin, ihtiyaç sahiplerinden başkasının çıkarını düşünmediği, onların ekonomik hayatına katkıda bulunmasıyla en temel sosyal haklarından biri için çabaladığı olgusu sponsor firmalar tarafından anlaşılamamıştır. Bu durum Türkiye'deki toplumsal yardım kavramlarının aslında şirketlerin çıkarlarına göre belirlendiğini ve esas olarak yönlendirilmesi gereken alanlardan sakınıldığı gösteren bir örnek olmuştur.

Ölçek 1/1 grubunun sponsor bulma konusunda bir başka sıkıntısı da herhangi bir resmiyeti bulunmayan bir grup olması olmuştur. Hiu projesinde Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün inisiyatif almasıyla fazla sıkıntı yaratmayan bu durum Zefre projesinde gruba önemli engeller çıkarmıştır. Bir derneğe ya da kuruma bağış yapmak, bunun karşılığında makbuz ya da resmi bir sözleşme bekleyen sponsor firmalar, grubun böyle bir yapıya sahip olmamasından dolayı da uzak durmuşlardır. Ölçek 1/1 bu durumun farkında olmuştur ve Hiu projesi sonrasında üniversiteye bağlı bir oluşum olmak istemiştir, ancak başvuru zamanını kaçırmaması nedeniyle bu isteğini gerçekleştirememiştir. Akademik takvimde bu başvurular için belirlenen zamanın hemen akademik yılın başında sona ermesi ve sonrası için bir fırsat tanımaması, akademik prosedürdeki yanlışlıklardan biri olarak not edilmiştir. Grup okul dışı bir dernek olma fikrini de gündeme getirmişse de, mali ve idari prosedürlerin karşılanamayacağına karar verilmiştir. Tasarım ve sponsorluk açısından bütün bu olumsuz şartlara rağmen, Ölçek 1/1 grubu temmuz ayında bölgeye giderek çalışmalarına başlamıştır. Ancak bu ay içinde gerçekleştirilen çalışmalar daha çok

kaynak arayışı ve tasarım üzerine olmuştur. Ağaoğlu firmasından Hüseyin Ağaoğlu'ndan bireysel olarak alınan 5.000 tl'lik kaynak ve belediyenin verdiği sözlere dayanılarak, grup 13 adet barınağın yenilenmesine karar vermiş ve bu barınakların bulunduğu yerdeki eski barınakların yıkımına 12 Ağustos günü başlamıştır (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 : Balıkçı barınaklarının yıkımı

Espiye Belediyesi'nin aracılığıyla gerçekleştirilen yıkımdan sonra inşaata başlanması için belediye verdiği sözün arkasında durmamıştır. Bu hem grubu balıkçılara karşı çok sıkıntılı bir duruma sokmuş, hem de halihazırda uzamış olan proje takviminin daha da sarkmasına neden olmuştur. Grup üyeleri hem bölgede hem İstanbul'da tekrar kaynak arayışına başlamıştır. Bu süreçte Giresun ve Tirebolu Liman Başkanlıkları ile görüşülmüştür. Onlardan alınan yardım sözleri ve Giresun Limanı ile Sanayi Sitesi'nde gruba yardımcı olan kişiler sayesinde grup proje için bir ustayla anlaşmıştır. Beton zeminin üzerinde yükselen ahşap direkler ve onların üstüne gelen çatı örtüsünden oluşan projenin tamamı anlaşılan usta tarafından, grup üyelerinin yardımı ile beraber yapılmıştır. Ahşap malzeme için Tirebolu Liman Başkanlığı ile anlaşılmıştır. Çatı panellerinin yarısı Onduline firmasından temin edilmiş, diğer yarısı ise yerel kaynaklardan alınmıştır. Beton ve ahşap direklerin montajı için gereken çelik ayaklar ise koyda bulunan Karayolları köprü şantiyesinden tedarik

edilmiştir. Köprü şantiyesi gruba işgücü, araç gereç ve fikişsel anlamda da katkıda bulunmuştur. Öğlen yemeklerini de bu şantiyede yemeye başlayan grup için Karayolları ekibi projenin gerçekleşebilmesinde en önemli katkıyı sağlayan etkenlerden biri olmuştur.

Şekil 4.18 : Zefre projesi şantiye çalışmaları

Temmuz ve ağustos ayının ortalarına kadar Espiye ilçesinde belediyenin sağladığı yurt binasında kalan Ölçek 1/1 katılımcıları, okul dönemine hazırlık sebebiyle bu yurttan çıkarılmış ve alana hergün 55 km uzaklıkta bulunan Bulancak ilçesinde temin edilen evden gidip gelmek zorunda kalmıştır. Bu uzaklık da hem mali hem de zaman kaybı olarak projeye olumsuz yansımıştır. Uygulama süreci tüm bu olumsuzluklardan, malzeme ve iş gücü olanaksızlarından etkilenmiştir. Hiu projesinden çok daha yoğun bir şekilde tasarım ve uygulama süreci içiçe geçmiş, alanda karşılaşılan sorunlarla tasarımda değişikliklere gidilmiştir. Projenin sonunda istinat duvarı, yapının temelini sağlama almayı hedefleyen beton dökümü gibi hedefler gerçekleştirilememiştir. Ancak köprü şantiyesinde bulunan artık U profillerden çelik ayaklar üretilmesi gibi önceden planlanmamış durumlar da yaşanmıştır. Okul döneminin yaklaşmasıyla beraber şantiyedeki grup üyesi sayısı azalmıştır. Gruptan bazı kişiler akademik yılın başlamasına rağmen bir süre daha bölgede kalmış ama onlar da işi bitiremeden geri dönmek zorunda kalmışlardır. Anlaşılan ustaya bırakılan iş, ahşap malzemede yaşanan gecikmeler, iş gücü eksilmesi, günlerin kısalıp iş süresinin azalması gibi faktörlerden çok yavaş ilerlemiştir. Projenin bitirilmesi noktasında balıkçıların inisiyatif alıp destekte bulunmaları beklenebilecek olsa da, çoğu balıkçı projeyi istemelerine rağmen yapım sürecinde hep uzak durmuştur. Bunda hem grubun kendini balıkçılara iyi anlatamamasının, hem de balıkçıların zaman zaman oluşan anlaşmaz tavrının etkisi

olmuştur. Ahmet Özkan isimli balıkçı, gruba hem en çok yardım eden, hem de grubu en çok zorlayıp, engelleyen kişi olmuştur. Onun bu durumu projenin kaotik yapısını anlamak için iyi bir örnektir.

Şekil 4.19 : Balıkçı barınaklarının bitirildikten sonraki görünümü

Ölçek 1/1 Zefre balıkçı barınağı projesini ancak 2009 yılı başında bitirebilmiştir. Projenin bitirilmesi için gereken kaynak grup üyelerinin kendi ceplerinden, yakınlarından ve öğretim görevlilerinden toplanmaya çalışılmıştır, ancak bu toplanan paralar da projenin tamamının bitirilmesi için yeterli olmamıştır. Bu sebepten proje bitmesine rağmen eksik noktalar kalmıştır. Eksik noktalarında bulunmasıyla projenin toplam maliyeti tam olarak hesaplanamamış ancak bunun 20.000 TL'nin üzerinde bir rakam olduğu tahmin edilmiştir. Yapı temel öğeleriyle ortaya çıkıp, kullanılabilir hale geldiğinden ve grubun yapının kalan eksiklerini tamamlayabilecek gücü kalmadığından proje sonlanıp, kalan kısımlar balıkçıların inisiyatifine bırakılmıştır. Projenin bittiği zamandan bugüne de balıkçılardan yapı ile ilgili bir şikayet gelmemiştir. Bir sonraki yaz İbrahim Emre Gündoğdu'nun bölgeye yaptığı ziyarette, köylülerin gündemindeki sorununun balıkçı barınakları değil, koyun korunmasını sağlayan ancak köyden araç geçişini bitiren köprü nedeniyle köyün ıssızlaşması ve ekonomik zarara uğraması olduğu görülmüştür. Barınaklarını yenileyerek köylülere destek olmaya çalışan Ölçek 1/1 grubu, kendi elinde olmayan nedenlerden dolayı, köylülerin ekonomik durumundaki bu kötüleşmeye engel olamamıştır.

4.2.5 Ölçek 1/1'in projeler sonrası ve güncel durumu

Gerçekleştirdiği iki projeden sonra Ölçek 1/1 grubu bir etkinlikte bulunmamıştır. Hiu projesinin başarıyla sonuçlanması grubun heyecanını arttırmış ancak Zefre projesinde yaşanan olumsuzluklar grubun bu heyecanının sönmesine yol açmıştır. Grup üyelerinin Zefre projesinde yaşadığı süreçler çok yıpratıcı olmuş ancak bu yıpranmanın yanında meslek ve bireysel yaşamları için eşsiz deneyimler edinmişlerdir.

Bu tez çalışmasında grubun gerçekleştirdiği her iki projenin mümkün olduğu kadar ayrıntısıyla anlatılmasının nedenlerinden biri de bu deneyimlerin bilinmesini sağlamaktır. İlk projesini çeşitli mecralarda anlatmış olan grup, Zefre projesini ise kendini internet sitesindeki ayrıntıya değinmeyek fotoğraflı günlük dışında hiçbir ortamda aktarmamıştır. Ölçek 1/1 grubunun belirsiz bir süre için çalışmalarına ara vermesine neden olan bu projenin deneyimlerinin aktarılması, tezin genel amacı olan aktivist projelere bir kaynak yaratmak amacıyla örtüşmektedir. Aktivist mimarlık projelerinin herbirinin kendine has özellikleri vardır. Ölçek 1/1 grubu da arkasında belli bir destek olmadan yola çıkmış bir öğrenci inisiyatifi olarak özellikle Türkiye mimarlık ortamı içerisinde kendine özgün bir konum elde etmiştir.

Ölçek 1/1'in kişiye bağlı olmayan grup yapısı ön plana çıkarılmıştır. Ancak önceki sayfalarda ismi geçen kişilere ek olarak, gruba önemli katkılarda bulunmuş Hakan Gözlüklü, Erdem Tüzün, Mihriban Duman, Selin Şentürk, Ayça Yontarım, Betül Alioğlu, Barlas Atalay ve Okan Aydoğu'nun isimlerini anmak yerinde olacaktır.

5. ÜNİVERSİTE ÇIKIŞLI AKTİVİST MİMARİ OLUŞUM ÖRNEKLERİNİN BİR ARADA DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle ayrıntılı olarak ele alınan Rural Studio ve Ölçek 1/1 örneklerinin bir karşılaştırılması yapılacaktır. Bunun sonrasında, üniversite çıkışlı diğer uygulama çalışmaları, mimarlık eğitiminde aktivizmin konumu açısından değerlendirilip, sonuç kısmında yer verilecek öngörüler için bir zemin oluşturulmaya çalışılacaktır.

Örnek verilen Rural Studio ve Ölçek 1/1 oluşumları temel anlayışları itibariyle, mimarlık eğitiminde değişim yönünde çabalamaları açısından benzeşmektedir. Mimarlık eğitiminin, akademik ve yapı süreçleri arasındaki bağı kaybedip, daha çok akademik ortam sınırları içinde kalmasından yakınan Samuel Mockbee, bu eğitimin sınırlarını genişletmeyi hedeflemiştir (Dean, 2002). Mockbee'nin bu düşüncesi akademinin entelektüel ortamına bir karşı çıkış değildir. Aksine Mockbee, akademilerin sosyal yönde daha fazla sorumluluk alıp, hem mesleklerini, hem toplumu ve bağlı olarak tüm dünyayı ileri götürecek yönde bir değişimin öncüleri olması gerektiği düşünmüştür. Gamez ve Rogers'ın (2008), politik sorumluluklarından kaçınamayacak olan değişimin gerçekleşebilmesi için, eğitim sürecinin büyük potansiyel barındırdığını söylemesi de Mockbee'nin bu görüşlerini destekler niteliktedir. Design Corps'un kurucusu Bryan Bell'in (2008) tasarımı sosyal konularla daha ilişkili ve anlamlı kılmak için tasarımın konularının tekrar düşünülmesi gerektiği söyleminin izi, Amanda Schachter'in (2008) mimarlık eğitiminin anlamsızlığından yakınıp, yeni arayışlara girmesinde görülmektedir. Birçok örnek söylemle çoğaltılabilecek bu değişim ve gelişime yönelik istek, Samuel Mockbee'nin fikirlerinin yön verdiği Rural Studio oluşumunda toplanmış ve uygulanmış bir halde karşımıza çıkmaktadır. Değişim için istekli olmak şarttır. Mockbee bu konuda, akademilerin birçoğunun gönülsüz davranıp, risk almaktan kaçındığını, bayatlamış ve hayal gücü sınırlı kurumlar şeklinde davrandığını söylemiştir. Oysa ona göre, sorumlu bir çevresel ve sosyal değişim için akademiler öncü ve gerektiğinde yıkıcı bir rol üstlenip, öğrencilerine mesleklerinin

yükümlülüklerini hatırlatan bir yapıda olmalıdır (Dean, 2002). Rural Studio eğitim aşamasından başlayacak bu değişim için akademik ortamda neler yapılabileceğinin denemelerini yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir. Rural Studio örneğinin de gösterdiği gibi, akademik ortamda gerçekleştirilecek denemelerin, akademik ortam dışında da konumlanabileceği unutulmamalıdır. Akademiye hem bağımlı hem de bağımsız bu yapılar, bütüncül bir anlayışla değişimin gerçekleştirilebilmesi için sürekli ileriye doğru zorlanması gereken bir durum oluşturmaktadır.

Rural Studio gibi Ölçek 1/1 grubu da mimarlık eğitiminde değişim arzusunu kuruluş aşamasında dile getirmiştir. Kendilerine verilen eğitimin yetersiz kaldığını düşünen öğrenciler, arzuladıkları eğitimi kurumlardan ya da kişilerden beklemek yerine, kendileri deneyimlerle aramak yoluna başvurmuşlardır. Grubun bu bağımsız yapısının, grubun kendisine özgün bir kimlik kazandırmasının yanında, yaşadıkları deneyimlerin de çok özel olmasını sağlamıştır. Grup üyeleri her iki projede de, yapım süreçlerinin ilgilendirdiği neredeyse tüm kesimlerle bağlantı kurmuş, genel mesleki ortamların uzmanlaştırma olgusu altında, çalışanlarını sadece belli kesimlerle irtibatlı kılan yapısının dışına çıkmışlardır. Yapı ile ilgili kesimler içinde, idari yöneticiler, birimler ve kanunlar, inşaat ve inşaat sektörü dışı şirketler, sponsor firmalar, işverenler, akademik ve akademik olmayan eğitim kurumları, işçiler, kullanıcılar, katılımcılar ve bunlara eklenebilecek diğer benzerleri bulunmuştur. Ölçek 1/1'in tüm bu kesimlerle kurduğu ilişkiler, grup üyelerine mesleki ve sosyal konulara daha geniş bir perspektiften bakabilme şansını sunmuştur. Bu geniş perspektif onların mimarlık eğitimini algılama perspektifini de etkilemiş, eğitimin her farklı ortamda farklı şekillerde karşısına çıkan bir olgu olduğunu göstermiştir. Mimarlık eğitimi ve genel anlamda eğitim, bir diploma olarak yetki sahibi olmak için geçirilen bir zaman ve bu yetkinin gerekenleri etrafında şekillenen bir yapıda olmamalıdır. Bunun yerine eğitim, değişen koşullara ayak uydurabilen ve bunun da ötesinde şartları değiştirmek için öncü olabilen, kendini sürekli yenileyip, en başta kendine karşı, kendini ileri götürmeyi hedefleyen bir mücadele içinde olmalıdır. Mimarlık eğitimi ve mimarlık sadece kendi alanı ile alakalı kalmayıp, çevresindeki tüm yapıya entegre olmalıdır. Ölçek 1/1 grubu, bu bütünleşik yapıyı kendi deneyimleri yoluyla görmüşlerdir. Samuel Mockbee de, sorunun sadece mimarlıkla alakalı değil, tüm çevre ve toplumumuzla bağlantılı olduğu söylemiştir. Mimarlık, dahil olması gereken bu bütünleşik çevre içerisinde, değişime katkı sağlayabilecek potansiyele sahiptir.

Rural Studio ve Ölçek 1/1 oluşumları, fikirsel birlikteliklerinin yanı sıra yapısal özellikleri açısından değerlendirilecek olursa, benzerliklerinin yanında farklılıklar da taşımaktadır. Benzerlikler açısından her iki oluşumda da öğrenci faktörü önemlidir. Ölçek 1/1'in tamamen öğrenci oluşumu olmasının yanında, Rural Studio öğrencileri de yürütücülerinin kendilerine özgür bir ortam yaratması sayesinde benzer inisiyatifler alarak projelerini gerçekleştirmiştir. Her iki grubun öğrencileri de kullanıcılarla görüşüp projelere kendileri karar vermiş, tasarımları ve uygulamaları kendileri gerçekleştirmesi, kaynak arayışlarında çaba sarfetmişlerdir. Öğrencilerin sorumluluğunu ve iş yükünü arttıran bu durumlar ilerleyen yıllarda, Rural Studio'nun daha fazla ürün verebilmesi adına, öğrencilerin tasarım ve uygulamaya daha fazla yoğunlaşabilmelerini için kaynak aranması ve idari, resmi işlemlerinin öğrencilerin sorumluluğundan çıkarılmasına yol açmıştır (Dean, 2005). Yine de bu sorumluluklar öğrenciden tamamen uzaklaştırılmayıp, bu bilincin yaratılmasına devam edilmiştir. Rural Studio'nun akademiyle bütünleşebilen kurumsal yapısının oluşuma bu dengeyi sağlamakta katkısı olmuştur. Ölçek 1/1'in yaşadığı olumsuzlukların önemli bir nedeni de bu kurumsal ve Rural Studio'nun sahip olduğu gibi sağlam bir organizasyonel şema ve programa sahip olmamasıdır. Kurumsal yapı daha önce de belirtildiği gibi bilindiği anlamda kurumsallaşmayacak bir şekilde, işlerin yürütülebilmesini sağlayıp, serbestlik sağlayan bir şekilde olmalıdır. Rural Studio bunu başarmıştır, Ölçek 1/1'in amatör bir ruha sahip olan yapısında ise bu başılamamıştır. Ancak kurumsal bir yapı oluşturamamış Ölçek 1/1 grubu, aktivist hareketlerde bireysel ve grup halinde çabaların önemini göstermiştir. Rural Studio'da da bireysel çabaların önemi görülmüştür. Burada önemli olan kurumsallaşmanın engelleyici bir pozisyon almayıp, her türlü bireysel ve grup halinde katkıya açık olmasıdır.

İki oluşumun ortak bir başka özelliği de projelerini genelde kentsel alanların dışında gerçekleştirmiş olmasıdır. Ölçek 1/1 iki projesi de kırsal alandadır. Rural Studio ise, ismini ingilizce kırsal anlamına gelen "rural" kelimesinden almakta olan bir oluşum olup, çalışmalarını daha çok Alabama kırsalında gerçekleştirmiştir. Ancak Rural Studio'nun çalışmada örneği verilen Thomaston Çiftçiler Marketi gibi kentsel alanda kalan projeleri de vardır, ama bu kentsel alanlar ufak yerleşim birimleri olmuşlardır. Kırsal alanda çalışmak oluşumlara kentsel alanda karşılaşılabilecekleri zorluklardan kaçınma şansı tanımıştır. Kırsal alanda bağlayıcı idari prosedürler daha esnektir ve

grupların hareket alanları daha az kısıtlamalara maruz kalmıştır. Ayrıca kırsal alanda mimari hizmetlere ulaşamayan madunların sayısı da önemli miktarlardadır. Fakat, sosyal mimarlığın gelişiminin aktarıldığı bölümlerde belirtildiği gibi, sosyal ve toplumsal değişim talebinin en yoğun ortaya çıktığı yerler, giderek daha fazla ve kontrolsüz bir biçimde büyümekte olan kentsel alanlardır. Mike Davis'in (2006) tüm dünyaya yayılmış bir olgu olduğunu vurgulamak amacıyla "gecekondu gezegeni" olarak tanımladığı bu alanlar, kentsel yoğunlukların ve bunlara bağlı ihtiyaçların doğurduğu taleplerle çok daha yoğun bir biçimde mimarlık hizmetine ihtiyaç duymaktadırlar. Rural Studio ve Ölçek 1/1 oluşumları da bu durum farkındadırlar. Ölçek 1/1 oluşumu devam edemediği için kentsel alanda bir üretim gerçekleştirememiştir, ama Rural Studio ismini kırsaldan alsa bile kentsel durumlara uzak bir bakış içerisinde olmamıştır. Önceki bölümlerde aktarılan San Francisco kenti Tenderloin mahallesindeki kentsel dönüşüme direniş ve kendi çözümünü üretme örneği gibi kentsel alanda yapılacak çalışmalarda, mimarlık alanının kendisine engeller çıkaran durumları zorlaması şarttır. Mimarlığın kendi içinde ve yapılı çevrede gerçekleştirebileceği değişimleri, dışında bulunan kurum ve kişilere kabul ettirebilmesi için, bu aktivist mimari çabalar kentsel ve kırsal ayrımı yapılmadan, eşit öneme sahip kabul edilmelidir.

Rural Studio ve Ölçek 1/1 örneklerine benzer olarak Türkiye'den ODTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Yaz Uygulamaları ve 20 Günde 10 Okul projesi de gösterilebilir. ODTÜ 1958 yılından itibaren gerçekleştirdiği yaz uygulamalarında, birinci sınıf öğrencilerinin bir yapının başlangıcından sonuçlanmasına kadar olan tüm süreci deneyimlemeleri ve yerel halkla toplumsal iletişim kurmaları amacıyla Anadolu'nun çeşitli yörelerinde genellikle eğitim amaçlı yapılar inşaa etmektedir. Program dönem dönem sosyal ve maddi koşullar nedeniyle uygulamanın şekli ve sürekliliği açısından kesintiye uğramış olsa da günümüze kadar ulaşabilmiştir (Url-24). Rural Studio örneğindeki gibi öğrencilerin direkt sorumluluk alıp yön verdikleri bir yapıda olmasa da, program mimarlık eğitimi içinde hem uygulamaya dönük olması, hem de sosyal bilinç kazandırma amacı ile, değişik yöntemlerin eğitimde denenmesi açısından önemli bir örnektir. 20 Günde 10 Okul projesi ise, farklı üniversitelerden, ağırlıklı olarak inşaat mühendisliği öğrencilerinin, 2010 yazında 20 gün içinde 10 okul yapımı gerçekleştirmek amacıyla kurdukları bir oluşumdur. Oluşum hazırlık aşamalarında yoğun bir çalışma içine girmiş, akademik çevrelerden

fikirsels destek almıştır. Hukuki olarak yaşayabilecekleri problemlere karşı bir dernek kurmuştur ve kısa sürede proje için önemli miktarda kaynak toplamıştır. Ancak hazırlık aşamasındaki tüm olumlu durumlara rağmen, oluşum son aşamada öğrencilerin şantiyede çalışmasına engel olan yasal çerçeveye takılmış ve projesinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Grup bu bilgiyi de internet yoluyla, yaşadıkları zorluğu ve amaçlarını açıklayan bir metinle bildirmiştir. Ölçek 1/1 ile öğrenci inisiyatifi olması noktasında benzeşen oluşum, Ölçek 1/1'in zararını gördüğü kurumsal olmama sorununu da halletmesine rağmen hedefleri doğrultusunda ilerleyememiştir. Bu durum kurumsal olmak ya da olmamak tartışmasının net bir cevabı olmadığını göstermektedir. Randy Shaw'un (2001) belirttiği gibi sosyal dönüşümler ve aktivist çabalar konusunda olumlu sonuçlar almak için her koşul zorlanmalıdır. 20 Günde 10 Okul projesi de fikirlerinin özünden sapmayarak her türlü koşulu zorlamıştır. Projesini gerçekleştirememiş olsa da, gösterdiği çabalar aktivist mücadeleler açısından bir örnek olarak katkı sağlamıştır.

Mimarlık eğitimindeki bu aktivist çabalar, bütün akademik ortamları kapsamasa bile, bu bütünü değiştirme arzusıyla geniş yankı bulma potansiyeline sahiptir. Önemli olan bu çabaların her kesime aktarabilmesi, mimarlık eğitiminin ve eğitimden yola çıkarak mimarlığın derdini anlatabilmesi, kendisini daha fazla konuda dert sahibi yapması gerekmektedir. Bu kapsamda tezin sonuç bölümünde, çalışmada örnek verilen tüm bu mimari aktivist çabalarının ışığında, mimarlık eğitiminde ve genel mimarlık ortamında sosyal değişimi arzulayan aktivist uğraşların geleceklerine dair öngörülerde bulunulacaktır.

6. SONUÇ VE ÖNGÖRÜLER

Tez çalışmasının başlangıcından itibaren “değişim” ön plana çıkartılan kavramlardan biri olmuştur. Bu kavram günümüzde bir çok alanda dile getirilebilen, 20. yy’da yaşanan teknolojik değişimlere halihazırda gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye devam etmekte alan bir olgu olabilmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmenin sosyal dönüşümleri de etkilediği bu olguya bağlantılı olarak dile getirilmektedir. Bu görüşün, dünyanın farklı bir yer haline geldiği şeklindeki yorumu şüphesiz doğrudur, ancak yaşanan dönüşümlerin iyi yönde olup olmadığı tartışmalıdır. Çalışmanın girişinde Bell’den (2004) alıntılanan, dünya nüfusunun %98’nin mimari hizmetlerden yoksun olduğu bilgisi, dünya genelindeki sosyal durumun mimarlık açısından bakıldığında, hiç de parlak olmadığını gözler önüne sermektedir. Tez boyunca vurgulana geldiği gibi, toplumun sosyal ilişkilerin temelinde de yaşadıkları, çalıştıkları, bütün hayatlarını geçirdikleri sahnenin dekoru olan yapıli çevre birincil derecede etkindir. Bu yapıli çevreyi var eden en önemli bileşen de mimarlıktır. Teknolojik gelişme mimari yapıların kalitesi ve sayısını arttırmıştır. Ancak bu yapılar hala çoğunlukla güç sahiplerinin çıkarları doğrultusunda yapılmakta, toplumun istekleri doğrultusunda yapılandıklarını iddia edip, onları daha da madunlaştırmaktadır. Bülent Tanju (2003) bu durumu, özellikle toplumsal haklar konusunda gelişmiş durumda olan halkların, mekansal talepler ve varoluşlar konusunda ezeli bir maduniyete mahkum olmaları görüşüyle açıklamaktadır. Mimaride yaşandığı kabul edilen ilerlemeler, toplumsal ve bireysel mekan ihtiyaçları konusunda birçok talebe yanıt verebilmiştir. Ancak, genel mimarlık ortamının mimarlığın alanını kısıtlama eğilimi karşısında, yaşanan ilerlemeler toplumun mekansal ihtiyaçlarını olumlu etkileyeceği yerde, ulaşım, çevre ve benzeri sorunları daha da arttırarak kentsel tahribat yaratmakta, ekonomik ve sosyal ayrımları giderek daha da derinleştirmektedir.

Yapılı çevredeki bu olumsuz durum özellikle Türkiye’de mimarlık alanının alışveriş merkezi, oteller, siteler ve kamu yapıları gibi bir alana sıkışmasına neden olmuştur. Bu alanlarda mimari kalitenin geliştirilmesi önemlidir, ancak bu alanlar dışına nadir

çıkan bir mimarlık olgusununda topluma fazla temas halinde olamadığı bir gerçektir. Topluma en yakın alan sayılabilecek konut alanında da durum farklı değildir. Murat Karayalçın (2009), Türkiye’de önemli miktarda konut gereksinimi olduğunu ancak, toplumun konutu yaşamsal bir gereksinim yerine bir yatırım aracı olarak algılamasını yüzünden, hala yetersiz sayıda olan konut üretiminin, ihtiyaçlara göre değil, ekonomik çıkar ilişkilerine göre şekillendiğini belirtmiştir. Toplumun konut ile ilgili bu algısı aslında senelerce içinde toplumu yönlendiren çevrelerin yarattığı bir algı olmuştur. Bu algı günümüzde yapılmakta olan sitelerin hala, yaşamsal mekanlar olmasından çok, “yatırım aracı” olarak pazarlanmasında görülmektedir. Yatırım aracı mantığıyla yapılan bu mekanlar üretimi dışlayan, tüketimi pompalayan, neticesinde ölmeye mahkum mekanlar yaratmaktır. Mimarlığın, toplumlara uzun vadede artısından çok eksi yönde etkisi olacağı düşünülen bu mekansal ve çevresel anlayıştan sıyrılıp, Hassan Fathy’nin dile getirdiği insan yaşamını olumlu yönde etkileyecek en önemli unsur olan bir çevre yaratmak amacına yönelmesi gerekmektedir.

Gelişimini sürekli olarak devam ettiren teknoloji, insanlara sınırsız iletişim, haber alma ve bilgi edinme olanakları sağlayarak sosyal yönde önemli bir bilinç kazanımına yol açmıştır. Bu teknoloji, fiziksel unsurlarıyla da toplumların yaşamlarına olumlu yönde daha fazla katkıda bulunmalıdır. Dünya kaynaklarını sürekli azaltarak sürdürülemez bir noktaya gelen küresel yapı, yarattığı eşitsizliklerle de sürdürülemez bir noktadadır. Bu sürdürülemezlik hem dünya genelinde hem de mimarlığın özelinde bir değişimi kaçınılmaz kılmaktadır. Toplumla ilgilenen mimarlığın gereken ve kaçınılmaz olduğunu dile getiren Thomas Fisher (2008), mimarlığın kendi mesleği hakkındaki algısının, eğilimlerinin ve hedeflerinin değişmesi gerektiğini söylemektedir. Mimarlık, bir yandan sorunların sadece mimari, yapısal sorunlar olmadığını kavramalı, bir yandan yapılı çevreyi dönüştürebilme gücüyle bu sorunların çözümüne temelden bir katkı yapabileceğini hatırlamalıdır.

Modern mimarlık toplumsal ve sosyal farkındalığı, Tanju’nun (2003) belirttiği gibi bir eşik atlama süreciyle kazanmıştır. Bu farkındalığa varan modernizm, toplumsal dönüşümü gerçekleştirmek için bütüncül, kökten değişimi hedefleyen planlamalara başvurmuştur. Bu planlar görece başarısız olmuşlar, modernizm tektipleştirici bir olgu olarak görülmüştür. Ancak modernizmin esas unsuru olan sosyal farkındalık boyutu bu eleştirilerde gözden kaçırılmıştır. Gözden kaçmanın bilinçsiz bir şekilde

olduğu farzedilebilir, ancak tekrar kendi sınırlarını çizmeye çalışan, toplumu bir ötekileştirme üzerinden okumaya çalışıp, sosyal ve politik sorumluluklarından kaçınan mimarlık mesleğinin bu gözden kaçırma da pek de bilinçsiz olmadığı görülmektedir. Ancak Tanju'nun da belirttiği gibi, eşik atlanıp, sorumluluklar bir kez ortaya çıktıktan sonra onlardan kaçış söz konusu değildir. Modernizmin düşünsel olarak başarısız olmamıştır ve ortaya koyduğu hedefler bugün hala gerçekleştirilmeyi beklemektedir. Bugün yapılması gereken bu hedefler hakkındaki farkındalığı unutmayıp, metodolojileri değiştirmektir. Aktivizm de bu taktik ve yöntem değişiklikleri noktasında devreye giren bir kavramdır. Sargın'ın (2003), mimarlıkta kökten değişim arayışlarının yerini, parçacı direnişlere bıraktığı tespiti, mimarlığın aktivizm ile bütünleşik bir yapıya geldiğini ya da gelmesi gerektiğini göstermektedir. Shaw'un (2001), aktivist hareketlerin hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla yöntemlerini değiştirebilen bir yapıda olmaları gerektiği söylemi de, mimarlıktaki bu yöntem değişikliğinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Mimarlık mesleğinde ve tasarım anlayışında gerçekleşecek değişimlerin kaynağının eğitim aşaması olacağı çalışma boyunca dile getirilmiştir. Gamez ve Rogers (2008), var olan sistemlerin dışardan gelecek bir değişim baskısına karşı kendini savunma refleksinde olacağını, ancak sistemin kendi içinden gelecek taleplerin onları daha fazla değiştirme gücü olacağını söylemektedir. Bu iç talep, Shaw'un yakındığı, oyunu sistemin kuralları göre oynayıp, kendi hedeflerini gözden kaçırarak bir talep değildir. Kendi hedefleri doğrultusunda, sürekli kazanımlar peşinde koşan bir anlayıştır. Yine Shaw'un belirttiği, aktivizm için sadece mücadele etmenin yetmeyeceği, kazanımlar elde etmek için her türlü koşulun zorlanması gerektiği görüşü bu taleple uyumaktadır. Gamez ve Rogers, bu talebin gerçekleşebilmesi için de en büyük potansiyeli eğitimde yattığını söylemiştir. Öğrencilerin hayat görüşlerini şekillendirdikleri, mesleklerini tanıdıkları eğitim aşamasında yerleşecek temel bir anlayış, mesleğin ve toplumun dönüşmesi için en önemli zemindir. Çalışmada örneklenen Rural Studio ve Ölçek 1/1 oluşumları, katılımcılara ve kullanıcılara kattıkları değerler ve kazanımlarla bu zeminin önemini kanıtlamıştır. Aktivist mimarlık bağlamında hareket eden diğer oluşumlar ve kişiler de, yaptıkları çalışmalarda, eğitim noktasına önem vermişler, bu eğitimin sadece mimarlık bilgisiyle ve sadece mimarlarla sınırlı kalmaması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Değişimi talep edecek eğitim süreci en başta kendini sorgulayacak şekilde zorlu ve

sürekli yenilenen bir şekilde olmalıdır. Mimarlık eğitimi de, kendisini ve mesleğini ileri götürmek, sosyal konularda ve toplumla daha alakalı kılmak istiyorsa bu zorlamadan kaçmamalıdır.

Aktivist projeler için bir gelecek öngörüsü yapmak zordur ve aktivizmin doğası gereği buna gerek de yoktur. Aktivist hareketlerin iyi kurgulanmış planları ve hedefleri olduğu takdirde, başarıya ulaşmaları daha olasıdır. Fakat aktivizm özünde hızlı bir tepki verme ve eyleme geçme olgusunu da barındırır. Tepkiler ve eylemler, aktivist hareketin ortaya çıktığı yer ve zamanın koşullarına göre şekillenir, değişkenlik gösterir. Dolayısıyla aktivizmin nerede, nasıl olması gerektiğine dair bir çıkarım yapmak anlamsızdır. Yapılması gereken, kaçınılmaz olan toplumsal değişimler için aktivist eylemlerinin öncü bir rol oynayacağı bilincinin verilmesidir. Aktivizm her tekil duruma göre farklı özellikler gösterse de, onu etkili kılacak bileşenlerin evrensel değerler olduğu benimsenmelidir. Bunlar tez çalışmasının genelinde vurgulanarak açıklanan “proaktiflik”, “yerellik”, “katılımcılık” ve “gönüllülük” gibi bileşenlerdir. Aktivizm, eylemine has özgün durumları doğru bir şekilde kavramalı, bu tekil durumların evrensel bir etkileşim sistemi içinde yer aldığını unutmamalıdır. Aktivist hareketler aynı anda hem tekil hem de bütüncül bir bakış açısına sahip olmalıdır.

Mimarlık eğitiminde gerçekleşecek değişimler için akademilerin inisiyatif alması şarttır. Ancak bunun da belli bir kalıplaşmış programı olmayacaktır. Arzulanan değişimin hedefi zaten var olan kalıpları yıkmaktır. Mimarlık eğitiminde değişim arayışları Bauhaus örneğinin gösterdiği gibi uzun süredir gündemdedir. Fakat 1919’dan 1933 yılına kadar sürmüş kendi kısa deneyiminin içinde bile farklı arayışlar peşinde koşmuş Bauhaus gibi örnekler, çoğu zaman belli bir şablona indirgenip başkaları tarafından kullanılmaya çalışılmıştır. Mimarlık eğitiminin ve onun içinde gelişecek sosyal bilincin araması gereken bu tip şablonlar değil, hedeflerini gerçekleştirebileceği yolda olasılıklar ve sürekli yenilenen yöntemler olmalıdır. Ortaya konulan hedefler de değişime açık olmalıdır, ancak değişmeyecek ortak hedef toplumun ve mesleğin gelişmesidir. Rural Studio ve Ölçek 1/1 örneklerinde görüldüğü gibi, akademik ortamlardan çıkacak programlar, akademik ortamlarla olan bağları konusunda da esnek bir yapıya sahip olmalıdır. Akademi sosyal bilinci artırıcı bir tutumda oldukça, onun içinden çıkacak aktivist yapıdaki oluşumların ve kişilerin sayısı da artacaktır. Ortaya çıkacak aktivist oluşumların

dikkat etmesi gereken en önemli husus, planlamalarını iyi yapmaları, yerelden evrensele uzanan koşulları iyi okumalarıdır.

Yaratılacak bilinç ve kaçınılmaz addedilen değişim süreçleri ile artması beklenen aktivist hareketlerin geleceğe bakarken, geçmiş deneyimleri de unutmaması gerekmektedir. Geçmiş deneyimler nerelerde doğruların ve yanlışların yapıldığını göstermektedir. Bunun ötesinde geçmiş deneyimler, aktivist çabalar içinde olanlara yalnız olmadıklarını, mücadeleleri için geçmişte ilham ve cesaret alabilecekleri olayların olduğunu göstermektedir. Geçmiş mücadeleler aktivizm için, karşılaşılan zorluklarla başedebilmek ve zorluklar karşısında yılmamak için güç vermektedir. Bu tez çalışmasının da en nihai amacı, bu mücadelelere mümkün olduğunca değinip, gelecek için onları tarihe not düşmek olmuştur. Değişim ve dönüşüm yolunda çabalayan herkes için, Samuel Mockbee'nin (Dean, 2005) “devam et ve cesur ol” sözü yol gösterici olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Architecture for Humanity**, 2006. Design Like You Give A Damn: Architectural Responses to Humanitarian Crises, Distrubuted Art Publishers, New York.
- Aydınlı, S.**, 2001. Mimarlık Eğitimde Değişen Öncelikler, *Mimar.ist*, **1**, 41-45.
- Bell, B.**, 2004. Good Deeds Good Design: Community Service Through Architecture, Princeton Architectural Press, New York.
- Bell.**, 2008. Expanding Design Toward Greater Relevance, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (15-16), Distributed Art Publishers, New York.
- Conrads, U.**, 1991. 20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul.
- Crawford, M.**, 1991. Can Architects Be Socially Responsible?, Diane Ghiardo (Ed.), A Social Out of Side Criticism of Architecture (27-45), Bay Press, Seattle.
- Davis, M.**, 2007. Gecekondu Gezegeni, Metis Yayınları, İstanbul.
- Dean, A. O.**, 2002. Rural Studio: Samuel Mockbee and an Architecture of Decency, Princeton Architectural Press, New York.
- Dean, A. O.**, 2005. Proceed and Be Bold Rural Studio After Samuel Mockbee, Princeton Architectural Press, New York.
- Derrida, J.**, 2008. Çile, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Droste, M.**, 2006. Bauhaus, TASCHEN, Köln.
- Fathy, H.**, 1973. Architecture for the Poor an Experiment in Rural Egypt, Univesity of Chicago, Chicago.
- Fisher, T.**, 2008. Public-Interest Architecture: A Needed and Inevitable Change, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (9-13), Distributed Art Publishers, New York.
- Gamez, J. L. S., Rogers, S.**, 2008. An Architecture of Change, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (19-25), Distributed Art Publishers, New York.
- Guha, R.**, 2006. Dünya-Tarihinin Sınırında Tarih, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gürsel, Y.**, 2001. 21. Yüzyılda Mimarlık Eğitimi İçin Öneriler, *Mimar.ist*, **1**, 21-26.
- Güzer, C. A.**, 2003. Meşrulaştırma ve Muhalefet Zemini Olarak Mimarlık, *Arredamento Mimarlık*, **156**, 58-59.

- Hendler-Voss, A., Hendler-Voss, S.,** 2008. Designing with an Asset-Based Approach, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (124-131), Distributed Art Publishers, New York.
- İmkanmekan,** 2010. Kamusal Mekanda Küçük Ölçekli Müdahaleler, İstanbul.
- Kahvecioğlu, N. P.,** 2007. Architectural design studio organization and creativity, *ITU A|Z*, 4, 6-26.
- Karayalçın, M.,** 2009. Konut Bunalımı Kent Rantları ve Proje Muhafızları, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Katz, R.,** 2008. Finding Balance: How to Be an Architect, an Environmentalist, and a Developer, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (222-227), Distributed Art Publishers, New York.
- Kökner, S. A., Erdem A.,** 2007. Can creativity be institutionalized?, *ITU A|Z*, 4, 27-37.
- Krager, C.,** 2008. Archepreneurs, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (236-245), Distributed Art Publishers, New York.
- Quraeshi, S.,** 2008. Enhancing Family and Community through Interdisciplinary Design, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (264-273), Distributed Art Publishers, New York.
- Sargın, G. A.,** 2003. Köktenci Dönüşümden Parçacı Direniş; Sosyal Mimarlığın “100 Yıllık” Kısa Öyküsü, *Arredamento Mimarlık*, 156, 55-57.
- Schachter, A.,** 2008. Teaching Cooperation, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (256-263), Distributed Art Publishers, New York.
- Shaw, R.,** 2001. Aktivistin El Kitabı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sinclair, C.,** 2006. Introduction - I hope it's a long list..., Architecture for Humanity (Ed.) Design Like You Give A Damn: Architectural Responses to Humanitarian Crises (11-31), Distrubuted Art Publishers, New York.
- Stohr, K.** 2006. 100 Years of Humanitarian Design, Architecture for Humanity (Ed.) Design Like You Give A Damn: Architectural Responses to Humanitarian Crises (33-53), Distrubuted Art Publishers, New York.
- Tanju, B.,** 2003. Mimarlık ve Toplumsal Sorumluluk, *Arredamento Mimarlık*, 156, 53-55.
- Tanyeli, U.,** 2007. Mimarlık Okulları Uygulama Öğretebilir mi?, *Arredamento Mimarlık*, 198, 7.
- Yang, C., Kao, H.** 2008. The Creek That Connects It All: Participatory Planning in a Taiwanese Mountain Village, Bryan Bell and Katie Wakeford (Ed.), Design As Activism (58-65), Distributed Art Publishers, New York.
- Yürekli H., Yürekli F.,** 2004. Mimarlık Bir Entellektüel Enerji Alanı, Yapı Yayın, İstanbul.
- Url-1** <<http://arctelier.exblog.jp>>, alındığı tarih 20.04.2011
- Url-2** <<http://vimeo.com>>, alındığı tarih 15.04.2011.
- Url-3** <<http://www.cadc.auburn.edu>>, alındığı tarih 10.04.2011.
- Url-4** <<http://www.thekingcenter.org>>, alındığı tarih 17.04.2011.

- Url-5** <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Rosa_Parks_Booking.jpg>, alındığı tarih 17.04.2011.
- Url-6** <<http://www.fema.gov/>>, alındığı tarih 18.04.2011.
- Url-7** <<http://www.greenpeace.org>>, alındığı tarih 16.04.2011.
- Url-8** <<http://www.tema.org.tr>>, alındığı tarih 10.04.2011.
- Url-9** <<http://www.acikradyo.com.tr>>, alındığı tarih 13.04.2011.
- Url-8** <<http://www.zeitgeistmovie.com>>, alındığı tarih 04.04.2011.
- Url-10** <<http://www.kameraarkasi.org>>, alındığı tarih 21.04.2011.
- Url-11** <<http://www.arkitera.com>>, alındığı tarih 18.04.2011.
- Url-12** <<http://www.filimadami.com/sanatci-resimleri/197823.jpg>>, alındığı tarih 17.04.2011.
- Url-13** <<http://www.globalissues.org>>, alındığı tarih 22.04.2011.
- Url-14** <http://i.telegraph.co.uk/multimedia/archive/01158/arts-graphics2005_1158438a.jpg>, alındığı tarih 25.04.2011.
- Url-15** <<http://images.huffingtonpost.com/2010-04-12-TL.jpg>>, alındığı tarih 25.04.2011.
- Url-16** <<http://keronpsillas.files.wordpress.com/2009/11/aevans33.jpg>>, alındığı tarih 30.04.2011.
- Url-17** <<http://assets4.designsponge.com/wp-content/uploads/2009/11/01a-rural-studio.jpg>>, alındığı tarih 30.04.2011.
- Url-18** <<http://www.cadc.auburn.edu/rural-studio/Default.aspx?path=Gallery%2fProjects%2f2002%2flucycarpethouse%2f>>, alındığı tarih 10.04.2011.
- Url-19** <<http://www.designcorps.org>>, alındığı tarih 21.04.2011.
- Url-20** <<http://myhero.com/images/community/mockbee/mockbee.jpg>>, alındığı tarih 11.04.2011.
- Url-21** <<http://www.cadc.auburn.edu/rural-studio/Default.aspx?path=Gallery%2fProjects%2f1995%2fbryanthaybalehouse%2f>>, alındığı tarih 10.04.2011.
- Url-22** <<http://www.cadc.auburn.edu/rural-studio/Default.aspx?path=Gallery%2fProjects%2f2000%2fthomastonfarmersmkt%2f>>, alındığı tarih 10.04.2011.
- Url-23** <<http://olcek1e1.blogspot.com>>, alındığı tarih 15.04.2011.
- Url-24** <<http://www.mo.org.tr>>, alındığı tarih 30.04.2011.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: İbrahim Emre Gündoğdu

Doğum Yeri ve Tarihi: Kadıköy, 1985

Adres: holyemre@yahoo.com

Lisans Üniversite: İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık